

CHOZI LA HERI GUIDE

MWONGOZO_WA_CHOZI_LA_HERI

JALADA

Jalada la Riwaya ya Chozi la Heri ni tokeo la usanii wake , Robert Kambo. Katika upande wa mbele sehemu ya juu, mna rangi ya kijani kibichi iliyokolea.

Maana ya rangi hii ni uhai na rutuba. Riwayani yamo maeneo yaliyo na rutuba yanayotoa mazao mengi. Katika eneo la Msitu wa Heri alikoishi Ridhaa kwa miongo mitano, mwanzoni kulikuwa kama jangwa la Kalahari lakini Ridhaa alihakikisha kuwa kijiji hiki kimepata maji ya mabomba hadi eneo zima likatwaa rangi ya chanikiwiti. Miti mingi kama Miambakofi, mivule na miti mingine kapandwa. Maeneo mengine yaliyokuwa na rutuba ni kama Msitu wa Mamba. Watu waliogura makwao walipohamia hapa walikata miti na kupanda vyakula kama mahindi ambayo yalifanya vizuri mno.

Ndani ya rangi hii mna anwani ya kazi iliyoandikwa kwa rangi nyeupe. Kawaida rangi hii huashiria amani. Licha ya mambo kuwaendea vibaya wahusika wengi riwayani, hatimaye mna amani ya kudumu.

Jina lake mwandishi liko maeneo yayo hayo na limeandikwa kwa rangi ya manjano. Rangi hii huashiria ukomavu. Mwandishi wa riwaya hii ni mwenye tajriba pana. Amekomaa katika uandishi wa kazi za fasihi. Masuala anayoyaangazia ni yale yanayoiathiri jamii yake. Ametumia mtindo unaoashiria upeo wa ukomavu wake.

Upande wa chini wa jalada la riwaya hii mna mchoro wa jicho. Jicho hili linadondokwa na chozi. Ndani ya chozi mna watu watatu(mmoja wa kike na wawili wa kiume). Inahalisi kuwa watu hawa watatu ni Umu, Dick na Mwaliko. Walifurahi mno walipokutana wote katika hoteli ya Majaliwa. Riwayani, Umu na Dick walikimbia wote kwa pamoja na wakamkumbatia ndugu yao Mwaliko na huku wakaanza kulia na kutokwa na machozi ya farajaheri.

UFAAFU WA ANWANI

Anwani ya Riwaya hii ni Chozi la Heri. Kwa mujibu wa kamusi ya karne ya 21, CHOZI ni tone la maji au uowevu linalotoka machoni ambalo aghalabu hutokea mtu anapolia, kufurahi au moshi unapoingia machoni. Nalo jina HERI lina maana tatu:

1. Ni kuwepo kwa amani, utulivu na usalama
2. Ni hali ya kupata Baraka na mafanikio
3. Ni afadhali.

Maneno haya yanapotumika pamoja tunapata maana iliyo na undani zaidi kuliko jina likitumika peke yake. Kwa hivyo, chozi la heri ni chozi ambalo linatoka wakati mhusika fulani amepata amani, utulivu na usalama. Chozi kwisha kupata baraka na mafanikio. Maana nyingine ni kuwa chozi hili linaonekana ni chozi (la)

afadhali bora nafuu.

Kwa kujikita katika maana mbalimbali yanayojitokeza wakati maneno hayo mawili yamewekwa pamoja, matukio yafuatayo yanaafiki ufaafu wa CHOZI LA HERI.

i.

Mwandishi anatuleza kuwa Ridhaa alipokwenda shuleni siku ya kwanza alitengwa na wenzake kwani hawakutaka ashiriki michezo yao. Kijana mmoja mchokozi alimwita 'mfuata mvua' aliyekuja kuwashinda katika mitihani yote. Ridhaa alifululiza nyumbani na kujitupa mchangani na kulia kwa kite na shake. Mamake alimliwaza na kumhakikishia kumwona mwalimu keshoye. Tangu siku hii, huu ukawa ndio mwanzo wa maisha ya heri kwa Ridhaa kwani baada ya mwalimu kuzungumza na wanafunzi umuhimu wa kuishi pamoja kwa mshikamano, Ridhaa alipea kwenye anga ya elimu hadi kufikia kilele cha cha elimu na kuhitimu kama daktari.

ii.

Ridhaa alipotoka kwenye Msitu wa Mamba alijiona nafuu kwani wapwa zake- Lime na Mwanaheri walikuwa wamepata matibabu. Dadake Subira alitibiwa akapona. Mwamu wake Kaizari amepona donda lililosababishwa na kuwatazama mabinti zake wakitendewa ukaini(kubakwa) na Vijana wenzao. Ridhaa anajua kuwa Kaizari ni afadhali kwa sababu hakuna aliyemtenga na mmoja kati ya jamaa zake. Ridhaa anapomfikiria Kaizari anajiambia heri nusu Shari kuliko Shari kamili.

iii.

Ridhaa aliposikia sauti ya kike ikitangaza, tangazo lile lilimrudisha katika mandhari yake ya sasa. Alijaribu kuangaza macho yake aone anakoenda lakini macho yalijaa uzito wa machozi ambayo alikuwa ameyaacha yamchome na kutiririka yatakavyo.

iv.

Wakati Ridhaa alimkazia macho Mwangeka-waka Mwangeka alikuwa akijiuliza iwapo babake amekuwa mweh kwa kukosa kushirikiana na majirani kuchimba kaburi kuyazika majivu- matone mazito ya machozi yalitunga machoni mwake Mwangeka. Akayaacha yamdondoke na kumcharaz, yatakavyo. Uvuguvugu uliotokana na mwanguko wa macho: haya uliulainisha moyo wake, ukampa amani kidogo. Moyo wake ukajaa utulivu sasa kwa kujua kuwa wino wa Mungu haufutiki.

v.

Wakati Ridhaa alikuwa akimsimulia Mwangeka misiba iliyomwandama tangu siku alipoondoka kwenda kuweka amani Mashariki ya Kati, Ridhaa alisita akajipagusa kijasho kilichokuwa kimetunga kipajini mwake kisha akatoa kitambaa mfukoni na kuyafuta machozi yaliyokuwa yameanza kumpofusha. Uk 48

vi.

Mwangeka alipokuwa ameketi mkabala na kidimbwi cha kuogelea, mawazo yake yalikuwa kule mbali alikoanzia Akawa anakumbuka changamoto za ukauji wake. Akawa kumbuka wanuna wake. Alipomkumbuka Annatila(Tila) mwili ulimzizima kidogo akatabasamu kisha tone moto la chozi: likamdondoka.

vii.

Katika Msitu wa Simba kulikuwa na maelfu watu waliogura makwao. Kati ya familia zilizoguria humu ni familia ya Bwana Kangata. Kwa Kangata na mkewe Ndarine, hapa palikuwa afadhali kwani hawakuwa na pa kwenda kwa kuwa hata kule walikokuwa wakiishi awali hakukuwa kwao. Uk 57

viii.

Wakati Dick walikutana kisdafa na Umu katika uwanja wa ndege, walikumbatiana kwa furaha. Machozi yaliwadondoka wote wawili na wakawa wanalia kimyakimya. Walijua fika kuwa jaala ilikuwa imewakutanisha na kwamba hawatawahi kutengana tena. Maisha sasa yalianza kuwa ya heri kwao.

ix.

Baada ya miaka kumi ya kuuza dawa za kulevyi, Dick alifaulu hatimaye kujinasua kutoka kwa kucha za mwajiri wake. Alianza biashara yake mwenyewe ya kuuza vifaa wa umeme. Sasa akaanza kujitegemea kwa kuwa amejiajiri. Alikuwa ameufungua ukurasa mpya katika maisha yake. Maisha yake sasa ni ya heri.

x.

Wakati Neema na Mwangemi walikabidhiwa mtoto wao wa kupanga na Mtawa Annastacia, Mwaliko alimkumbatia Neema na kumwita mama na kumwahidi kuwa ataenda naye. Neema alidondokwa na chozi la furaha na kumkumbatia Mwaliko kwa mapenzi ya mama mzazi. Hili lilikuwa ni chozi la heri kwa Neema.

xi.

Dick alimweleza Umu kuwa siku waliokutana katika uwanja wa ndege na wakasafiri pamoja, hiyo ndiyo ilikuwa siku ya heri Zaidi kwake. Nasaha alizopewa na Umu zilimfunza thamani ya maisha. Kisdafa, huu ndio wakati Dick alikuwa ameamua kubadilisha maisha na kuishi maisha mapya yasiyokuwa ya kuvunja sheria.

xii.

Dick aliposimulia namna wazazi wake wapya pamoja na Umu walivyomfaa maishani, kila mmoja katika familia hii alilia. Bila shaka yalikuwa machozi ya heri

xiii.

Baada ya Mwaliko kujitambulisha kwa Umu na Dick, umu na Dick hawakungojea amalizi. Walikimbia wote wakamkumbatia ndugu yao, wakaanza kulia huku wakiliwazana. Haya yalikuwa machozi ya furaha kwao kwa kupatana tena wote wakiwa hai. Kwa kweli kila mmoja alitokwa na chozi la heri.

xiv.

Mwaliko alimwambia babake kuwa kuja katika hoteli ya Majaliwa kuliwaletea heri kwa kuwa familia yao sasa imepanuka. Sasa amekutana na watu aliokuwa tu anasikia wakitajwa. Maisha sasa ni afadhali.

xv.

Dick alitoa shukrani tele kwa Umu kwa kuwa alimpa matumaini kuwa siku moja watampata ndugu yao

Mwaliko. Mwaliko hata anapomtazama Umu, macho yake yakiwa yamefunikwa na vidimbwi vya machozi, anajua kuwa familia yao imerudiana japo katika mazingira tofauti.

xvi.

Siku ambayo Mwangeka alimwoa Apondi ilikuwa siku ya heri kwake kwani alimwaga chozi la heri. Tunaeleza kuwa, Ridhaa alijua kuwa wakati ndio mwamuzi, ipo siku atakapotokeza hurulaini wake Mwangeka. Ataifungua kufuli kubwa iliyofunga moyo wake na hiyo itakuwa siku ya kumwaga chozi la heri.

MUHTASARI WA CHOZI LA HERI

SURA YA KWANZA

Sura hii inapoanza, Ridhaa alikuwa amesimama kwa maumivu makali huku mikono kairudisha nyuma ya mgongo wake uliopinda kwa uchungu. Amelitazama wingu la moshi ambalo linamkumbusha ukiwa aliozaliwa nao na ambao anahofia kuwa angeishi na kuzikwa nao. Alipogeuka alitazamana ana kwa ana na moto ambao uliteketeza jumba lake la kifahari.

Walioangamia mle ndani ni Terry (mkewe Ridhaa), bintiye Tila, Mkewe Mwangeka (Lily) na mjukuu wake Becky. Tukio hili linamkumbusha mambo kadhaa yaliyotokea hapo awali yakiwemo mlilo wa kereng'ende na bundi usiku wa kuamkia siku hii ya kiyama. Mlilo hii ilimtia kiwewe zaidi kwani bundi hawakuwa wageni wa kawaida katika janibu hizi. Alikumbuka akimwambia Terry kuwa mlilo hii ni kama mbiu ya mgambo ambayo ikilia huenda kukawa na jambo. Terry ambaye kawaida yake ni mcheshi hakunyamaza ball alimwambia Ridhaa kuwa kwake lazima kila jambo liwe na kiini. Terry alishangaa ni vipi daktari mzima alikuja kujishughulisha na mambo ya ushirikina. Terry anamkumbusha mmewe kuwa aliwahi kumwambia kuwa ni vizuri kuiacha mielekeo ya kijadi ambayo huyafililisha maendeleo. Anazidi kumuuliza hata iwapo jambo likawa atafanya nini? Ndipo Terry anamjuvya kuwa la muhimu ni kumlaani shetani kwani liandikwalo ndilo liwalo. Mazungumzo haya baina ya Terry na mmewe Ridhaa yalikuwa ya mwisho kabisa kutokea Terry akiwa hai. Ridhaa sasa anajutia kuwa angelijua angelitumia kila sekunde za uhai zilizokuwa zimesalia kumuuliza mkewe maswali ambayo sasa yameivamia akili yake. Machozi yalifulika machoni mwake na kuulemaza uwezo wake wa kuona na ndipo moyo wake ukamwonya dhidi ya tabia yake ya kike ya kulia pindi tu akumbwapo na vizingiti ambavyo ni kawaida ya maisha.

Aliyakumbuka maneno ya marehemu mamake kuwa machozi ya mwanamme hayapaswi kuonekana mbele ya majabali ya maisha. Siku hii Ridhaa hakujali la mama wala la baba; alijiskia kama mpigana masumbwi aliyebwagwa na kufululiziwa makonde bila mwombezi. Alisalimu amri na kuyaacha machozi yamvamie yatakavyo. Katika mito ya machozi ndipo alileta kumbukumbu ya mambo yalivyokuwa usiku ambao uliyatia giza maisha yake. Anakumbuka mayowe ambapo mwenye kuyapiga alimsihi Mzee Kedi asiwauwe kwani wao ni majirani wake. Akamsihi asiwadhuru wanawe wala mume wake.

Baada ya mayowe haya ndipo alisikia mlipuko mkubwa kisha akashikwa na uziwi wa muda uliofuatwa na sauti nyingine ya Mkewe "Yamekwisha". Kumbukumbu hii ilimpa kuzimia na alipozinduka alijipata kalala

kando ya gofu la jumba lake lililokuwa linafuka moshi. Alijikongoja hadi kwenye kwenye shamba lililokuwa kando ya nyumba yake alipopaaza sauti na kusema " Familia yangu na mali yote hii kuteketea kwa siku moja?

Aliporudi kulikokuwa sebule ndipo alikumbuka kuwa Mwangeka (kifungua mimba) wake alizaliwa kwenye chumba hiki miaka thelathinl iliyopita. Alishangaa ni vipi Mwangeka aliweza kunusirika mkasa huu na ndipo akawaza kuwa wadhifa aliyopewa kwenda Mashariki ya Kati kudumisha amani ulitokea kuwa wongofu wake. Katika kumbukumbu zake anaukumbuka mjadala mkali baina yake na bintiye Tila kuhusu mafanikio ya baada ya uhuru. Hakuna aliyethubu kuuchangia kwani masuala ya sheria Tila alikuwa ameyamudu kweli. Tila anamuuliza babake maswali magumu ambayo yanamsawiri Mwafrika alivyonyanyaswa na tabaka la juu lililolimbikizia mali baada ya mzungu kuondoka, likabaki likiukomaza ukoloni mambo leo.

Mwafrika alibaki pasi na chochote cha kumiliki. Tila anasisitiza kuwa wao ni wategemezi si kwa lishe tu, bali pia kwa ajira. Na kazi zenyewe ni vibarua vya kijungu jiko. Tila alishangaa ni kwa nini wao hawajaanza kujisagia kahawa au chai yao. Haihalisi mbegu ziwe zetu, tulikuze zao lenyewe kisha kumpelekea mwingine kwenye viwanda vyake alisage kisha kuja kutuuzia hiyo kahawa au chai kwa bei ya kukatisha tamaa alisisitiza Tila. Ridhaa alikubaliana na mtazamo wa Tila kwani mstakabali wao wa ukuaji kiuchumi uligonga mwamba wakati sheria ya mkoloni ilimpa mzungu kibali cha kumiliki mashamba katika sehemu zinazotoa mazao mengi. Mwafrika akabaki aidha kuwa kibarua au skwota ambaye maisha yake yalitegemea utashji wa mzungu. Wafrika ambao walibahatika kupata makao yao binafsi walipata sehemu ambazo hazingeweza kutoa mazao mengi, wakawa wakulima wadogo wadogo, maskini wasio na ardhi. Ridhaa anaukumbuka baba Msubili alivyokuwa akisema kuwa jamii yao iligeuka kuwa hazina ya wafanyakazi ambamo Wazungu wameamua kuchukua vibarua kupalilia mazao yao.

Ridhaa hakuwa mkaazi asilia wa Msitu wa Heri. Alikuwa Tuata mvua kama walivoitwa walowezi na wenyeji kindakindaki. Ridhaa anasema kuwa hakupachagua mahali hapa ila majaliwa yalitaka awe hapo. Babake alikuwa na wake kumi na wawili. Wake hawa walijaliwa na wana wa kiume ishirini na ndipo ardhi ya mzee Mwimo Msubili ikawa haitoshi kuwalea madume hawa lligawanywa na ikamwia vigumu Mzee Mwimo kuwalisha wana hawa kwani ardhi yake ilitoa zao dogo. Katika ardhi ya Mzee Mwimo mlizuka uhasama, migogoro na uhitaji mkubwa. Jambo hili limfanya mzee mwimo kuwahamishia wake wawili wa mwisho Msitu via Heri au Ughaishu kama walivyopaita wenyeji. Siku hizo ilikuwa rahisi mtu kuwa na shamba mahali kokote katika eneo lililomilikivia na kabila lake kwani umiliki wa mashamba ulitegemea bidii ya mtu.

Mamake Ridhaa alikuwa mke wa mwisho wa Mzee Mwimo. Ridhaa alikuwa mwenye umri wa miaka kumi walipohamia Mlima via Heri na alikuwa bado hajaanza shule. Walipowasili humu hamkuwa na wakaazi wengi na ilimchukua muda kuzoeana na watoto wa majirani ambao waliwaona Ridhaa na nduguze kama waliokuja kuuvuruga utulivu wao.

Ridhaa alipowazia kuhusu jambo hili alielewa fika kuwa hali hii ilizuliwa na wakoloni na kuwarithisha Wafrika. Baba yake, Mwimo Msubili alikwisha kumwambia kabla ya miaka ya Hamsini umiliki wa kibinafsi wa ardhi haukusisitizwa katika jamii yao. Watu walitangamana vyema. Familia zilizotoka kwengine ziliishi miongoni mwao pasi uhasama. Sera mpya ya mkoloni kujumuisha pamoja ardhi iliyomilikiwa na mtu binafsi na kuuidhinisha umiliki huu kwa hatimiliki, ilivuruga mshikamano wa kijamii.

Sera hii mpya ya umilikaji wa ardhi ilimaanisha kwamba wale waliokosa pesa za kununulia mashamba wangekosa mahali pa kuishi. Wale waliobahatika kuwa na pesa za kununulia mashamba daima

walichukuliwa kama wageni wasiopasa kuaminiwa. Ridhaa alikuwa kati ya waathiriwa wa hali hii kwani alitengwa na wenzake siku ya kwanza shuleni katika michezo mbalimbali. Alichokozwa na mwanafunzi mmoja aliyemwita 'mfuata mvua' na kumwambia hakutaka kucheza naye kwani alikuja kuwashinda katika mitihani yote. Jambo hili lilimfanya Ridhaa kulia kwa kite na kumwambia mamake kuwa hangerudi shuleni tena. Mamake alimwambia ni vyema kujifunza kuishi na wenzake bila kujali tofauti za kiukoo na nasaba. Mamake Ridhaa alizungumza na mwalimu naye mwalimu akazungumza na wanafunzi na kuwasisitizia umuhimu wa kuishi pamoja kwa mshikamano. Huu ukawa ndio mwanzo wa maisha ya heri kwa Ridhaa.

Ridhaa alifanya vyema masomoni na kufikia kilelecha cha ufanisi alipohitimu kama daktari. Baadaye aliasi ukapera na akafunga ndoa naye Terry. Alijaliwa na wana ambao waliangamia isipokuwa Mwangeka. Ridhaa anashangaa ni kwa nini Mzee Kedi alimgeuka kwani ndiye aliyemsaidia kupata shamba hilo lake.

Familia zote mbili zilikuwa na mlahaka mwema. Ridhaa ameyafanya mengi mazuri kikijini hadi kikaacha kuitwa Kalahari. Ikawaje aliwatendea hisani wamelipa kwa madhila?

Iweje watu waliokula na kunywa pamoja ndio waliomlipulia aila na kuyasambaratisha maisha yake?

Haya maswali yasiyo na majibu yalimsumbua akilini mwake. Alipowaza alianza kuelewa sababu ya vikaratasi kuenezwa kila mahali vikiwatahadharisha kuwa mna gharika baada ya kutawazwa kwa Musumbi- kiongozi mpya. Anaelewa sababu ya jirani kuacha kumtembelea kwake kwa ghafla. Anaelewa sababu ya mke wa jirani kulalamika kuhusu kuuzwa kwa mashamba ya wenyeji kwa wageni. Alielewa kuwa alikuwa mgeni wala si mwenyeji hata baada ya kuishi pale miongo mitano. Katika usingizi alikumbuka habari iliyosomwa katika runinga miaka miinne iliyopita. Habari ilisema kuwa matrekta ya

Baraza ya jiji yalitekeleza amri ya Bwana Mkubwa ambayo ilikuwa ni kwabomoa majumba ishirini katika mtaa wa kifari wa Tononokeni. Ridhaa alitazama picha za majumba yake matatu kwenye mulishi wa runinga yakibomolewa. Majumba haya sasa yamegeuka udongo. Pigo hili la pili aliliona kali zaidi. Alibaki akijiuliza maswali akishangaa ni upi utakuwa mstakabali wake, wa mwanawe Mwangeka na Subira, dada yake Ridhaa aliyeishi maili kumi kutoka pale.

Maswali:

- i. Eleza kwa kifupi hasara ya ukabila.
- ii. Ni mambo gani yalifuatia kutawazwa kwa Musumbi ?
- iii. Ni mambo gani yalimpata Ridhaa tangu walipohamia Msitu wa Heri?
- iv. Wataje, kisha utoe sifa za wahusika waliotajwa katika sura hii.
- v. Onyesha namna mbinu rejeshi ilivyotumiwa katika sura hii.

SURA YA PILI

Ni siku kumi tangu kuondoka kwa Kaizari na wenzake na kujipata katika mazingira haya mageni. Si mageni kwani ni mumo humo kwao kwani si ughaibuni wala nchi jirani. Pahali hapa ni kambi au mabanda yaliyosongamana. Waliokuwa nacho na wachochole wote wako pamoja katika kambi hii. Kuna kiasi fulani cha usawa. Japo wanasema kuwa wanadamu huwa sawa kifoni, kuna tofauti katika mandhari wanamofia.

Kuna wanaofia zahanati za kijijini na wapo wanaolala maumivu yao yakiwa yamefishwa ganzi katika hospitali za kifahari huku wakiliwazwa na mashine. Kuna wengine ambao hufia kwenye vitanda vya mwakisu vitongojini baada ya kupiga maji haramu(pombe haramu) kama nzi ambao kufia dondani si hasara. Kuna tofauti pia mitindo ya mazishi na hata mavazi ya mwenda zake na wafiwa. Hata majeneza yenyewe huhitilafiana.

Katika kambi la kina Kaizari mipaka ya kitabaka imebanwa. Kwani, hata waliokuwa navyo sasa hivi wanang'ang'ania chakula haswa uji. Hata aliyekuwa waziri wa Fedha miaka mitano iliyopita yumo katika kambi hii aking'ang'ania chakula na wenzake. Mvua kubwa inanyesha na matone mazito kuwaangukia wanawe wakembe wa Ndugu Kaizari-Lime na Mwanaheri. Hana hata tambara duni la kuwafunikia. Ubavuni amelala mke wake Subira. Anaonekana kuwa siye yule Subira wa awali kwani mwonekano wake ni wa kukatisha tamaa amevimba sana baada ya kutendewa unyama na binadamu wengine. Kwa mbali anaonekana Ridhaa, akitafuna kitu fulani kinachofanana na mzizi-mwitu. Ni kinaya Daktari mzima, Mkurugenzi mzima wa Wakfu wa Matibabu nchini kula mzizi!

Kaizari anaanza kusimulia yaliyojiri siku ile baada ya kutawazwa kwa kiongozi mpya. Anasema kuwa baada ya kutawazwa kwa kiongozi mwanamke(wengine waliamini hafai kuongoza) mambo yaliharibika. Watu wakashika silaha kupigania uhuru wao, uhuru ambao walidai hawakupewa wakaupigania. Wakatoa kauli kuwa wanaume watatumikishwa kwa walivyofanywa enzi hizo katika visakale vya jirani GO. Waliona kuwa kiongozi mwanamke atawarudisha pale walikotoka. Walikemea kusumbuliwa walikosumbuliwa kwa miongo mitatu sasa na Affirmative action na a third should be Women. Walikerwa mno na suala la jinsia ya kikuchipuza kila mara katika vikao vyao wakalamikia mwa mke kutetewa na vyombo vya habari na wapigania haki. Mwanaharakati mmoja kwa jina la Teitei akazidi kusema kuwa mwanamke kuiongoza jamii nzima itakuwa kukivika kichwa cha kuku kilemba. Bi. Shali alikanusha kauli ya Teitei na kusema kuwa, Mwekevu(kiongozi mwanamke) alijitosa katika siasa na kuomba kura kama wanaume hao wapinzani wake, akastahimili vitisho na matusi kutoka kwa wanaume na kwa hivyo ushindi wake ni zao la bidii yake. Mradi wake wa kuchimba visima umewafaidi raia kwenye maeneo kame.

Kaizari aliendelea kumweleza Ridhaa kuwa vita vilianza kati ya kundi lililokuwa linaunga mkono Mwekevu na lililokuwa likiunga mkono mpinzani wake mwanamume. Vita vikachacha baina ya pande zote mbili. Kundi pinzani likidai kuwa haiwezekani mwanamke kushinda uchaguzi huenda aliiba kura na wafuasi wake kuwanunua wanawake ambao ndio wapiga kura wengi. Kundi la mwekevu lilisikika likisema kuwa wakati wa mabadiliko ni sasa na kuwa wanastahili kumpa Mwekevu nafasi. Mijadala iliyozuka ilizidisha migogoro na hali ya taharuki ikatamalaki. Askari wakatumiwa kudumisha usalama katika vijiji na mitaa. Muda si muda raia walianza kukimbizana na polisi. Katika mchezo huu, watu wengi walipoteza maisha yao. Wengine walipoona kuwa mambo yameharibika waliacha makwao na kukimbia. Mali walioacha nyuma yaliteketezwa. Wakapoteza kila kitu. Wengine waliokuwa jasiri walipora maduka ya Kihindi, kiarabu na hata Waafrika wenzao wakafora walichoweza kubeba kabla ya kupatana na mkono wa utawala. Sura ya nchi ya Wahafidhina ikawa mpya. Misafara ya wakimbizi ikawa kwenye barabara na vichochoro vya Wahafidhina. Mizoga ya watu na wanyama, magofu ya majumba yaliyoteketezwa kwa moto na uharibifu wa mali na mazingira ukashamiri.

Kaizari anakumbuka siku ya pili akiwa sebuleni na wanawe wakitazama runinga mara alisikia kuwa hakuna amani bila kuheshimu mwanamume. Kilichofuatia ni mabarobaro waliobeba picha za mpinzani aliyeshindwa

na Mwekevu na wakaanza kughani mkarara uliokuwa ukisema Tawala Wahafidhina tawala, Mwanzi wetu tawala Wahafidhina tawala. Mara hali ilibadilika na wakayazingira magari barabarani na kuanza kuyawasha moto kana kwamba wanayachoma mabiwi ya taka! Vikasikika vilio vya binadamu akiomba kuhurumiwa na binadamu kaini, lakini vilio havikusikika. Magari yakawa yanawaka moto bila kujali binadamu waliokuwamo ndani. Mmoja wa waliokuwa wakitekeleza unyama alisikika akiwaambia wapinzani wao wanyamaze kwani wao ndio wamekuwa wakiwarudisha nyuma miaka yote hiyo kwa kuhadaiwa na vishahada hivyo wanavyopewa vyuoni. Alilalama kuwa wanafunzwa kukariri nadharia bila kuwazia umilisi na stadi za kuwawezesha kujitegemea. Mtu ana digrii tatu na hata baada ya miaka kumi kazi hana. Vijana waliendelea kulamikia kupuuzwa kwao. Mate yamewaka

SURA YA TATU

Baada ya kuishi katika msitu wa Mamba kwa miezi sita, Ridhaa, Kaizari na familia yake walibahatika kurudi nyumbani kufuatia mradi wa Operesheni Rudi Kanaani. Asubuhi hii Ridhaa ameketi katika chumba cha mapokezi katika Uwanja wa Kimataifa wa Ndege wa Rubia. Ana hamu kuu ya kumwona Mwangeka akiwa mzima. Ridhaa anakumbuka kuwa siku ya kuhawilishwa kutoka Msitu wa Mamba hakuwa na matumaini ya maisha bora kwani hakuwa na mwenzi wala mtoto wa kuendea. Wengine kama Selume walikuwa wakilia kwa kuwa hawakujua waende wapi kwani mme wake amekwisha kuoa msichana wa kikwao na Babake alimkatalia katakata. Ridhaa alimfariji na kumwomba asilie kwani mwana wake yu hai tena ana kisomo na amehitimu kama mkunga, anaweza kujitegemea. Ndipo Ridhaa akamwahidi warudipo nyumbani, angemtambulisha Selume kwa mkuu wa Idara ya Afya ya Jamii katika Hospitali Kuu ya Tumaini. Leo hii, Ridhaa anapowaza haya, Selume amekwisha kuajiriwa kama muuguzi katika hospitali ndogo iliyojengwa karibu na kambi ya WWHN. Ridhaa anakumbuka mambo mengi kama vile kadhia iliyompoka familia yake ndiyo ilimkutanisha na watu kama Selume ambao angewaita ndugu na kumfanya kusahau msiba wa kuipoteza akraba yake. Kutangamana na wakimbizi kukamfunza thamani ya binadamu. Sasa amejifunza mengi kama vile uzima ni upande mwengine wa mauti. Kwenye Msitu wa Mamba, Ridhaa alipata huduma za ushauri na uelekezaji kutoka kwa wataalamu mbalimbali na akaweza ugonjwa wa shinikizo la damu ambao ulitokana na mshtuko wa kupoteza jamaa yake na mali yake dafrao moja. Hapo alipotoka kwenye msitu alijihisi kiumbe kipya kwani wapwa zake- Lime na Mwanaheri walikuwa wamepata matibabu. Dada yake Subira alitibiwa akapona. Mwamu wake Kaizari- amepona donda lilitokana na kuwaona binti zake wakibakwa. Ridhaa anamwona Kaizari ni afadhali kwani heri nusu Shari kuliko Shari kamili. Asubuhi hii, Ridhaa akiendelea kumngojea Mwangeka hakuweza kusahau jinsi alivyohisi aliporudi tena kwenye ganjo lake siku ile. Anakumbuka kuwa alipozinduka(kutoka kuzirai), alijipata katikati mwa kiunzi cha sebule lililokuwa kasri lake. Eneo hili ndipo wanawe Tila na Mwangeka walipokuwa wadogo walipenda kumkimbilia kila mara alipotoka kwenye shughuli zake za kikazi. Hapo ndipo kijukuu chake kilipozoea kutembea tata na kumwita "bubu" naye alipenda kukirekebisha na kukiambia "sema babuu". Hayo yote hayapo sasa, hata zile pambaja za mkewe Terry na utani wake hamna.

Akiwa yu pale katika kumbukumbu zake, polepole kwenye jukwaa la akili yake kunaanza kuigizwa mchezo wa maisha yake kabla ya dhiki iliyomfika. Anamwona Tila akitoka shuleni na kuuweka mkoba wake juu ya meza. Katika mazungumzo yao inabainika kuwa Tila ana upevu wa mawazo. Waliishi kujadiliana na Mwanawe Tila masuala nyeti kana kwamba walikuwa marika. Tila alijua kuwa Siku moja atakuwa jaji katika mahakama kuu na kuusafisha uozo uliotamalaki humo. Alitamani kuwaonjesha washukiwa waliowekwa rumande kwa miaka mingi utamu wa haki. Lakini sasa Tila hayupo tena, kilichobaki ni kumbukumbu zake.

Ridhaa aliona kuwa utabiri wa mwalimu wa la mabadiliko' ulikuja kutimia kwani viongozi wa awamu ya awali walibwagwa chini na vijana chipukizi. Kinaya ni kuwa wengi walishindwa kabisa kukubali kushindwa hasa yule aliyekuwa akigombea kilelecha cha uongozi. Kulingana naye nafasi hii iliumbiwa mwanamume na kumpa mwanamke ni maonevu yasiyovumilika. Kiongozi huyu alipita kila mahali akitoa kauli ambazo ziliwajaza hamasa wafuasi wake nao wakaanza fujo zilizoangamiza juhudi za miaka hamsini za raia za kuijenga jamii yao. Hatimaye ndege kwa jina PANAMA 79 iliyotarajiwa kufika saa tatu unusu sasa ndio inalikanyaga sakafu. Abiria waliposhuka, Ridhaa na Mwangeka walitazamana kimya. Ridhaa alihisi kana kwamba anauona mzuka wa Mwangeka, hakuamini kuwa angerudi nyumbani akiwa hai.

Hatimaye baada ya shaka kumwondokea, alimkumbatia mwanawe. Mwangeka akajitupa kifuani mwa babake kwa furaha. Ridhaa alimkaribisha Mwangeka nyumbani na kumtaarifu kuwa hakujuu kuwa watawahi kukutana akiwa hai. Ridhaa akamjuuwa mwanawe yaliyoisibu familia yao. Mwangeka alipomtazama babake akaona kuwa amekonga zaidi na sasa ameshabihi mno babu Mwimo. Baada ya kumbukumbu zake kumkumbusha ya awali Mwangeka alimshukuru babake na kumweleza kuwa alipoipata habari ya machafuko ya baada ya kutawazwa kwa kiongozi, alijawa na kihoro kisicho kifani. Mwangeka amekuwa akifuatilia matukio kwa makini kwani hata kura zilipohesabiwa upya kisha mpinzani wa Mwekevu kukubali kushindwa na kutoa wito kwa raia kusahau yaliyopita, alijua kuwa nchi imepiga hatua moja katika safari ndefu ya kupata afueni kutokana na tufani za baada ya kutawazwa.

Mwangeka aliendelea kuwapa heko vijana wenzake kwa kugundua kuwa wanatumiwa vibaya na viongozi wenye tamaa. Mwangeka akawa sasa anakubaliana na usemi wa Tila kuwa "usi cheze na vijana, wao ni kama nanga. Huweza kuizamisha marikebu " Japo Ridhaa aliyaitikia maneno ya Mwangeka kwa mgoto, alijua kuwa palikuwa na kazi ngumu ya kujenga upya ukuta ambao ufaa wake ulikuwa umepuuzwa. Akawa akawa anakubaliana na sera ya bintiye marehemu, Tila kuwa Vijana wanafaa kuelimishwa zaidi kuhusu amani kwani ndio wengi na ndio mhimili wa jamii yoyote ile. Hatimaye, Ridhaa alishusha pumzi na kumkabidhi mkono mwanawe na kumtaka waende ili akajipumzishe kutokana na adha za anga. Mengine watazungumza baadaye.

Maswali

- i. Fafanua sifa na umuhimu wa Ridhaa.
- ii. Mwandishi ametumia mbinu rejeshi katika kuuwasilisha ujumbe wake. Onyesha namna alivyotumia mbinu hii,
- iii. Fafanua sifa na umuhimu wa Tila kama zinavyo jitokeza katika sura
- iv. Ni masaiibu gani Wdhafidhing waliyapitia?
- v. Ni nini umuhimu wa Mwangeka? Rejelea sura hii.

SURA YA NNE

Mwangeka ameketi mkabala mwa kidimbwi cha kuogelea nje ya jumba lake la kifahari ambalo yeye aliliona kama makavazi ya kumtonesha donda lililosababishwa na kifo cha mke wake Lily Nyamvula. Siku ile baada ya kutoka kwenye uwanja wa ndege walifululiza moja kwa moja hadi kwenye gofu la baba yake Ridhaa.

Majivu yaliyokuwa mabaki ya kilichokuwa kwenye kasri lile yalibaki pale pale. Majivu hayo miili ya mama yake(Terry), wanuna wake, mkewe na mtoto wake. Mwangeka hakuelewa ni kwa nini babake hakuyaondoa mabaki hayo na ni kwa nini hakushirikiana na majirani kuchimba kaburi (mass grave) kuyazika majivu hayo. Baba mtu alimkazia tu macho. Machozi mazito ya machozi yalitunga machoni mwa Mwangeka, akayaacha yamcharaze yatakavyo. Wakati huu hata nyanya yake angekuwapo kumwonya dhidi ya kulia kama msichana angempuza. Alihitaji kulia ili kuliondoa komango ambalo lilikuwa limefunga mishipa ya moyo wake. Alipolia, moyo wake ulilainika na moyo wake sasa ulijaa utulivu.

Mwangeka akakumbuka methali isemayo wino wa Mungu haufutiki. Hata hivyo alizidi kujiuliza iwapo binadamu aliandikiwa kumpoka binadamu mwenzake uhai. Siku ile baada ya wao kutoka kwenye uwanja wa ndege, Ridhaa alimwelezea Mwangeka mambo yalivyojiri. Alimweleza kuwa maisha yalibadilika pindi tu Mwangeka alipoondoka. Waliandamwa na msiba baada ya mwingine. Mwanzo, Ridhaa akapoteza majumba yake mawili. Miezi mitatu baadaye ami yake Mwangeka aliyeitwa Makaa alichomeka asibakie chochote alipokuwa akiwaokoa watu ambao walikuwa wakipora mafuta kutoka kwenye lori lililokuwa limebingiria. Makaa alizikwa pamoja na mabaki ya wahasiriwa wote katika kaburi moja kwani serikali iliwatayarisha mazishi ya umma. Baada ya Ridhaa kushusha pumzi, aliendelea kumweleza Mwangeka kuwa mambo hayo yote aliyakabili kwa msaada wa wanuna wa Mwangeka, mamake Mwangeka na rnkaza mwanawe. Akaanza kuyajenga upya maisha yake hadi Siku ile ambayo aliitazama familia nzima ikimponyoka.

Daktari Ridhaa amewaokoa wagonjwa wengi kutokana na magonjwa sugu lakini alishindwa kuuzima moto uliokuwa ukiiteteza nyumba yao. Lakini, hakushindwa kwani hakuwepo tendo lenyewe likitendeka. Alikuwa ameenda kumfanyia majeruhi mmoja upasuaji. Ridhaa alipokuwa akirejea nyumbani akasikia sauti ya kite ya mamake Mwangeka, kisha mlipuko mkali. Yote yakaisha. Hadi hapo, ameyaishi maisha ya kinyama kupigania chakula na wahitaji wenzake. Ameonja shubiri ya kuwa mtegemezi kihali na mali. Lakini katika hayo yote amejifunza thamani ya maisha, udugu na amani.

Alimhurumia Mwangeka ambaye mkasa huo ulimfanya mjane hata kabla ya ubwabwa wa Shingo kumtoka. Baada ya kurejea kwake Mwangeka hakuishi na babake kwa muda mrefu. Mwanzo, hakuweza kustahimili uchungu uliosababishwa na kuamka kila asubuhi kutazama mahali ilipoangamia aila yake. Alimrai babake kila siku akibomoe kiunzi kile cha nyumba lakini babake alikataa katakata. Lilikuwa kaburi la ukumbusho wa familia yake. Sababu ya pili ni kuwa lazima Mwangeka angeyaanza maisha yake upya. Atafute ushauri kutoka kwa wataalamu, auguzie moyo wake mbali na babake. Mwangeka aliporejelea shughuli zake za kawaida kazini alitafuta kiwaja cha kujengea nyumba. Babake akamtahadharisha kufanya uchunguzi kabla ya kuanza ujenzi wenyewe. Baada ya Mwangeka kuhakikisha uhalali wa stakabadhi hii na ite alipata kipande cha ardhi karibu na ufuo wa bahari. Kazi ya ujenzi ilianza na baada takriban mwaka mmoja na nusu akahamia kwake. Hata anapokitazama kidimbwi hiki, mawazo yake yako mbali alikoanza maisha. Anawakumbuka wanuna wake: Kombe, Mukeli na Annatna(Tila). Anapomkumbuka Tila anatabasamu kisha tone moto la chozi linamdondoka. Kumbukumbu ya Annatila inavuta taswira ya mnuna wake mkembe aliyefariki dunia akiwa na umri wa miaka sita wakati ule Mwangeka akiwa na umri wa miaka kumi na miwili tanzia ile ilipowafika.

Katika jamii ya Mwangeka, kifo kilifuatwa na viviga vya aina mbalimbali yakiwemo maombolezi. Basi baada ya kifo cha mtoto huyo majirani walikuja kuifariji familia ya Bwana Ridhaa. Wiki mbili baada ya mazishi ya ndugu yake, Jumamosi moja Mwangeka alimpata Tila na wenzake nyuma ya nyumba wakimngojea. Tila alimvuta na kumnong'oneza kitu sikioni kisha akavuta boksi lililokuwa limetiwa mwanasesere wao kwa jina

Dedan Kimathi lakabu waliokuwa wamempa marehemu ndugu yao Dede. Walianza kulia na kuomboleza kifo cha Dedan Kimathi. Wakaimba mbolezi. Katika hali ile ya kuomboleza, watoto hawa hawakujua kuwa baba yao alikwisha kuja dakika thelathini zilizokwisha. Akawa anawatazama watoto hawa wakiigiza mazishi ya ndugu yao Dede. Alibanwa na hasira na kuutwa mshipi wake kutoka kiunoni, akamshika Mwangeka na kumwadhibu vikali. Akamkemea Mwangeka kwa kuwa bendera inayofuata upepo badala ya kuwa kielelezo bora kwa mnuna wake Tila. Mwangeka anapokumbuka kisa hiki anajutia ni kwa nini hakukiomboleza kifo cha Tila. Baada ya kipigo hiki, Mwangeka aliwajibika zaidi akayavalia masomo yake njuga hadi chuo kikuu ambako alisomea uhandisi. Hapo ndipo alipokutana na mke wake Lily Nyamvula. Nyamvula alikuwa akisomea uanasheria. Mwangeka alihitimu masomo yake na kujiunga na kikosi cha wanamaji, jambo hili liliwashangaza wengi.

Maswali

- i. Eleza kwa muhtasari mambo yalivyokuwa Mwangeka aliporudi nyumbani.
- ii. Ni kwa nini Mwangeka alimwona Ridhaa(babake kama) mwehu?
- iii. Eleza misiba aliyomwandarna Ridha kama iivyoonyeshwa katika sura hii.
- iv. Jadili maudhui ya koma yaivyoangaziwo katika sura hii.
- v. Eleza sifa nne za Tila.
- vi. 'Kama ningeusikiliza ushauri wa Tausi wangu labda ningeweza kuiokoa aila hii '
- a. Eleza muktadha wa dondoo hili.
- b. Eleza kwa kifupi jambo ambalo aila ya msemaji ilikumbana nalo.
- c. Eleza sifa na umuhimu wa anayelitwa 'Tausi wangu'
- vii. Jadili maudhui ya elimu kama yanavyojitokeza katika sura hii

SURA YA TANO

Msitu wa Mamba uligeuka kuwa nyumbani kwa maelfu ya watu waliogura makwao bila tumaini la kurudi. Walijipa moyo na kusema kuwa hata walikokuwa wakiishi hakukuwa kwao, walikuwa maskwota. Wakaamua kula asali na kuyanywa maziwa ya Kanaani hii mpya isiyokuwa na mwenyewe. Matokeo ya maamuzi haya yalikuwa ni kukatwa kwa miti kwa ajili ya kupata mashamba ya kupandia vyakula na kwa ajili ya ujenzi. Kabla ya miaka miwili kuisha, pahali hapa palikuwa pamepata sura mpya- majumba yenye mapaa ya vigae, misitu ya mahindi na maharage, maduka ya jumla, viduka vya rejareja kila mmoja akijibidiisha kufidia kile alikuwa amepoteza.

Familia ya Bwana Kangata ilikuwa miongoni mwa zile zilizoselelea(zilizoishi) kwenye msitu huu. Kwa Kangata na mkewe Ndarine hapa palikuwa afadhali. Awali wakiwa wamelowea katika shamba la mwajiri wao aliyekuwa akiishi jijini. Waliishi pale kwa muda mrefu hata watu wakadhani kuwa ilikuwa milki yao. Wengine wakidhani Kangata na familia yake walikuwa akraba ya mwajiri wao. Hata wana wa Kangata walipokwenda shuleni walijisajilisha kwa jina la tajiri wa baba yao. Walikuwa wakiitwa Lunga Kiriri, Lucia Kiriri na Akelo Kiriri.

Kiriri likiwa jina la Mwajiri wa Kangata. Kangata na mwajiri wake walikuwa wamesekuliwa kutoka mtaa wa Matunda katika zile patashika za baada ya kutawazwa. Kiriri aliiaga dunia muda mfupi kutokana na kihoro cha kufilisika na ukiwa aliokuwa ameachiwa na mkewe Annette na wanawe. Walipata Green Card na kuhamia ughaibuni. Hivyo basi, juhudi za Kiriri kumshawishi mkewe asimnyime ushirika wa Wanawe ziliangukia moyo wa Firauni. Mkewe Kiriri alikuwa ashaamua kuwa hapa hapamweki tena. Kazi aliyokuwa akiifanya katika afisi za umma kama mhazili mwandamizi kwa miaka mingi ilikuwa inamfanya kusinyaa, akawa hana hamau akahisi kinyaa. Wanawe walipoenda kusomea Ng'ambo - wafanyavyo wana wa viongozi kwa kuwa wanaiona elimu ya humu kama isiyowahakikishia mustakabali mwema raia wake, yeye alistaafu mapema na kuchukua kibunda cha mkupuo mmoja almaarufu Golden Handshake akachukua Green Card na kuwafuata na kumwacha mume wake akiwa mpweke.

Baada ya wana wa Kiriri kumaliza masomo yao walibakia huko huko Uzunguni kufanya kazi. Walipuuza rai baba mtu za kurudi nyumbani ili kuziendesha baadhi ya biashara zake. Kila mmoja akajishughulisha na mambo yake. Kifungua mimba wa Kiriri kwa jina Songoa alisema kuwa nchi yao haina chochote kumfaa kwa hata walio na shahada tatu bado wanalipwa mshahara mdogo sana, akaona heri awekeze huko mbali aliko na imani nako. Kabla ya kifo chake, Kiriri alikuwa akiibua mijadala nafsi akilini mwake kuhusu Waafrika ambao ni kama waachao mbachao kwa mswala upitao. Akawa anajiuliza maswali mengi kama vile ni nini huwavutia raia kuhamia ughaibuni? Je ni hiyo mishahara minono wanayolipwa? Je, ni hizo kazi za kujidhalilisha za kwenda kuwauguza maajuza waliotelekezwa na aila zao? Au ni zile ndoa kati ya vijana wakembe wa Kiafrika na vikongwe vilivyochungulia kaburi? Kiriri aliendelea kushangaa ikiwa mkewe amegeuka wale wake pindi wafikapo ng'ambo hufunga ndoa na waume wengine kwa kuwa ndio njia pekee ya kuufukuza upweke na kupata riziki au kwa kuta kujikwamua kwenye tope la uhawinde?

Kutokana na uzoefu wake katika kilimo, Kangata alipofika katika Msitu wa Mamba aliweza kuendeleza kilimo chenye natija. Kwa sasa, miaka mitano imepita na Kangata na Ndarine wameipa dunia kisogo. Lucia Kiriri-Kangata ameolewa katika ukoo wa Waombwe ambao awali walikuwa maadui sugu wa ukoo wa Anyamvua. Ndoa hii ilipata pingamizi sana kutoka kwa ukoo mzima lakini kutokana na Msimamo imara wa Kangata ndoa hii ilisimama. Watu wa ukoo wa kina Kangata walishangaa ni kwa nini mwana wao akaozwa kwa watu ambao huvaa nguo ndani nje na pia huzaa majoka ya mdimu ambayo ni machoyo kupindukia. Kangata aliyatupilia maneno ya watu wa ukoo wao kwani Kiriri aliyadhamini masomo ya mabinti zake hata ingawa walikuwa wa ukoo tofauti na wake. Watu wa ukoo wa Kangata walikuwa wakipinga elimu ya msichana na kutoa rai kama kumuelimisha msichana ni kufisidi raslimali. Kangata anashangaa wakati mwanawe ameneemeka na kuishi maisha ya heri ndio wakati jamaa zake wameona tofauti za kiukoo. Hatimaye ukoo wa Kangata ulikubali muungano huu wa ndoa na ukawa umeyeyusha tofauti na chuki iliyokuwa baina yao. Nasaba hizi mbili zikawa sasa zinapikia chungu kimoja.

Naye Akelo Kiriri-Kaango habari yake haijulikani. Baada ya kumaliza masomo yake ya kidato cha nne, alipata kuolewa na dereva wa malori yanayosafirisha bidhaa hadi Zambia. Jina la dereva huyo ni Kaango. Alipomwoa Akelo Kiriri, alimjengea nyumba katika gatuzi la Mbuyuni na tetesi zinasema kuwa walipata watoto wawili. Mmoja kwa jina Ngaire na mwingine Mumbi. Hakuna ajuaye walikopelekwa na misukosuko ya miaka mitano iliyopita. Lunga Kiriri — Kangata ndiye anaishi katika milki ya babake katika Msitu wa Mamba. Yeye amesomea kilimo. Awali alikuwa amejiriwa kama afisa wa kilimo nyanjani. Alikuwa akiwaelimisha raia kuhusu mbinu bora za kilimo kama vile watu wasilime karibu na mito, watu wachimbe mitaro kuzuia mmonyoko wa udongo na watu wapande miti inayostahimili ukame. Alikuwa amirijeshi wa uhifadhi wa

mazingira. Alipokuwa shuleni ndiye aliyekuwa mwasisi wa chama cha watunza mazingira wasio na mipaka. Kila ijumaa wakati wa gwaride ungemsikia akihutubia wanafunzi wenzake kwa mhemko. Kimondo (mwanafunzi mwenzake Lunga) alikuwa haishi kushangazwa na Lunga kwani mtu akimsikiliza Lunga hangedhani kuwa amekulia mazingira sawa na wale wanyonge ambao uwepo wao huamuliwa na matajiri. Ilishangaza kuwa Lunga hakuwazia kwamba alikolowelea baba mtu palikuwa msitu tu, tajiri wake akapabadilisha.

Babake Lunga haswa ndiye aliyeliendeleza shamba lile. Aliendelea kumuuliza iwapo hajui kwamba umaskini unaweza kuupujua utu wa mtu akatenda hata asivyokusudia kutenda. Lunga hangeweza kujua kwani hajawahi kulala njaa akakosa usingizi kutokana na mkato wa njaa ilhali baba mtu anavuna kahawa katika shamba kubwa la Mzungu. Mzungu huyu mwenye shamba akiwa anapata mamilioni ya pesa lakini anawapunja wafanyakazi wake kwa kuwalipa kishahara duni kiasi cha wao kushindwa kuwanunulia wana wao sare mpya. Kimondo anaendelea kumwambia mwenzake Lunga kuwa hajawahi kuamka asubuhi huku anakeng'etwa na tumbo na homa ya matumbo inamwandama. Mwalimu anapokupa barua ili ukatibiwe kwenye kituo cha afya kilichoko ndani ya kijiji ambacho mwenye kahawa amewajengea wafanyakazi, Daktari mwafrika anakataa kukupa huduma kwa kuwa wazazi wako hawajawekewa bima kutokana na kijishahara duni wanacholipwa.

Sasa Lunga ni mkulima stadi. Ametononokea si haba katika msitu huu. Hakumbuki kuwa msitu huu unafaa kuhifadhiwa kwa matumizi ya baadaye. Kabla ya shida kumleta hapa mstakabali wa maisha ya Lunga ulitishia kuporomoka. Alikuwa ameipoteza kazi yake ya Ukurugenzi katika kampuni ya Maghala ya Fanaka alikopinga kitendo cha raia kuuziwa mahindi ambayo yalikuwa yameagizwa kutoka ughaibuni. Mahindi ambayo licha ya kuwa na rangi ya njano, yalihofiwa kuwa yameharibika. Yalikotolewa yalisemekana kuwa hatari kwa usalama hata wa panya. Lunga alipopinga uuzaji wa mahindi haya kwa raia vijisababu vilitolewa na vigogo wenye shehena za mahindi haya. Walidai kuyakataa mahindi haya ni kama kuidhinisha kifo cha mamilioni ya raia ambao hawamudu kujinunulia hata kibababa cha unga. Hata hivyo, rai za wakubwa ziliambulia patupu kwani Lunga alikataa katakata. Lunga akawa amehiari kupoteza kazi yake ili kuyaokoa maisha ya wanyonge wasio na hatia. Baada ya mwezi mmoja Lunga akiwa ofisini mwake alitumia barua ya kumstaafisha kwani shirika hili lilikubwa na changamoto ya kifedha na hivyo halmashauri ikachukua hatua ya kupunguza idadi ya wafanyakazi. Lunga alipoisoma barua hii mara mbili alishangazwa na ukosefu wa fadhila wa waajiri wake. Kweli asante ya punda ni mateke. Lunga alipokuja katika Msitu wa Mamba alikuwa na azma ya kumhamisha babake na kuwachia wanyama Edeni pao lakini aliyaozimia siyo aliyotenda. Lunga alipokutana na ekari thelathini na tano za mahindi aliingiwa na tamaa na uchu akausaliti uadilifu wake. Tamaa ya kulima maekari na maekari zaidi ikamkumbatia akakata miti zaidi. Alipoulizwa ilipofia jadhba ya kupigania uhifadhi wa misitu alisema mungu mwenyewe alitupa ulimwengu tuutawale, sio ututawale.

Siku zilivyosonga, mashamba ya Lunga na wenzake yakendelea kutoa mazao mengi nayo jamii ya Msitu wa Mamba ikazidi kupanuka nazo tofauti za kitabaka zikazidi kujionyesha. Kundi la kwanza la wakimbizi Ridhaa, Kaizari na Kangata hamkuwa na tofauti kubwa. Mpito wa wakati ukazaa matajiri kama Lunga ambaye alikuwa akiwakumbusha wenzake kuwa alitokana na jadi ya kifahari ya Kiriri. Kulikuwa pia na maskini ambao kupata kwao kulitegemea utashi wa matajiri. Polepole uhasama ulianza kutishia kuisambaratisha jamii ya Msitu wa Mamba. Viongozi nao kwa kuhofia mambo kuharibika, walianza kampeni za kuwaelimisha raia kuhusu umuhimu wa kuishi kwa amani licha ya tofauti zao za kiusuli. Hata hivyo juhudi hazikufua dafu kwani awamu ya kwanza ya vita vya wenyewe kwa wenyewe ilianza.

Walinda usalama walipokuja kudumisha amani, walitumia bunduki zao na kuwaacha wengi wakiwa wafu nao watoto wakabaki wanawakiwa. Kisa hiki kiliwafungua macho viongozi wakatambua kuwa wakazi hawa walikuwa wakiishi hapa kiharamu. Vyombo vya habari vikatoa wito kwa chama tawala kuwatafutia mahali kwingi, vidonda vya zamani vikanza kutoja damu. Juhudi zao za kuandama ya uamuzi wa kuhamishwa kwao hazikufua dafu. Wachache walifanikiwa kurudi kwao katika awamu ya pili ya Operesheni Rudi Kanaani. Wengine kama Lunga ambaye hakujua kitovu chake hasa walitimuliwa pamoja na familia zao. Baada ya miezi mitatu Lunga aligundua kuwa amerudishwa kwenye Mlima wa Simba ambako inaaminiwa mababu zake walikuwa wamehamia kutoka Kaoleni, siku za biashara ya watumwa. Msitu wa Mamba ulibaki tasa. Mto uliokuwa hapo karibu, ambao ulikuwa umeanza kukauka sasa ulianza kutiririsha maji. Jambo la kushangaza ni kwamba, hata baada ya tangazo kutolewa kuwa msitu huu ni marufuku kwa binadamu, usiku wa manane kulisikika milio ya malori na matrekta yakibeba shehena za mbao, makaa na mahindi. Moshi pia hufuka mle mara kwa mara.

Maswali

i. Eleza sifa za wahusika hawa: (alama 10)

a. Lunga

b. Kimondo

c. Kangota

ii. "Kuukata mkono niliostahili kuubusu yalinifika ya kunifika "

a. Eleza muktadha wa dondoo hili (alama 4)

b. Eleza namna msemaji alivyoukata mkono aliostahili kuubusu (alama 6)

c. Fafanua mambo mawili yaliyomfika msemaji (alama 2)

d. Taja tamathali mbili za usemi ziizotumika katika dondoo

e. Eleza kwa kifupi namna msemaji alivyobadilika baada ya "yaliyomfika kumfika " (alama 6)

iii. Tofauti za kitabaka huzaa uhasama " Tetea kauli hii kwa Kurejelea sura hii (alama 20)

iv. Fafanua matatizo wanayoyapitia vibarua na familia zao (ala. ma 20)

v. Mashirika mengi ya kiserikali huendeleza uozo. Tetea kauli hii kwa kurejelea matukio katika sura hii (alama 20)

AINA YA MASWALI

mna maswali ya aina mbili.

1. Maswali ya insha

2. Maswali ya Muktadha wa dondo.

Maswali ya Insha

Haya ni maswali ambayo hutoa kauli inayohitaji kujibiwa kwa kirefu na kwa kina. Swali linaweza kuwa la jumla yaani linalohusu Riwaya nzima. Pia, swali laweza kulenga sehemu ya kazi husika katika nyanja na maudhui, wahusika na hulka zao, mafunzo na fani. Maswali haya huhitaji zaidi uwezo wa kukumbuka wa mtu, kupanga hoja na kuelezea msimamo au maoni yake kuhusiana nayo. Mtahiniwa anahitajika kutoa hoja na kuziteteta kwa mifano dhabiti. Mtahiniwa asitumie vistari vistari, afafanue hoja kikamilifu akiandamisha mifano mingi kutoka kwa Riwaya

Maswali ya muktadha wa dondoo.

Maswali haya hujitokeza kwa namna ya maneno yaliyodondolewa kutoka kwenye kazi ya Fasihi. Dondoo hunukuliwa kisha maswali yanayohusiana na dondoo hilo huulizwa. Dondoo laweza kuwa maneno ya mhusika mmoja ambaye hatatajwa au maelezo katika kazi. Maswali huenda yakarejelea matukio yaliyotokea kabla au baada ya dondoo. Katika kulijibu swali la muktadha wa dondoo, mtahiniwa huhitajika kuangazia mambo yafuatayo;

- i. Kumtaja msemaji wa maneno haya
- ii. Kumtaja msemewa(anayerejelewa)
- iii. Kueleza mahali yalikofanyika mazungumzo haya.
- iv. Kueleza kiinisababu ya mazungumzo haya kutokea.

1. " Lakini itakuwaje historical injustice, nawe Ridhaa, hapo ulipo sicho kitovu chako?"

a. Eleza muktadha wa dondoo

Hayo ni maneno ya Ridhaa yaliyokuwa yakimpikia baada ya kumjibu Tila mawazoni. Hii ni baada ya Ridhaa kukubali maneno ya Tila ya hapo awali. Inadhihirika kuwa amekubali kuwa yeye ni mgeni, si mwenyeji.

b. Eleza tamathali mbili za lugha zilizotumika kwenye dondoo hili (alama 4)

Swali balagha- ...hapo ulipo sicho kitovu chako?

Kuchanganya ndimi- historical injustice.

c. Fafanua umuhimu wa msemaji wa maneno haya (alama 6)

Msemaji wa Maneno haya ni Ridhaa.

Umuhimu wake. Ridhaa ametumiwa na mwandishi kutuonyesha na ukabila. Ridhaa ni kielelezo cha watu wasiobagua watu wengine hakujali wanakijiji wenzake ni wa ukoo gani bali yeye alitekeleza miradi ya maendeleo ili kuwafaidi wote. Ridhaa ametumiwa kuuonyesha udhalimu wa watavoa kwa hadithia namna majumba yake yalivobomolewa

d. Ni mambo gani yaliyowokumba wale ambao kitovu (Alamo 6)

Jibu walichomewo nyumba zao kwa mfano Ridhaa alichomewa jumba lake la kifahari. Watu wao waliuwawa kwa mfanofamilia ya Ridhaa ilichomwa na Bwana Kedi jirani yao. Walikimbia na kutorokea msituni. Watoto wao walibakwa kwa mfano mabinti zake Kaizari walibakwa na vijana wenzao. Walitoroka kuacha makwao wakawa maskwota au wakimbizi wa ndani kwa ndani.

2. Maovu yametamalaki katika jamii ya Riwaya ya Chozi Heri tetea kauli hii kwa kutolea hoja kumi zisizopinglka (alama 20)

Katika jamii hii kuna biashara haramu kama ile ya uuzaji wa dawa za kulevya. Dick alipotekwa nyara alilazimika kuuza dawa za kulevya kwa muda wa miaka kumi. Kuna ukabila. Suala hili la ukabila ilijitokeza kikamilifu wakati kulizuka vita vya baada ya kutawazwa. Majironi waliwageuko wenzao ambao walikuwa wametoka katika kabila au ukoo tofauti na wao. Kuna mauaji. Watu wengi waliwapoteza wapendwa wao kutokano na migogoro iiyozuka baada ya kutawazwa kwa kiongozi mpya. Katika jamii hii kuna matumizi ya pombe haramu vijana wa vyuo vikuu wanabugia pombe hii ya sumu inayowafanya wengine kuiaga dunia. Kuna ukeketaji wa watoto wa kike. Wasichana wa Shule ya msingi wanapashwa tohara. Wasichana wengine wanayapoteza maisha yao huku wengine wakiponea chupuchupu na kuwua hospitalini kwa mfano Tuama anayeitetea mila hii iiyopitwa na wakati aliponea kidogo kuiaga dunia. Ndoa za mapema. Wasichana wachanga wanalazimishwa wolewe na vizee na kuacha masomo yao. Kuna wizi uporaji wa mali ya wengine. Wakati vita vya baada ya kutawazwa kuzuka, watu walionekano kupora maduka ya Kihindi, Kiarabu na hata ya Waafrika wenzao. Katika jamii hii wanawake huavya mimba. Sauna alipachikwa mimba na babake mlezi. Mamake mzazi alimsaidia kuavya kisha akamwonya dhidi ya kumwambia yeyote kuhusu unyama wa babake. Kuna baadhi ya wazazi wanaohusiana kimapenzi na watoto wao. Sauna alipachikwa mimba na babake mlezi. Mamake mzazi alimsaidia kuavya kisha akamwonya dhidi ya kumwambia yeyote kuhusu unyama wa babake. Wanawake wengine katika jamii hii wanawaacha waume zao na familia zao na kwenda kuyaishi maisha yao kwingineko. Mamake Umulkheri aliwaacha na kwenda kuishi mjini. Rejelea mhusika Naomi. (Mwanafunzi aongeze hoja nyingine) .

3. Fafanua namna mwandishi alivyotumia mbinu ya kisengere nyuma katika riwaya (alama 20)

Mwandishi huyu amefaulu sana kutumia mbinu hii. Kisengere nyuma imetumika katika mazingira yafuatayo. Ridhaa anakumbuka vijikaratasi vikienezwa vikiwatahadharisha kuwa mna gharika baada ya kutawazwa kwa kiongozi mpya. Kisa cha namna Mzee Kedi(jirani yao) alivyomsaidia Ridhaa kupata shamba lake na kuwa ameyadhamini masomo ya wapwaze wawili kimetolewa kwa urejeshi. Mijadala baina ya Ridhaa na Tila imetolewa kwa njia ya urejeshi. Kisa cha yule mwana wa mlowezi maarufu aliyemiliki mashamba ya Theluji Nyeusi katika Eneo la Kisiwa bora kimetolewa kwa urejeshi. Kisa cha yule kiongozi wa Kiimla wa kike aliyekuwa akisimuliwa katika visakale cha majirani zao no narnna aivyowatumikisha wanaume kimetolewa kwa urejeshi. Kaizari anasimua yaliyojiri baada ya kutawazwa kwa kiongozi mpya aliyekuwa mwanamke kwa njia ya kurejelea. Moyo wa Kaizari uipoanza kumsuta, alikumbuka kisa cha wafuasi wa Musa ambao baada ya kukosa chakula jangwani walimshtumu kwa kuwatoa kule Misri. Ridhaa anapokuwa ameketi kwenye chumba cha mapokezi katika uwanja wa kimataifa wa ndege wa Rubia, alikumbuka namna walivyorudi nyumbani baada ya kuishi katika Msitu wa Mamba kwa miezi sita. Anakumbuka pia alivyokuwa akihihi. Ridhaa anamkumbuka Tila bintiye aivyokuwa anapenda masuala yanayohusiana na sheria, haki na siasa. Mwangeka alipolitazama tabasamu la babake, alihisi kuwa sasa amezingirwa na uzio imara. Akawa anakumbuka wimbo ambao mamake alizoea kumwambia kila mara babake alipokuwa ameenda katika safari

za kikazi. Kisa cha namna Ami zake Kangata walivyokuwa wamekataa mwana wao aolewe na mtu wa ukoo mwingine kimetolewa kwa urejeshi. Kisa namna Lunga aivyostaafishwa kwa kuwa na msimamo imara kuhusiaria na sakata ya mahindi kimetolewa kwa urejeshi. (mwanafunzi azidishie hoja hizi) zozote 10x2=20

4. Fafanua ufaafu wa anwani Choji la Heri (alama 20)

Mwandishi anatueza kuwa Ridhaa alipokwendo shuleni siku iyo kwanza alitengwa na wenzake kwani hawakutaka ashiriki michezo yao. Kijana mmoja mchokozi alimwito 'mfuata mvua' aliyekuja kuwashinda katika mitihani yote. Ridhaa alifululiza nyumbani na kujitupa mchangani na kulia kwa kite na shake. Mamake alimliwaza na kumhakikishia kumwona mwalimu keshoye. Tangu siku hii, huu ukawa ndio mwanzo wa maisha ya heri kwa Ridhaa kwani baada ya mwalimu Kuzungumza na wanafunzi umuhimu wa kuishi pamoja kwa mshikamano, Ridhaa alipea kwenye anga ya elimu hadi kufikia kilelecha cha elimu na kuhitimu kama daktari. Ridhaa alipotoka kwenye Msitu wa Mamba alijiona nafuu kwani wapwa zake- Lime na Mwanaheri walikuwa wamepata matibabu. Dadake Subira alitibiwa akapona. Mwamu wake Kaizari amepona donda lililosababishwa na kuwatazama mabinti zake wakitendewa ukaini(kubakwa) na vijana wenzao. Ridhaa anajua kuwa Kaizari ni afadhali kwa sababu hakuna aliyemtenga na mmoja kati ya jamaa zake. Ridhaa anapomfikiria Kaizari anajiambia heri nusu shari kuliko shari kamili. Ridhaa aliposikia sauti ya kike ikitangaza, tangazo lile lilimrudisha katika mandhari yake ya sasa. Ajaribu kuangaza macho yake aone anakoenda lakini macho yaijao uzito wa machozi ambayo alikuwa ameyaacha yamchome na kutiririka yatakavyo. Wakati Ridhaa alimkazia macho Mwangeka-waka Mwangeka alikuwa akijiuliza iwapo babake amekuwa mwehu kwa kukosa kushirikiana na majirani kuchimba kaburi kuyazika majivu, matone mazito ya machozi yalitunga machoni mwake Mwangeka. Akayaacha yamdondoke na kumcharaza yatakavyo. Uvuguvugu uliotokana na mwanguko wa machozi haya uliulainisha moyo wake, ukampa amani kidogo. Moyo wake ukajaa utulivu sasa kwa kujua kuwa wino wa Mungu haufutiki. Wakati Ridhaa_ alikuwa- akusimulia Mwangeka msiba iliyomwandama tangu siku alipoondoka kwenda kuweka amani Mashariki ya Kati Ridhaa alisita akajipagusa kijasho kilichokuwa kimetunga kipajini mwake kisha akatoa kitambaa mfukoni na kuyafuta machozi yaliyokuwa yameanza kumpofusha. Uk 48 Mwangeka alipokuwa ameketi mkabala na kidimbwi cha kuogelea mawazo yoke yalikuwa kule mbali alikoanzia. Akawa anakumbuka changamoto za ukauji wake. Akawakumbuka wanuna wake. Alipomkumbuka Annatila(Tila) mwili ulimzizima kidogo akatabasamu kisha tone moto la chozi likamdondoka. Katika Msitu wa Simba kulikuwa na maelfu watu waliogura makwao. Kati ya familia zilizoguria humu ni familia ya Bwana Kangata. Kwa Kangata na mkewe Ndarine, hapa palikuwa afadhali kwani hawakuwa na pa kwenda kwa kuwa hata kule walikokuwa wakiishi awali hakukuwa kwao. Uk 57 Wakati Dick walikutana kisadfa na Umu katika uwanja wa ndege, walikumbatiana kwa furaha. Machozi yaliwadondoka wote wawili na wakawa wanalia kimyakimya. Walijua fika kuwa jaala ilikuwa imewakutanisha na kwamba hawatawahi kutengana tena. Maisha sasa yalianza kuwa ya heri kwao. Baado ya miaka kumi ya kuuza dawa za kulevya, Dick alifaulu hatimaye kujinasua kutoka kwa kucha za mwajiri wake. Alianza biashara yake mwenyewe ya kuuza vifaa vya umeme. Sasa akaanza kujitegemea kwa kuwa amejiijiri. Alikuwa ameufungua ukurasa mpya katika maisha yake. Maisha yake sasa ni ya heri. Wakati Neema na Mwangemi walikabidhiwa mtoto wao wa kupanga na Mtawa Annastacia, Mwaliko alimkumbatia Neema na kumwita mama na kumwahidi kuwa ataenda naye. Neema alidondokwa na chozi la furaha na kumkumbatia Mwaliko kwa mapenzi ya mama mzazi. Hili lilikuwa ni chozi la heri kwa Neema. (mwanafunzi aongezee hoja) zozote 10x2=20

5. Ukabila ni tatizo sugu katika nchi nyingi za kifariki. Tetea kauli hii ukirejelea chozi la heri (aiama 20)

Ukabila ni matendo au fikira za mtu za kuthamini kabila lake mwenyewe tu na kuwabagua wa makabila mengine. Ukabila umejitokeza kama ifuatavyo katika Chozi la Heri. Subira alitengwa na familia ya mume wake kwa kuwa wa kabila tofauti na lao. Mwanaheri anatueleza kuwa mama yake alikuwa ametoka kwenye jamii ya Mamwezi lakini babake alikuwa wa jamiii tofauti. Kila mara Subira aliitwa 'muki' au huyo wa kuja. Kwa miaka mingi aliweza kuvumilia kubaguliwa, kufitiniwa na kulaumiwa kwa asiyoyatenda. Mwishowe alihari kujiondokea na kwenda mjini alikojinywea kinywaji kikali, akafaia alitengwa katika michezo yao. Kijana mmoja alimwita 'mfuata myua' jambo lililomuumiza sana Ridhaa. Mzee Kedi alimtendea udhalimu Ridhaa na kuiteketeza aila yoke licha ya wao kuwa majirani kwa miaka hamsini. Ridhaa alifanyiwa hivi kwa kuwa alikuwa ametoka kwenye kabila tofauti na Kedi. Ami zake Kangata walimsuta mno kwa kumwoza mwanawao kwa mtu wa jamii tofauti na yao. Walishangaa ni vipi mwana wao ataozwa kwa mtu wa ukoo ambao huvaa nguo ndani nje. Waliamini kuwa ukoo huo huzaa majoka ambao hata kiporo cha juzi hayawezi kukupa. Ndoa ya Selume iisambaratika baada ya Vita vya kutawazwa kwa kiongozi mpya. Alibaki mwenye kilio baada ya wambea kumfikishia ujumbe kuwa mume wake amekwisha kuoa msichana wa kikwao. Tulia alimsaidia Kaizari kufunganya na kumsindikiza hadi njia panda. Alimkumbatia na kumwambia kuwa mwenyezi Mungu ndiye hupanga na nguvu na mamlaka pia hutoka kwake. Akamjuvya kuwa uongozi mpya umezua uhasama kati ya koo ambazo zimeishi kwa amani kwa karibu karne moja.

6. Auntie Sauna alishikwa na polisi "

a. Liweke dondoo hili katika muktadha wake (alama 4)

Maneno haya yalisemwa na Mwaliko. Alikuwa akiwaambia Umulkheri na Dick. Tendo hili lilitukia katika mkahawa wa Majaliwa walipokutana kisadfa. Hii ni baada ya Mwaliko kumpeleka babake mlezi maeneo yale kusherehekea siku ya kuzaliwa kwake.

b. Fafanua sifa tatu za msemaji (alama 6)

Msemaji ni mwaliko. Ana sifa zifuatazo:

i. Mwenye maadui mema- Mwaiko alipoleewa na Mwangemi na Neema aliinukia kuwa ghulamu mwenye nidhamu ya hali yajuu akiwaheshimu wazazi na majirani na kuwatii wazazi.

ii. Mwenye shukrani- Mwaliko aliamua kumnunulia babake chakula cha mchana siku yake ya kuzaliwa kwenye hoteli ya Majaliwa

iii. Mwenye bidii- alifanya bidii masomoni hadi kufikia Chuo kikuu Alijisajili kwa shahada ya uzamili katika taaluma ya mawasiliano na kuhitimu. Mwaliko anafanya kazi yake kwa bidii ya mchwa. Zozote $3 \times 2 = 6$

c. Tamathali (alama 2) Kuchanganya ndimi- Auntie

d. Ni kwa nini Auntie Sauna alishikwa na polisi? Elezea kikamilifu (alama 8)

Baada ya Umu kupiga ripoti kwenye kituo cha polisi kuwa nduguze wanuna wamepotea, Polisi walifanya uchunguzi wao na kujua kuwa walitekwa nyara. Aliyetekeleza kitendo hiki ni kijakazi Sauna. Sauna alikuwa akimfanyia biashara Bi. Kangara. Polisi walipojua mahali alikokuwa akijificha Bi. Kangara, walishika njia hadi nyumbani kwake ambako waliwatia mbaroni Bii Kangara na Sauna. Walifikishwa mahakamani na kushtakiwa kwa kosa la ukiukaji wa haki za watoto hivyo basi wakafungwa miaka saba gerehani na kazi ngumu.

7. Fafanua namna mbinu ya sadfa ilivyotumiwa atika Riwaya (alama 20)

Sadfa ni matukio mawili ambayo hayakupangwa kutukia wakati mmoja. Sadfa imejitokeza katika mazingira yafuatayo. Kukutana kwa Umu na Dick kwenye uwanja wa ndege kulifanyika kisadfa - lakini cheti choke cha usafiri kikawa kimechelewa. Safari ikawa leo na ndipo Umu na Dick wakakutana. Ni sadfa kuwa wakati Umu anampa Dick ushauri wakiwa katika safari, ndipo Dick alikuwa ameamua kuyabadilisha maisha yake. Ni sadfa kuwa Mwangeka ndiye mlezi wa Umu na Dick naye binamu yake Mwangemi ndiye mlezi wa Mwaliko lkumbukwe kuwa Umu, Dick na Mwaliko ni ndugu. Ni sadfa kuwa hoteli aliyoichagua Mwaliko kumpeleka babake ili amnunulie chakula cha mchana ndiko akina Umu walikuwa na wazazi wake. Kukutana kwa Mwaliko na ndugu zake wawili ilikuwa ni sadfa. Hakujua kuwa wangekutana kwenye Hotel ya Majaliwa. Ni sadfa kuwa siku yake Umu ya kuzaliwa ilikuwa ndiyo siku ya kuzaliwa kwa Mwangemi. Ni sadfa kuwa siku aliyoitwa Ridhaa kwenda kumhudumia mgonjwa ndiyo siku Gila yake iliagamizwa na kumponyoka. (Mwanafunzi aongezee hoja)

8. Jadili maudhui ya kifo kama yanavyoangaziwa katika Riwaya (alama 20)

Kifo/mauti ni hali ya kutokwa na uhai. maneno marehemu mamake kuwa mwanamume hufumbika hlsia na kuwa machozi ya mwanamume hayapaswi kuonekana hata mbele ya majabali ya maisha. Terry na wanawe walikumbana na janga hili la kifo baada ya kuchomwa wakiwa ndani ya nyumba yao. Kangata na Ndarine waliiga dunia- mwandishi anatumia kuwa kwa sasa, miaka mitano imepita na Kangata na Ndarine wameipa dunia kisogo. Kiriri alikumbwa na mauti- mwandishi ametueleza kuwa Kiriri aliiga dunia muda mfupi kutokana na kihoro cha kufilisikavna ukiwa aliokuwa ameachiwa na mkewe Annette na wanawe. Subira alikumbana na mauti baada ya Subira kuondoka nyumbani alienda mjini Kisuka na baada ya miezi kadhaa mumewe alimpata kwenye chumba chake akiwa amejifia, Nduguye Mwangeka alikumbana na mauti. Mwangeka anapomkumbuka Tila anatabasamu kisha tone moto la chozi linamdondoka. Kumbukumbu ya Annatila inavuta taswira ya mnuna wake mkembe aliyefariki dunia akiwa na umri wa miaka sita wakati ile Mwangeka akiwa na umri wa miaka kumi na miwili tona ile ilipowafika. Baada ya Lunga kuachwa na mkewe aliiga dunia mwandishi dhuho wa mwaka alifariki na kuwaacha watoto wake na mikononi mwa wao. Vijana waliofyatuliwa risasi waliiga dunia tumeelezwa walimiminiwa risasi vifuani mwao na wote wakaiiga dunia kifo cha kishujaa kwani walijitolea mhanga kupigania uhuru tatu. Kaizari alitokwa na machozi na kuwahurumia Vijana hawa waliokufa kifo walichoweza kukiepuka. Lily Nyamvula na mwanawe Becky waliiga dunia- Mwangeka ameketi mkabala mwa kidimbwi cha kuogelea nje ya jumba lake la kifahari ambalo yeye aliliona kama makavazi ya kumtonesho donda lililolababishwa na kifo cha mke wake Lily Nyamvula, Mgonjwa mmoja aliyejifia ni kijana anayesomea shahada ya uzamili, aiikuwa mwathiriwa wa pombe haramu. Wasichana waliokeketwa waliiga dunia. Mgonjwa kwa jina Tuama alibahatika kwa kuwa hakuiiga dunia kama wenzake waliokuwa wamepashwa tohara kama yeye. Tunaeezwa kuwa miezi mitatu baadaye ami yake Mwangeka aliyetwa Makaa alichomeka asibakie chochote alipokuwa akiwaokoa watu ambao walikuwa wakipora mafuta kutoka kwenye lori lililokuwa lime bingiria. Mwanafunzi aongezee hoja. Zozote $10 \times 2 = 20$

9. Jadili maudhui ya 'asasi ya ndoa' kama yalivyoangaziwa riwayani (alama 20)

Ndoa ni maafikiano rasmi baina ya mwanamume na mwanamke ili waweze kuishi pamoja kama mke na mume. Ridhaa alikuwa na mke kwa jina Terry. Walibarikiwa kuwa na watoto wafuatao: Mwangeka, Tila na marehemu Dede. Ndoa hii haikudumu kwani janga la moto iliisambaratisha aila hii na ndipo Terry, Tila, Lily

na Becky wakaiaga dunia. Ridhaa akabaki mjane. Mwangeka alikuta na Lily Nyamvula katika chuo kikuu na kumwoa. Walibarikiwa na mtoto mmoja kwa jina Becky. Ndoa hii haikudumu kwani Lily na Becky waliangamia kwenye janga la moto. Baada ya ndoa ya mwanzo kusambaratika, Mwangeka alimwoa Apondi. Walibarikiwa na mwana wa kiume kwa jina Ridhaa. Mwangemi alimwoa mwanamke kwa jina Neema. Hawakufaulu kupata mwana wao kindakindaki japo walipanga mwana wao kwa jina Mwaliko. Kangata alikuwa na mke wake kwa jina Ndarine. Walibarikiwa na wana wafuatao. Lunga Kiriri, Lucia Kiriri na Akelo Kiriri. Lucia Kiriri -Kangata – alikuwa ameolewa katika ukoo wa Waombwe ambao awali walikuwa maadui sugu wa ukoo wa Mwongezo mzima lakini kutokana na Msimamo imara wa Kangata halikusimama. Watu wa ukoo wa kina Kangata walishangaapikwa nini mwana wao akaozwa kwa watu ambao huvaa nguo nje na pia huzaa majoka ya mdimu ambayo ni machovo kupindukia. Kaizari alikuwa na mke kwa jina Subira. Walibarikiwa na mabinti wawili, Lime na Mwanaheri. Lunga alikuwa na mke kwa jina Naomi. Walikuwa wa watatu, Umu, Dick na Mwaliko. Ndoa hii haikudumu Naomi alimwacha Lunga na kwenda mjini alikokuwa shangingi kwelikweli. Pete na Fungo- tunaelezwa kuwa Pete alipoingia darasa la saba alipashwa tohara nao wajombake wakapokea posa na baadaye' mahari kutoka kwa buda mmoja kwa jina Fungo aliyemuoa kama bibi wa nne. Ndoa hii haikudumu kwani Pete alihiari kumwacha baba huyu. Mwanafunzi aongezee hoja. Zozote

10. Jadili maudhui ya nafasi ya mwanamke katika jamii (alama 20)

Mwanamke amesawiriwa kwa namna mbalimbali: Mwanamke ni Msomi-Tila alikuwa akimudu masuala ya sheria. Hakuna aliyethubutu kuuchangia mijadala kwani katika masuala ya sheria Tila alikuwa ameyamudu kweli kweli. Selume- Ridhaa alimfariji na kumwomba asilie kwani mwana wake yu hai tena ana kisomo na amehitimu kama mkunga, anaweza kujitegemea. Umulkheri pia alisoma na kuhitimu vizuri. Mwanamke ni Mjinga- Tuama alikuwa amejipata katika hali mbaya kwa kukubai kupashwa tohara. Alibahatika kwa kuwa hakuiaga dunia kama wenzake. Tuama anaitetea mila hii ya upashaji tohara kwa wanawake eti haijapitwa na wakati kwani bila tohara mwanamke hubakia kuwa mtoto. Huu ni ujinga na upumbavu. Mwanamke ni mwenye bidii- tunaelezwa kuwa Umulkheri alikuwa nyuma yake Dick akiwa amepiga foleni. Anasafiri ng'ambo kwa shahada yake ya uhandisi katika masuala ya kilimo. Umu, baada ya kuchukuliwa na Mwangeka na Apondi alifanya bidii masomoni na kufuzu vyema katika mitihani yake. Mwanamke ni mwenye tamaa ya mali- Naomi hakuwekwa na mazingira haya mapya(Mlima wa Simba). Asubuhi moja ' alimtumia Lunga ujumbe na kumtaarifu kuwa ameondoka; akatambe na ulimwengu na huenda akaambulia cha kumsaidia Lunga kuikimu familia. Akawaacha Lunga na wanawe. Mwanamke ni mwenye huruma- Apondi na Neema walijitwika jukumu la kuwalea wana ambao si wao kwa upendo na imani. Mwanamke ni katili muuaji- Mamake Sauna aimsaidia Sauna kuavya mimba aliyokuwa amepachikwa na babake mlezi. Neema naye alikuwa ameavya mimba nyingi akiwa kwenye Chuo kikuu. Mwanamke ni mwenye majuto- Neema aikuwa mwenye kujuta kwa kupoteza nafasi ya kupanga mtoto. Mwanamke ni mwenye kujiheshimu- Zohai amewahi kupigana na majitu yaiyokuwo yakitako kuuhujumu utu wake kwa kumnyanyasa kijinsia. Mwanamke ni mcheshi- Terry ambaye kawaida yake ni mcheshi hakunyamaza bali alimwambia Ridhaa kuwa kwake lazima kila jambo liwe na kiini. (Mwanafunzi aongezee hoja. Zozote $10 \times 2 = 20$)

11. Fafanua maudhui ya nafasi ya vijana katika jamii (alama 20)

Wana(jinsia zote) Ni wasomi- vijana kama Tila, Umu na Mwaliko walikuwa wenye bidii masomoni. Walanguzi wa dawa za kulevya – Dick alikuwa akilangua za kulevya kwa muda wa miaka kumi. Wenye Umu na Dick

walikuwa na bidii katika masomo yao. Wajinga - vijana wengine wa kike walikubali kukeketwa. Wengine waliaga dunia na wengine kulazwa zahanatini. Waraibu wa dawa za kulevya- Dick anasema kuwa alikuwa akitumia dawa hizi ili kujirahisishia kazi yoke ya kulangua. Wapenda fujo vijana ndio waliotumiwa na wanasiasa kuute-1F keleza uovu wa mauaji na kuyaharibu mali ya wenzao. Katili- kuna vijana waliowabaka mabinti zake Kaizari na kumuumiza mke wake. Wasio na huruma- vijana wengine walikuwa wakiwaua wenzao bila huruma. Wasio na msimamo dhabiti- vijana wengine wakipotoshwa na wanasiasa bila kuwaza na kuwazua. (Mwanafunzi aongeze hoja Zozote $10 \times 2 = 20$)

Mbinu za Lugha

Tamathali za uandishi ni matumizi ya kwa narrina fulani ili kuifanya lugha iwe ya kuvutia na kuifanya kazi ya Sanaa iwe ya kupendeza. Mbinu hizi za uandishi zimegawika katika makundi mawili makuu: Mbinu Fani za lugha na Mbinu za Sanaa

a. Mbinu za lugha Huu ni uteuzi wa maneno iii kuifanya lugha iwe ya kupendeza na kuvutia. Pia hujulikana kama mapambo ya lugha

b. Mbinu za Sanaa Huu ni ubunifu wa kisanaa unaojitokeza baada ya kusoma kazi ya fasihi au kusikiliza masimulizi. Mifano ya mbinu za lugha katika riwaya hii:

Mbinu za Lugha

1. JAZANDA.

Hii ni mbinu ya kulinganisha vitu viwili moja kwa moja bila kutumia viunganishi.

a. Katika ukurasa wa 4 tunasoma; "Mwangeka alisema Ridhaa kupitia kwa sauti ya mawazoni mwake, kumbe wewe ni sawa na yule Mwangeka wa kihistoria ambaye kivuli chake kikitembea siku zote mbele yake, ambaye mwili wake ulikuwa kaka tu, roho yenyewe iliishi nje ya kaka hill kwa kutotaka kudhibitiwa? Umewezaje kunusurika? Kumbe wadhifa waliokupa wa kwenda u umisha Amani katika mashirika ya kati umetokea kuwa wongovu wako?" Hapa, Ridhaa anamlinganisha Mwangeka wa kisasa na yule Mwangeka wa kihistoria.

b. Katika ukurasa wa 6 tunasoma; "Basi niambie, baba, unatumia mantiki gani kusema kuwa Sisi si watoto wa miaka hamsini? Je, miaka hamsini ya uhuru imetukuza kiuchumi au tumebaki kuwa wategemezi wa hao hao ambao walitupa uhuru?" Hapa kuna ulinganishi kati ya miaka hamsini ya uhuru wa taifa, na miaka hamsini ya kuzaliwa kwa hawa watu ambao bado hawajajikomboa kutokana na ule ukolonio mambo leo.

c. Katika ukurasa wa 8 tunasoma; "Ardhi ya mzee Mwimo Msumbili ikawa haitoshi kuyalea madume yake ishirini " Vijana wake Mzee Mwimo wanalinganishwa na madume ishirini.

d. Katika ukurasa wa 29 tunasoma; "Nilihisi kwamba ingekuwa bora kama tungefia katika mazingira tuliyoyazoea; huenda hata tungepata wa kutuomboleza, kuliko kufia ugenini "Sasa umeanza kufikiria kama wafuasi wa nabii Musa ambao baada ya kukosa chakula huko jangwani, walimshutumu kwa kuwatoa kule Misri. Walidai kuwa huko Misri wangekula matikitimaji yao pamoja na kuwa watumwa!" Hapa, msemewa anafananishwa na wale wana wa Israeli waliotamani kuwa ni heri wangekufia huko misri badala ya kupelekwa jangwani na Musa kufia huko.

2. TASHIHISI/UHUIHAJI

Hii ni mbinu ya kupatia kitu kisicho uhai sifa za kiumbe mwenye uhai, au sifa za kibinadamu.

a. Katika ukurasa wa 3 tunasoma; "Alijiona akiamka asubuhi ambayo ilizaa usiku wa jana, usiku ambao ulitandaza kiza katika maisha yake " Usiku unapewa sifa za kuwa na uhai na kupewa uwezo wa kuzaa asubuhi kama mwana.

b. 4 tunasoma; "Familia yangu na mali yote hii kuteketea siku moja? Bila shaka hili ni zao lingine la husuda " Husuda inapewa sifa ya kibinadamu na kuwa na uwezo wa kuzaa maovu aliyotendeka.

c. Katika ukurasa wa 7 tunasoma; "...mustakabali wa ukuaji wetu kiuchumi uligonga mwamba wakati sheria ya mkoloni ilipompa mzungu kibali cha kumiliki mashamba katika sehemu zilizotoa mazao mengi. Ukengeushi wa ardhi ukatiliwa muhuri" Tunapata kuwa hapa, mashamba yanapewa sifa ya kuwa na uhai, kwani kuna sehemu zilizozaa mazao mengi. pia ardhi inaonekana ikiwa katika hali ya ukengeushi; hivyo kupewa sifa ya kuwa na uhai.

d. Katika ukurasa wa 8 tunasoma; "Ardhi ya Mzee Mwimo Msumbili ikawa haitoshi kuyalelea madume yake ishirini ifigawanywa hadi ikawa vikata, ikalimwa na kupaliliwa mpaka ikachoka " shamba hili linapewa sifa kuwa na uhai, kwani linachoka baada ya kufanyiwa kazi nyingi.

e. Katika ukurasa wa 12 tunasoma; "Ridhaa hakujua alikuwa amesimama pale kwa muda gani. Miguu yake sasa ilianza kulalamika " Tunapata kufahamu kuwa miguu ya Ridhaa inalalamika. Hapa miguu imepewa sifa ya kuwa uhai na kuwa na uwezo wa kulalamika kama binadamu.

f. Tunasoma pia; "Baada ya muda wa mvutano wa hisia na mawazo, usingizi ulimwiba " Usingizi umepewa sifa ya kibinadamu na kuwa na uwezo wa kuiba.

g. Katika ukurasa wa 14 tunapata haya; "Tumo katika kambi fulani la, si kambi, mabanda hasa yaliyosongamana na kutazamana kwa jitimai na dhiki, vibanda vya mtomeo hasa " Vibanda hivi vinapewa sifa ya kibinadamu, kwa vinaweza kusongamana na pia kutazamana kwa jitimai na dhiki, kana kwamba vina macho na hisia.

h. Katika ukurasa wa 15; "Naona wingu kubwa angani likitembea kwa kedi na madaha na kulifunika jua. Tukio hili linafuatwa na umeme, kasha mtutumo wa radi. Mawingu yaliyoshiba yakataka kutapika yanagooka, yanakaribiana, kupigana busu na kusababisha mwanguko wa matone mazito ya mvua; " Mawingu yanapewa sifa za kuwa na uhai kama binadamu, yanatembea kwa kedi na nadaha. Pia mawingu haya yanashiba na kuataka kutapika. Pia yanagooka, yanakaribiana na pia kupigana busu; hizi zote zikiwa ni sifa za kibinadamu.

i. Katika ukurasa wa 19; "Tunahitaji kumpa nafasi Mwekevu. Huenda hata hatukwamulia uchumi ambao unachechemea " Uchumi unapewa sifa ya kibinadamu ya, na uwezo wa kuchechemea.

j. Katika ukurasa wa 35; "Undugu na utangamano wa wakimbizi wenzake uliyahisha maisha yake, ukayajenga upya, ukamfunza Zaidi kuhusu maisha yake, ukayajenga upya, ukamfunza Zaidi kuhusu thamani ya binadamu " Ridhaa anakumbuka jinsi maisha yake yalivyokuwa yamekosa maana lakini baadae yakahuishwa na wakimbizi wenzake, yakajengeka upya na akaelewa Zaidi kuhusu dhamani ya binadamu.

k. Katika ukurasa wa 76; "Walipokuja hapa, ardhi hiyo haikuwa bikira, wakatifua udongo wakailima?" Ardhi inapewa sifa kama za binadamu za kuwa bikira, hivyo basi, mbinu ya uhuishaji kujitokeza.

l. Katika ukurasa wa 143; "Kipanga sasa ameanza kuuhuisha utu wake " Mbeleni maisha yake hayakuwa na maana lakini kwa sasa anayapa uhai, na hivyo yanapata maana, na utu wake unakuwa kamili.

m. Katika ukurasa wa 156; "Asubuhi moja mbichi ilinipay kwenye baraste kuu; nimmeamua kutamba na ulimwengu Asubuhi inapewa sifa za kuwa na uhai na kuwa mbichi au changa. Pia asubuhi hii inampata kwenye baraste kana kwamba inatembea.

3. SEMI

Semi ni fungu la maneno linalotumika kutoa maana tofauti na ile ya maneno yaliyotumika. Semi hutumika kuficha ukali wa maneno au kupamba lugha. Kwa jumla, kuna aina mbili za semi.

a. Nahau.

b. Misemo.

Nahau

Ni fungu la maneno lenye maana fiche, isiyotokana na maana ya maneno halisi yaliyotumika katika uandishi.

a. Katika ukurasa wa 2; "Wewe endelea kupiga hulu tu, lakini utakuja kuniambia "

b. Katika ukurasa wa 3; "Angesema bibi huyu amebugia chumvi ya maisha ikamrishai "Alijihisi kama mpigana masumbwi aliyebwagwa na kufululizwa makonde bila mwombbezi"

c. Katika ukurasa wa 6; "Na kazi zenyewe si kazi, ni vibarua vya kijungujiko tu '

d. Katika ukurasa wa 7; "Mustakabali wa ukuaji wetu kiuchumi uligonga mwamba wakati sheria ya mkoloni ilipompa mzungu kibali cha kumiliki mashamba katika sehemu zilizotoa mazao mengi"

Misemo

Haya ni mafungu ya maneno yenye maana maalum ambayo hutoa mafundisho kwa jamii.

a. Katika ukurasa wa 4;"Alikuwa amesafiri kwa shughuli za ujenzi wa taifa kama alivyoziita safari zake za kikazi. Uchungu wa mwanagenzi ukawa haujui simile, ukabisha hodi, naye mwangeka akazaliwa "

b. Katika ukurasa wa 6; "Imekuwa tunaubadili ule msemu wa mtegemea nundu haachi kunona "

c. Katika ukurasa wa 7; "Ukengeushi wa ardhi ukatiliwa mhuri, umilikaji wa ardhi na waafrika katika sehemu hizi ukapigwa marufuku "

d. Katika ukurasa wa 9; "Mzee mwimo akaona ku moto, akaamua kuwahamishia wake wawili wa mwisho Msitu wa Heri, ama Ughaishu kama walivyouita watu wa huko "

e. Katika ukurasa wa 10; "wewe ni mfuata mvua. Hatutaki kucheza nawe "

- f. Katika ukurasa wa 11; "Baadaye aliamua kuuasi ukapera, akapata mke; Terry "
- g. Katika ukurasa wa 16; "Wamesema wajuao kuwa simba akikosa nyama hula nyasi "
- h. Katika ukurasa wa 25; "Wakati tukitazama ubahaimu huu wa Firauni, hatukujua kuwa tulikuwa kuni kwenye uchaga, chuma chetu kilikuwa motoni"
- i. Katika ukurasa wa 71; "Rai ya wakubwa hata hivyo haikuwanyamazisha Lunga. Aliendelea kulipinga tendo hili kwa jino na ukucha "
- j. Katika ukurasa wa 92; "Lakini, lo!wanasema wajuao kuwa msitu ni mpya, ila nyani ni wale wale "
- k. Katika ukurasa wa 148; "Akiisha kutimiza maazimio yake, atajichagulia kijana mwenzake wafunge akida "
- l. Katika ukurasa wa 150; "Hata hivyo, fahamu kuwa mara zote binadamu huhitajika kujikuna ajipatapo; "
- m. Katika ukurasa wa 183; "Ule msemu maarufu wa baba yangu, usiisifu njaa ya mbwa kabla usiku haujaingia ukahakikisha kuwa mbwa amelala njaa, ukatimia "

4. METHALI

Hii ni misemo ya hekima yenye maana iliyofumbwa. Mwandishi hutumia methali kupitisha ujumbe fulani.

- a. Katika ukurasa wa 12; "Kweli jaza ya hisani ni madhila?"
- b. Katika ukurasa wa 36; "Hata Ridhaa anapomfikiria Kaizari anajiambia, 'Heri nusu shari kuliko shari kamili '
- c. Katika ukurasa wa 50; "Moyoni alijua kuwa bado palikuwa na kazi ngumu ya kujenga upya ukuta ambao ufa wake ulikuwa umepuuzwa " Methali inayorejelea ni 'usipoziba ufa utajenga ukuta '
- d. Katika ukurasa wa 51; "Alimtazama baba yake kana kwamba anataka kuhakikishiwa jambo, naye Ridhaa akamjibu kwa mtazamo uliojaa Imani, "Mwenye macho haambiwi tazama "
- e. Katika ukurasa wa 53; "Akili yake ilimkumbusha methali aliyozoea kumtolea mpinzani wake darasani kila mara Mwangeka alipomshinda kuwa, 'Wino wa mungu haufutiki '"
- f. Katika ukurasa wa 55; "kumbe amekwenda kuingia kwenye mtego wa panya unaowanasa waliomo na wasiokuwemo!"
- g. Katika ukurasa wa 75; Kulikuwa pia na maskini ambao kupata kwao ahueni kulitegemea utashi wa matajari. Dau la mnyonge tangu lini likaenda joshi?"
- h. Katika ukurasa wa 113; "Kumbukeni methali isemayo, ulingo wa kwae haulindi manda "
- i. Katika ukurasa wa 183; "Msemu huu ni sawa na methali ya Kiswahili isemayo, Mungu hamsahau mja wake; au hata bora zaidi, kuregarega sio kufa, kufa ni kuoza tumbo "

5. LAKABU

Ni mbinu ya mhusika kupewa ama kubandikwa jina na wahusika wengine ama yeye mwenyewe kujibandika

jina linaloana na tabia au sifa zake.

- a. Katika ukurasa wa 94, "Haikuwa ibra kumsikia nyanya akimrejelea mama kama Muki, yaani, huyo wa kuja, na kusema kwamba msichana wa bamwezi, hata akiwa na umri wa miaka tisini, ni msichana wa Bamwezi tu.
- b. Katika ukurasa wa 178; "Pongezi engineer Vuuk. Naona hili litatusaidia kumhepa Kumuku mwenye kuchungulia kutoka dirisha ndogo la kibanda chake. Kumuku ilikuwa lakabu ambayo vijana hawa walikuwa wamembandika babu yao; lakabu ambayo ilikuwa msiba wa kujitakia "
- c. Katika ukurasa wa 182; "Jumamosi hii kinyang'anyiro kilikuwa katia ya majimbi wawili wa Mwangeka akiitwa Kyenza kabisa na wa Mwangemi akiitwa Mumina (kamaliza)."

6. RITIFAA

Hii ni mbinu ya kuzungumza na mtu aliyekufa au asiye kuwepo kana kwambo yupo pamoja nawe.

- a. Katika ukurasa wa 6; "Ni kweli binti yangu, kwa kutumia falsafa hii, una haki ya kusema Sisi tu watoto wa miaka hamsini; Ridhaa sasa analiambia lima la jivu ambalo anaamil ndilo mabaki ya mwili wa bintiye 'ffunapata kuwa Ridha anazungumza na nafsi ya bintiye aliyeiaga dunia kutokana na kuteketezwa moto.
- b. Katika ukurasa wa 12; "Ridhaa hakujua majibu ya maswal haya. Alilojua ni kwamba haya siyo aliyotumaini baada miongo mitano ya maisha katika maskani haya. Alitamani kupiga ukemi kumwamsha mkewe lakini akili ilimkumbusha kuwa huyo hayupo tena katika ulimwengu huu "Ridhaa anatamani kumwamsha mkewe ambaye kwa sasa ni majivu tu, hayupo tena kwa hali halisia, bali yupo katika nafsi yake Ridhaa.

7. UTOHOZI

Hii ni mbinu ya kuswahilisha maneno ya lugha nyingine, yatumike kama ya Kiswahili.

- a. Katika ukurasa wa 6; "Si yule myunani ambaye amewageuza wenyeji kuwa maskwota katika vitovu vya usuli wao?" Maskwota kutoka 'squatter'.
- b. Katika ukurasa wa 13; ".kupitia kwa halmashauri ya kitaifa ya barabara, ilikuwa imewapa notisi mabwanyenye wanaoyamiliki majumba haya " Neno notisi kutoka 'notice'.
- c. Katika ukurasa wa 34; "Opresheni rudi kanani " opresheni kutokana na 'operation'.
- d. Katika ukurasa wa 70; "Mkulima namba wani " Namba wani kutokana na 'Number one'.
- e. Katika ukurasa wa 189; "Najihisi kama Kurwa katika novela ya Kurwa na Doto novela kutokana na 'novel'.

8. UCHANGANYA NDIMI.

Hii ni mbinu ya kuweka maneno yasiyo ya Kiswahili katika sentensi ya Kiswahili.

- a. Katika ukurasa wa 2; "na hata kukawa na jambo, what can
- b. Katika ukurasa wa 6; "Mara ngapi umesimama kwenye shopping mall yake ukiwa safarini
- c. Katika ukurasa wa 7; "Ama hii ndiyo ile wanayoiita historical injustice?"

d. Katika ukurasa wa 17; "...hawa watu wamekuwa wakitusumbua na Affirmative Action, na A third should be women "

e. Katika ukurasa wa 23; "Wewe tutakuteuwa kama Education Attache huko Uingereza "

f. Katika ukurasa wa 86; "Alipoinua macho yake alikiona kibao kilichoandikwa church road, na mara anakumbuka ilikoelekea ile barabara "

g. Katika ukurasa wa 86; "Poa sana sistee, we ni mnoma siku moja nitakuhelp hata mimi " "Eazie, nenda ukanunue loaf. Na promise hutanunua glue pliz pliz bratha, "

h. Katika ukurasa wa 113; "Katika kozi zenu mmefunzwa Effective Communication and Conflict Resolution, "Vilio vya raja kuhusu kile wanachokiita extra judicial killings vimehanikiza kote "

i. Katika ukurasa wa 114; "Watetezi wa haki wanalilia kile wanachokiita untimely deaths of innocent people, many of whom are youth "

j. Katika ukurasa wa 159;"haikuwa Baraka yetu, mwanetu Bahati was a sickle-cell case "

9. KUHAMISHA NDIMI

Ni mbinu ya kuingiza hii sentensi ya lugha nyingine katika kifungu cha lugha ya Kiswahili. Kinyume na kuchanganya ndimi, (ambapo mwandishi huchanganya maneno katika tensi moja), katika kuhamisha ndimi, sentensi kamilifu lugha nyingine hutumika miongoni mwa sentensi za Kiswahili sanifu.

a. Katika ukurasa wa 2; "Since when has man ever changed destiny?"

b. Katika ukurasa wa 25; "As for me and my family, we will support our mother "

c. Katika ukurasa wa 31;"Peace be with you "

d. Katika ukurasa wa 43; "If there is no bread, let them eat cake "

e. Katika ukurasa wa 80; "Darling, this will be your home soon after our honeymoon "

f. Katika ukurasa wa 86;"Mum pliz, just a red!These guys are needy!"These are pretenders. They have been sent by their stinking rich relatives I cant give them even a penny "

g. Katika ukurasa wa 159;"She did not survive her first week "

h. Katika ukurasa wa 171; "Thank you Mummy, for reminding Daddy that there is another engineer in the family "

i. Katika ukurasa wa 182; "Come on, Kyenza Kinyenyo, give him another one, just like the other one!"

10. ISTIARA

Hii ni mbinu ya kulinganisha vitu viwili moja kwa moja kwa kutumia kiungo 'ni' au 'kuwa'. Mbinu hii pia hujulikana kama sitiari au istiari.

a. Katika ukurasa wa 1; Kunguru wanalinganishwa na jeshi. "Anakumbuka jeshi la kunguru lililotua juu ya paa la maktaba yake ya nyumbani adhuhuri ya juzi ile "

b. Katika ukurasa wa 5;"Umekuwa kama jani linalopukutika msimu wa machipuko! Umetoweka katika ulimwengu huu ukiwa teketeke, hata ubwabwa wa Shingo haujakutoka "

c. Katika kurasa za 8-9; Maisha ya familia ya Mzee Mwimo yanalinganishwa na ndege kwenye kiota. Anasema kuwa hata kipunga akiona kuwa wana wake wamekuwa wakubwa na bado hawataki kutoka kiotani, yeye hukifanya kiota chenyewe kukosa raha kwa kukiweka miiba. Hapo ndipo hawa vifaranga huona kuwa wakati wao wa kuondoka ushatimia. Anasema kuwa hao vifaranga hawaambiwi na mtu kuwa wakati wao wa kupambana na dunia umefika, na hivyo basi, wao hujiondokea bila kuambiwa. Vivyo hivyo, ndivyo kuko katika hii familia ya Mzee Mwimo Msumbili. Tunaambiwa kuwa kwa kuwa na wana wengi, wanao hitaji chakula kila siku, huko nyumbani kwake mzee kukatokea uhasama, na pia migogoro. Kutokana na hayo, mzee Mwimo akaamua kuwahamisha wanawake wake wawili wa mwisho. Wao walipelekwa katika msitu wa Heri kama ulivyojulikana.

d. Katika kurasa za 14-15;Anasema kuwa ugeni uliopo ni ule wa hali, mazoea na silika. Anasema pia kuwa walipo hapo wako pamoja na matajiri na pia walio masikini. Anasema kuwa unaweza dhani kuwa kuna kiasi cha usawa, lakini binadamu husema kuwa hakuna usawa kati ya binadamu ila tu katika kifo. Anasema kuwa kile ambacho hawajui ni kuwa hata katika kifo, binadamu hawawi sawa hata kidogo. Kunao wanaoaga dunia huku wakiwa wamefishwa ganzi, kiasi cha kuwa hawatausikia uchungu wa kifo. Kuna tofauti pia kati ya mandhari wanamofia hawa binadamu. Kunao wanaokufia katika zananati huku daktari akijaribu kuwaokoa. Wengine wanakufia katika hospitali za kifahari, huku wakiliwazwa na mashine, - na kila mtu anashughulika na kuushikilia uhai wa huyu mheshimiwa. Anasema kuwa wanapokufa hawa, nyuso zao huwa huwa zimetulia, na pia wanaziachilia roho zao kwa faraja. Tunaambiwa kuwa hatuwezi kulinganisha nyuso za hawa na wale wanaofia kwenye hamaniko wakizingirwa na jamaa ambao hawana hata hela za kununulia sindano angalau ya kuwaingiza dawa mwilini. Pia kuna wale wanaokufia vitongojini, kwenye vitanda vya mwakisu baada ya kunywa pombe haramu. Hawa nao wanalinganishwa na nzi amabao hufia dondani na hiyo isiwe ni hasara. Wanalaumiwa kwa kujiingiza katika msiba wa kujitakia. Pia kuna tofauti katika mitindo ya mazishi, viviga vinavyohusishwa na sherehe za mazishi na hata mavazi ya "mwenda zake". Pia jeneza analozikwa nalo pia lina tofauti, kwani tajiri atazikwa kwa jeneza la dhamani kubwa kulinganisha na huyu masikini. Maelezo haya yote yanaleta tofauti kati ya matabaka mawili. Tunalinganisha matabaka haya mawili na kuona tofauti iliyokuwepo katika hali zote.

e. Katika ukurasa wa 18; Tunaambiwa kuwa mwamu wake Ridhaa, kabla tu ya kusikia mlio wa bunduki, mitutu yake ilikuwa ishatema risasi kama bafe atemavyo mate. Utemaji wa risasi unalinganishwa na utemaji wa mate kwa bafe.

f. Katika ukurasa wa 50; Anasema kuwa elimu yoyote bila kielelezo chema kutoka kwa wanaoitoa elimu yenyewe ni sawa tu na juhudi zile za mfa maji. Katika ukurasa wa 149; Maisha yake na Fungo yalibadilika na kuwa kama yale ya ng'ombe aliyetiwa shemere na Maisha yangu kufungwa nira pamoja na puna ambaye anakataa kusonga mbele. Maisha ya hawa wahusika wawili yanalinganishwa na huyu ng'ombe aliyefungwa pamoja na punda.

11. TAASHIRA

Haya ni matumizi ya lugha ya ishara kuwakilisha ujumbe fulani. Jina au kitu fulani kinatumika kumaanisha kitu kingine chenye uhusiano na kile kilichotumiwa.

a. Katika ukurasa wa 3; "Katikati ya mito hii ya machozi, Ridhaa aliileta picha ya maisha yake mbele ya kipaji chake "

b. Katika ukurasa wa 5; "Lakini baba, wewe siwe uliyeniambia kuwa mashamba ya theluji nyeusi yalikuwa milki ya wakolo-

c. Katika ukurasa wa 12; "Ridhaa hakujua alikuwa amesimama pale kwa muda gani. Miguu yake sasa ilianza kulalamika. Polepole parafujo za mwili wake zililegea, akaketi juu ya majivu la juu ya miili ya wapenzi wake "

d. Katika ukurasa wa 46; "Alikuwa ameumwa na nyoka, bafe hasa, na bila shaka mwenye kuumwa na nyoka akiona ung'ongo hushtuka " Matukio yaliyokuwa yamemkumba Ridhaa yanafananishwa na nyoka ambaye alimuuma, na hivyo, hawezi kuyasahau.

e. Katika ukurasa wa 59; "Alikuwa ametoka shuleni, siku hizo walimu walikuwa wameng'ang'ania kuwafunza Jumamosi, wanafunzi waliokaribia "ICU" kama walivyoliita darasa la nane " Darasa la nane linalinganishwa na "ICU".

12. TAKRIRI

Hii ni mbinu ya kurudia rudia neno moja au fungu la maneno ili kusisitiza ujumbe Fulani.

a. Katika ukurasa wa 4; "Ridhaa alirudi nyumbani na kusimama katikati mwa chumba ambacho yeye na aila yake walikuwa wamekitumia kama sebule kwa miaka na mikaka "

b. Katika ukurasa wa 14; "Na usidhani ni mazingira mageni, kweli si mageni, si mageni kwani tu mumu humu mwetu, hatumo ughaibuni wala nchi jirani. Tu katika jimbo lile lile tulilozoea, kilichobadilika ni kijiji tu, ni kama kutoka chumba cha malazi, kwenda sebuleni!"

c. Katika ukurasa wa 16; "Sijui kama inahalisi kumwita mke wangu kwani huyu siye subira wangu wa zamani. Siye, siye, siyeee. Tazama uso wake ulivyovamiwa na majeraha, kikwi "

d. Katika ukurasa wa 48; "Siye!siye hata kidogo!kilichobaki lile tabasamu lake la daima, lililozoea kumhakikishia usalama siku zote, tabasamu ambalo lilidhihirisha meno meupe pepepe yenye mwanya mkubwa wa kuvutia, mwanya ambao Ridhaa alikuwa amezoea kumwambia Mwangeka kuwa mwanya huo ndio ndoana ambayo aliitumia kumvulia mama yake!"

e. Katika ukurasa wa 138; "La!la!la mwanangu!Hayo unayoyawazia siyo, ila naona ni muhimu nihamie ile nyumba yangu ya afueni "

f. Katika ukurasa wa 154;"Mlaani shetani' Sauna aliuambia moyo wake, 'unajua kuwa mimi sikuumbiwa ujalaana, walimwengu ndio walinifinyanga upya, wakanipa moyo wa ujabari. Fikiria u kigoli, kifua ndio kinaanza kuvuvumka, kasha unaamka usiku kumpata baba yako, ba-ba-ya-ko, kwenye chumba chako cha malazi. Anakutenda ya kutendwa. Asubuhi huna hata uso wa kumtazamia yeyote.

13. UZUNGUMZI NA FISA

Hii ni mbinu inayomhusu mhusika, anapojizungumzia, ama kwa kuongea au kuwaza, bila kukusudia kusikika na yeyote.

a. Katika ukurasa wa 4; Ridhaa kupitia kwa sauti yake ya moyoni anamwita Mwangeka, na kumwambia kuwa yeye alikuwa tu kama yule Mwangeka wa kihistoria ambaye kivuli chake kilitembea siku zote mbele yake. Mwangeka huyu pia mwili wake ulikuwa kaka tu, roho yenyewe iliishi nje ya kaka hili kwa kutotaka kudhibitiwa. Ridhaa anajiuliza ni aje mwanawe Mwangeka angeweza kunusurika tu. Anajiambia kuwa wadhifa ambao Mwangeka alipewa wa kwenda kudumisha Amani katika mashirika ya kati ulitokea kuwa ndilo jambo la kumuokoa yeye. Pia anajizungumzia kwenye mawazo yake na kujiambia kuhusu mkaza mwananwe, masikini Lily. Anajiambia kuwa amekuwa kama jani linalopukutika wakati msimu wa machipuko! Anasema kuwa Lily ametoweka katika dunia hii hata kabla ya ubwabwa wa Shingo kumtoka.

b. Katika ukurasa wa 5; Mawazoni mwake Ridhaa anaskia sauti yake Becky ambaye alikuwa mjukuu wake ikimwita. Ridhaa anaskia sauti za mjukuu wake zikimwita akilini mwake, ilhali katika hali halisi hayupo,

c. Katika ukurasa wa 47; Ridhaa anasema kuwa anamsikitia mwanawe kwa kuwa hakuwa na familia ya kuendea. Anajisemea kuwa wanuna wake Mwangeka waliangamia wote. Anasema kuwa mkazamwanawe na wanao aliangamizwa na moto, hivi kwamba hata mafuvu ya kuzika hayakubakia. Anaendelea kusema kuwa hata makaburi ya kuwekea makoja ya maua ambayo Mwangeka alikuwa akiyatunga akilini mwake hamna. Ridhaa anajipata katika hali hii ya kuzungumza na nafsi yake, kuhusu hisia na fikra za mwanawe kuhusiana na suala la kuangamia kwa familia yao. Mazungumzo haya yote yanajikita katika nafsi yake Ridhaa.

d. Katika ukurasa wa 48; Mwangeka aliinua kipaji chake, akatazamana na baba yake. Aliona kuwa babake alikuwa amekonga Zaidi. Uso wake umeshamiri weusi na unyonge. Aliendelea kujisemea akilini mwake kuwa sasa babake alimshabihi babu Mwimo Zaidi, hasa kule kupwaya kwa ngozi yake.

e. Katika ukurasa wa 78; Umulkheri aliyaambia macho yake, yatoke huko mbali yalikuwa yametanga, akayarudisha darasani, yakatazamana na mwalimu Dhahabu bila yeye Umulkheri kumwona mwalimu mwenyewe.

f. Katika ukurasa wa 152; "Usinitazame kana kwamba unataka nikwambie yaliyotokea baadae, 'nilijisemea kana kwamba ninajibu mtazamo wa Selume, 'nyinyi ndio wa kuniambia kwani nilijipata hapa penu, "Pete aliongeza na kukatisha ghafla usimulizi uliokuwa mawazoni mwake 'Mawio ya leo yanaelekea kuwa na kiza kisicho cha kawaida, "alijisemea kijakazi Sauna huku akijipindua kuusikiliza mlio wa king'ora unaosikika kwa mbali "

g. Katika ukurasa wa 153; "Kwa mbali, anasikia mbisho hafifu langoni mwa jumba hili. Anatoka nje kwenda kuitika mbisho huu. Ghafla, uso wake unakumbana ana kwa ana na polisi! Mara anasikia moyo wake ukimwambia, "Yako ya arubaini imefika, "huku akijaribu kuvaa tabasamu na kuwakaribisha maafisa hawa nyumbani " Sauna ameisha kupata ujira wake kwa kazi hii pia, naye u tayari kuondoka asubuhi ya kuamkia krismasi. Hata sauna anapowazia matendo yake, hasa ya hivi maajuzi, anatamani kujisuta. Anahisi kwamba hafurahii kazi hii yake. Hata hivyo ndani ya nafsi yake anaukemea moyo wake ambao unataka kuipweza ari yake. "Mlaani shetani, "Sauna anauambia moyo wake. Anaendelea kujiambia kuwa yeye hakuumbiwa ujalaana, kuwa walimwengu ndio walimfinyanga upya, wakampa moyo wa ujabari. Fikiria u kigoli, kifua ndio kinaanza kuvuvumka, kisha unaamka usiku kumpata baba yako, ba-ba-ya-ko, kwenye chumba chako cha

malazi. Anakutenda ya kutendwa. Asubuhi huna hata uso wa kumtazamia yeyote, wala kinywa cha kumwambia mamako kuhusu feli uliyotendewa. Na utamwambiaje mja huyu ambaye daima ni mwanamke taa, atakalo baba yeye hiliiridhia bila swali, na ikitokea kwamba atauliza swali, anakuwa mpokezi wa makonde, vitisho na matusi? Hebu yatie haya kwenye mizani; baada ya mwezi mmoja unaanza kushikwa na kisulisuli, kichefuchefu cha asubuhi nacho kinakuandama. Fikra zako za kitoto zinakutuma kuwaza kuwa ni malaria au homa ya matumbo. Unammwambia mama yako ambaye anaonekana kushtuka kiasi. Mama anapokupeleka hospitali, anapasuliwa mbarika, nawe limbukeni hujui lolote. Mnapofika nyumbani, anakuhoji, nawe hujui kuficha lolote, unamwambia imekuwa mazoea baba yako kukuhujumu kila apatapo nafasi. Anajisemea kuwa hili haliwezi kukubalikali Kujipagaza uzazi na ulezi katika umri huu, tena mzazi mwenzio si mwingine, ila baba yako? Haya yote ni mawazo yanayoendelea katika fikra zake Sauna, na mbinu hii ndiyo uzungumzi nafsia.

14. MAJAZI

Hii ni mbinu ambayo mtunzi wa kazi ya fasihi hufananisha tabia za wahusika na majina yao halisi. Tabia zao na na majina waliyopewa.

a. Mfano katika ukurasa wa 6; "Maekari na maekari ya mashamba katika eneo la Kisiwa Bora yanamilikiwa na nani?" Neno Kisiwa Bora limeturnika kimajazi kuonyesha kuwa ni mahali ambapo kulikuwa na mashamba mazuri, na labda yenye kutoa mazao kibaba, ndio maana yakanyakuliwa na yule Myunani ili aweze kufanyia kilimo chake bora hapo.

b. Katika ukurasa wa 9; "Mzee Mwimo akaona ku moto, akamua kuwahamisha wake wawili wa mwisho msitu wa Heri au Ughaishu kama walivyouita watu wa huko " Neno Msitu wa Heri limeturnika kimajazi pia, kuonyesha kuwa msitu huu ulikuwa na fanaka na wa Baraka. Labda ndio maana Mzee Mwimo akaamua kuwahamishia wake zake huko, wakaishi kwa heri, badala ya msongamano uliokuwepo kwake nyumbani.

c. Katika ukurasa wa 11; "Mimi binafsi nimefanya juu chini kuhakikisha kuwa kijiji kizima kimepata maji ya mabomba. Eneo ambalo awali likiitwa Kalahari, sasa limetwaa rangi ya Chani kiwiti " Jina Kalahari, kama lilivyoitwa eneo hib awali, lilitumika kimajazi kuonyesha jinsi eneo hilo ilikuwa limekauka mithili ya jangwa la Kalahari.

d. Katika ukurasa wa 13; "Siku hiyo ambayo matrekta yakitekeleza amri ya Bwana Mkubwa, Ridhaa alitazama picha za majumba yake matatu kwenye mulishi wa runinga " Jina Bwana Mkubwa linatumika kimajazi kuonyesha cheo au nyadhifa alizokuwa nazo mtaajika huyo. Jina lenyewe linaonyesha kuwa cheo chake kilikuwa cha hali ya juu, na ndiyo maana akawa na uwezo wa kutoa amri, majumba ya watu kubomolewa, na wafanya kazi wakaweza kumtii, na kutumia matrekta kutekeleza amri hiyo. Katika ukurasa wa 15; Tunaambiwa kuwa mipaka ya kitabaka imebanwa. Kwa kweli haipo kwani hata nisemapo nang'ang'ania chakula-uji haswa-na aliyekuwa waziri wa fedha miaka mitano iliyopita. Hilo usilione dogo kwani unajua kuwa wenzetu hawa katika hali ya kawaida ni watu wenye shughuli na hali zao Ila sasa inabidi waniite ndugu; hasa Ndugu Kaizari. Jina Ndugu Kaizari limeturnika kimajazi kwani maana ya kaizari ni cheo cha mtawala wa zamani wa dola ya kirumi. Hivyo basi, jina hili lina maana ya mtawala wa zamani.

e. Katika ukurasa wa 137; Ridhaa anamtazama Shamsi akipita hapa kama afanyavyo kila siku. Mtaa anakoishi Shamsi ni mbali na hapa, unaweza kusema Shamsi na Ridhaa ni majirani. Hili la kuwa jirani wa shamsi limetokea baada ya miezi mingi ya fikira na tafakuri. Kwa kweli, huu ni mwezi wa tatu tangu Ridhaa

kuhamia kwenye mtaa wa Afueni. Afueni ni mtaa wa raia wenye kima cha juu kiuchumi. Mtu anapoutazama mtaa huu anasalimiwa na majengo ya kifahari ya ghorofa, yale ambayo yanaitwa katika janibu hizi town houses. Jina Ridhaa limetumika kinaajazi. Ridhaa maana yake ni hali ya kukubali jambo kwa hiari. Mhusika huyu anapewa jina hili kinaajazi kuonyesha kuwa ameyakubali matukio yaliyomkumba yeye na familia yake, na hana budi ila kuyaendeleza maisha yake, ingawaje yamekumbwa na kiza cha mauti. Mhusika Shamsi pia amepewa jina hili kinaajazi kwani maana yake ni jua la asubuhi linapochomoza na kuleta matumaini mapya kwa watu. Mhusika huyu kazi yake kuu katika jamii ni kutunga nyimbo ambazo zinaliwaza nyoyo za watu, na pia kutumika kupitishia ujumbe tofauti kwa hadhira. Kama miale ya jua la asubuhi, mhusika huyu Shamsi analeta furaha na matumaini mapya kwa watu, kupitia kwa nyimbo zake anazotunga. Mtaa wa Afueni pia ni jina lililotumika kinaajazi, na lina maana ya ndani inayowakilisha mazingira haya halisi. Afueni ni tendo la kupungua kwa maradhi, au hali ya kupata hujambo. Hivyo basi mtaa huu ni mtaa ambao hujambo. Wanasema kuwa wanapoutazama mtaa huu, wanasalimiwa na majengo ya kifahari, ya ghorofa. Hivyo basi, watu wanaoishi katika mtaa huu ni watu matajiri watajika. Haina budi basi ila kuuita mtaa huu 'Afueni'.

f. Katika ukurasa wa 146;"Nilizaliwa katika kijiji cha Tokosa mimi ndiye mtoto wanne kati ya watoto sita. Nina wazazi wawili, ila hawa ni wazazi tu, hawajadiriki kuwa walezi wangu, wala jina 'mlezi' haliwaafiki " Kijiji cha Tokosa kimepewa jina hili kinaajazi. Kutokosa ni kupika chakula kwa kuchemsha tu boila kutia viungo vyovyote kwenye chakula hicho. Hali hii maanahirisha ukata au umaskini katika jamii, kwani anayetokosa chakula ina maana kuwa hana uwezo wa kubuni kununua hata mafuta ya kukaangia, au chumvi ya kutilia ladha, na pia viungo vingine. Kulingana na maelezo ya mwandishi, tunapata kuwa mtajwa aliyapiba masha magumu ya umasikini, kwani hata hawatambui wazazi wake kama 'wazazi',kwa kuwa hawakuwa na uwezo wa kuwalea na kuwakimu wana wao kwa njia inayofaa. Hivyo basi, jina hili 'Tokosa' lililopewa kijiji hiki lilitumika kinaajazi, kumaanisha kijiji chenye ukata.

g. Katika ukurasa wa 149; "Basi nenda mwanakwenda, 'alisema Fungo, 'kichukue pia kijalaana hiki chako, hata kuwepo kwenu hapa hakuzidishi hakupunguzi" Mwanakwenda ni jina lililotumiwa kinaajazi, kumaanisha kuwa huyu mke kazi yake ni kwenda tu. Tunapata kuwa anasema kwamba atatokomea kokote kule, Afadhali kuishi jehanamu kuliko kwenye husuni ya Fungo. Anapoamua kuenda, anaambiwa achukue hadi kitoto chake aende nacho, basi jina hili ni la kinaajazi na linatonyesha tabia hasa ya huyu mhusika.

h. Katika ukurasa wa 163;"Asante sana Neema kwa utu wako,'akasema Mtawa huyu, 'kitoto hiki kimepata kwao. Hapa tutakiita Nasibu, Nasibu Immaculata "Mhusika Neema anapewa jina hili kinaajazi. Neno neema lina maana ya mafanikio aliyonayo mtu kutokana na majaliwa ya Mwenyezi Mungu au Udi zake. Neema ni mhusika mwenye juhudi kwani anakitoto kichanga kilichokuwa kimetupwa pipani na kukipeleka katika kituo cha polisi, na baadae wakakipeleka kwenye hifadhi ya watoto wasiokuwa na wazazi wao Ingawa hakujaaliwa na wana, baadae anapanga mwana na anakuwa wa Baraka nyingi sana kwao, na wanapendana kama mamake mzazi na mwanawe. Hivyo basi, jina Neema lilitumika kinaajazi kuonyesha sifa zake mhusika huyu. Mtawa Cizarina pia ni mhusika aliyepewa jina lake kinaajazi. Neno mtawa lina maana ya mtu mcha Mungu anayeishi katika makazi maalumu mbali na watu wengine. Mara nyingi huwa ni mwanamke. Sifa za Cizarina ni kuwa alikuwa mtu mwenye rehema, utu, mpole, na mwenye kukaribisha. Aliishi katika kituo cha watoto, akiwashughulikia wana walioletwa hapa baada ya kutupwa na mama zao wasio kuwa na utu wala hisia. Hivyo basi jina Mtawa alilopewa Cizarina lilikuwa na maana ya ndani, kuwa alikuwa mtu mcha mungu aliyeshi katika makazi ya kituo cha watoto, mbali na watu wengine, ili kuwatumikia watoto hao. Kitoto hiki cha kuokotwa kilipewa jina Nasibu Immaculata na Mtawa Cizarina. Jina hili 'Nasibu' lilipewa kitoto hiki

kimajazi, kwani nasibu ni neno lenye maana iliyolingana na sifa za kitoto hiki. Nasibu kwanza lina maana ya jambo litokealo bila ya kutarajiwa au kwa bahati. Pili, nasibu humaanisha kugundua au kujua ukoo wa mtu fulani. Hivyo basi, kitoto hiki kilikuwa na bahati kwani baada ya kutupwa pipani na mamake, hakikuliwa na majibwa yaliyokuwa yakichokora mapipa kutaftia mabaki ya chakula. Kitoto hiki pia hakikupatwa na magonjwa wala ajali yoyote huko mapipani, bali kilipata msamaria mwema, (Neema), aliyekichukua na kukiokoa. Hivyo basi, ni kitoto chenye bahati na Baraka pia. Kulingana na Una maana ya Pill ya neno Nasibu, tunaweza linganisha na maneno aliyosema Cizarina kuwa; "Najua itatokea familia hitaji kuja kutaka kumpanga kama mwanao. Siku hizi hata walio na watoto wao halisi hujitolea kuwachukua na kuwahalalisha wana wa wengine kuwa wao "Hili lina maana kuwa jina hili Nasibu lilitumika kimajazi kuonyesha kuwa siku moja mtoto huyu angepata ukoo wake.

i. Katika ukurasa wa 169; "Mwaliko ndiye aliyeesha gari siku hiyo; Birthday Boy akaambiwa apumzike. Walifika kwenye hoteli ya Majaliwa saa sita unusu adhuhuri; wakaketi mahali ambapo walikuwa wamezoea kuketi kila mara ambapo hawakutaka kughasiwa na pitapita za watu "Mwaliko alikuwa mhusika aliyepewa jina hili kimajazi. Neno lenyewe lina maana ya ujumbe wa kumwita mtu kwenye shughuli fulani kwa mfano sherehe. Katika kisa hiki, kuna sherehe ya kuzaliwa kwa Umulkheri, ambayo inaendelea kwenye hoteli ya Majaliwa. Jina mwaliko linatumika kimajazi hapa, kuonyesha kuwa anawaalika watu kuja kusherehekea siku hii ya maana kwa Umu. Hoteli ya majaliwa pia imepewa jina lenyewe kimajazi. Neno majaliwa lina maana ya mambo yafanyikayo kwa mapenzi ya Mungu. Mambo yanayofanyika katika hoteli hii ni kwa mapenzi yake Mwenyezi Mungu, kwani katika sherehe hizi, ndipo familia na mandugu hawa wote wanapopatana baada ya miaka mingi ya kutoishi pamoja. Mwaliko, Mwangemi, Mwangeka, Dick, na Neema wote wanafurahia kuwa pamoja kwa majaaliwa yake Mungu, kuwakutanisha tena wakiwa hai. Hivyo basi, hoteli hii inapewa jina 'Majaaliwa' kimajazi. Umulkheri pia anapewa jina kimajazi, na kuitwa 'BirthdayBoy Hili ni kkwa sababu ile ilikuwa ni siku yake ya kuzaliwa, na kwa kweli ilikuwa yake ya kuzaliwa kwani aliweza kukutana tena na ndugu zake na furaha ikawa tele.

j. Katika ukurasa 63-64; Familia ya bwana Kangata ilikuwa miongoni mwa zilizoselelea kwenye msitu huu. Kwa Kangata na mkewe, Ndarine, hapa palikuwa afadhali. Hawakuwa na pa kwenda, kwani hata kule ambako walikuwa wakiishi awali, hakukuwa kwao. Walikuwa wamelowea katika shamba la mwajiri wao ambaye alikuwa akiishi jijini. Waliishi hapa hata watu wakadhani kuwa hii ilikuwa milki yao. Wengine hata walidhani kuwa Kangata na familia yake walikuwa akraba kindakindaki ya mwajiri wao. Kwa hakika hata watoto wa Kangata walipokwenda shuleni walijisajilisha kama wana wa tajiri baba yao! Jina Kangata limepewa mhusika huyu ambaye ni mzee mwenye familia na watoto wake wanakwenda shuleni. Jina kangata linatumika kimajazi kuonyesha sifa halisi za huyu mzee. Kangata ni neno lenye maana ya kushikilia jambo mpaka ufanikiwe kutaka ukitakacho. Kulingana na kisa hiki, tunaona kuwa Kangata anashikilia kuishi kwa tajiri wake, hadi watu wanamwona kama yeye ndiye tajiri mwenyewe. Hata watoto wake shuleni wanabadilisha majina lakiani baadae anahofia jina lake huenda likasahaulika kwani alikuwa amengata utajiri wa mkwasi huyu, hadi sifa zake zikadidimia.

WAHUSIKA

Mhusika ni mtu katika riwaya au hadithi fulani anayetenda mambo kadha wa kadha, kadri mtunzi wa hadithi au riwaya atakavyo, ili kujenga hadithi yake. Wahusika hutumika kuafikisha maudhui ambayo mtunzi anataka kupitisha kwa msomaji. Kila mhusika huwa na sifa na umuhimu wake katika kazi hii ya ubunifu ya mwandishi.

1. RIDHAA.

Huyu ni mumewe Terry. Ni mhusika mkuu ambaye ana sifa kadhaa.

a. Mshirikina

Uk 1,"Anakumbuka mlilo wa kereng'ende na bundi usiku wa kuamkia siku hii ya kiyama. Mlilo hiyo ndiyo iliyomtia kiwewe zaidi kwani bundi hawakuwa wageni wa kikaida katika janibu hizi "

Pia anamwambia mkewe Terry, "mlilo hii ni kama mbiu ya mgambo, huenda kukawa na jambo " Kwa hivyo Ridhaa ni mhusika aliyekuwa na imani katika mambo ya ushirikina.

Uk 2 "Ninashangaa vipi daktari mzima hapo ulipo unajishughulisha na mambo ya ushirikina " Huu ni ushahidi mwingine wa kuonyesha kuwa Ridhaa alikuwa mshirikina.

b. Mwepesi wa moyo.

Ridhaa ni mwepesi wa moyo kwani anapopatawa na mawazo ya hapo awali ambayo ni ya kukatisha tamaa, analia kwa urahisi, kinyume na matarajio ya jamii kuwa mwanaume hafai kulia.

UK 2,"machozi yaliturika uwezo wake wa kuona "

Uk 3 "Ridhaa mwanangu, mwanamume hufumbika chozi ya mwanamume hayapaswi kuonekana hata mbele ya majabalia ya maisha. Huku ni kujumbua hasa. Unyonge haukuumbiwa majimbi, ulitunukiwa makoo "

c. Mwenye bidii.

Uk 4,"Alikuwa amesafiri kwa shughuli za ujenzi wa taifa, kama alivyoziita safari zake za kikazi " Tunapata kuwa Ridhaa alikuwa ni mwenye bidii za mchwa katika kazi yake ya kila siku aliyoiita 'ujenzi wa taifa'.

d. Mvumilivu.

Aliweza kuvumilia matukio yaliyomkumba kijijini mwake, yakiwemo kutotakwa huko, na kufukuzwa, mali yake kuharibiwa na familia yake kuuliwa.

Anapiga moyo konde kukabiliana na hall hiyo mpya (uk 25).

e. Mwenye busara

Ridhaa anapozisikia sauti za hawa ndege, anajua kuwa kuna jambo ambalo lingeweza kutendeka na ambalo si la kupendeza. Pia anamwambia mkewe, uk 2,"wewe endelea kupiga hulu tu, lakini utakuja kuniambia "

Baadaye tunapata kuona kuwa kuna janga linaloipata familia yake na kwa hivyo, Ridhaa alikuwa na uwezo wa kuhisi kuwa kuna jambo lisilokuwa la kupendeza litakaloifikia jamii yake

2. TERRY

Huyu ni mkewe Ridhaa. Aliangamia katika mkasa wa moto.

a. Mcheshi

Terry ana sifa moja kuu ya kuwa yeye ni mcheshi.

Uk 2 "Terry kwa ucheshi wake mwingi wa kawaida, hakunyamaza " Tunaona kuwa ucheshi ulikuwa ni mazoea yake au kawaida yake.

b. Mwenye busara.

Anamwambia mumewe, (uk 2) "wewe huishi kufanya tumbo moto!Kila jambo kwako lazima liwe na kiini utakuja kujitia fadhaa bure Anajaribu kumpa ushauri mumewe baada ya kumwona mumewe kuwa mshirikina. (Terry anaiaga dunia pamoja na wanawe, baada ya nyumba yao kuteketezwa)

3. MZEE KEDI

Huyu ni jirani yake Terry na Ridhaa. Anaonekana kuwa muuaji.

a. Katili

Uk 3,"Uuuui!uuuui!Jamani tusaidieni!Uuuui!Uuuui! Mzee Kedi, usituue, sisi tu majirani!Maskini wanangu!Maskini mume wangu!"

4. TILA

Huyu ni mwanawe Ridhaa. Anapatwa na janga la moto na kuiaga dunia pamoja na mamake. Jina lake kamili lilikuwa.

a. Mwerevu

Alionekana kuwa na sifa ya kuwa mwana mwerevu sana. Baba yake anakumbuka jinsi walivyokuwa wakijadiliana vikali kuhusu mafanikio ya baada ya uhuru, uk 5,"Anakumbuka mjadala mkali aliokuwa nao na bintiye, Tila, kuhusu mafanikio ya baada ya uhuru, mjadala ambao hakuna mmoja katika aila yake aliyethubutu kuuchangia kwani kwenye maswala ya sheria na siasa, hakuna aliyempiku Tila "

5. BECKY.

Huyu ni mjukuu wake Ridhaa. Yeye pia anajipata katika janga la moto na kuiaga dunia.

6. MZEE MWIMO MSUBILI.

Huyu alikuwa babake Ridhaa. Alikuwa na familia kubwa, yenye madume ishirini; uk 7. Ridhaa akiwemo kati ya madume hao ishirini.

a. Mwenye busara,

aliamisha familia yake msitu wa heri, ili kupunguza msongamano nyumbani pake.

b. mwenye bidii kwani mtu kuilisha familia kubwa namna hiyo si jambo nyepesi. Alikuwa mwenye wake wengi na wana wengi pia.

-Pia aliwapeleka wanawe shuleni kupata elimu, kama Ridhaa. Uk 10. "Anakumbuka jinsi siku ya kwanza shuleni alivyotengwa na wenzake katika mchezo wao wa kuvuta

7. MAMA RIDHAA.

Alikuwa mzazi wake Ridhaa wa kike, na mmoja kati ya wake wa mzee Mwimo.

a. Ni mwenye busara.

Anamfunza Ridhaa namna ya kuishi na wenzake. Uk11,"Mama Ridhaa alisikiliza malalamishi ya mwanawe akamwambia, 'Mwanangu, ni vyema kujifunza kuishi na wenzako, bila kujali tofauti za ukoo na nasaba. Elimu inapaswa kuwa chombo cha kueneza amani na upendo wala sio fujo na chuki "

8. SELUME

a. Alikuwa mwenye matumaini mengi,

uk 31,"Selume alitueleza kuwa alikuwa amesikia fununu kuwa upo mradi wa kuwakwamua wakimbizi kutokana na hali hii. Maneno ya Selume yaliwasha mwenge wa tumaini "

9. BILLY

Alikuwa mlowezi. Alibagua wengine kwa misingi ya rangi, na kuwadhalilisha wanawake wa Kiafrika, hivyo basi kutafuta mchumba huko kwao ughaibuni.

10. SALLY

Alikuwa mchumba wake Billy ambaye Billy alitaka kufunga ndoa naye.

a. Alikuwa mwenye majivuno na maringo,

uk 80,"Kipusa akawa ameliona jumba la mpenziwe kama tundu la makinda, akachukua virago na kurudi kwao ughaibuni "

11. NAOMI.

Alikuwa mkewe Lunga. Tabia zake zilifananishwa na za Sally aliyemwacha mumewe kwa dharau.

a. Ni mwenye dharau kwa familia yake,

kwa jinsi anavyowaacha. Tazama, Uk 81,"Uk 81,"Nimeondoka. Acha nitambae na ulimwengu, huenda nikaambulua cha kukusaidia kuikimu familia. Nasikitika uchungu nitakaokusababishia wewe na wanao. Kwaheri. Naomi "

b. Ni katili.

Anaiacha familia yake na kwenda kuizuru dunia uk 84,"Alimlaani mama yake ambaye aliwatelekeza kwa ubinafsi na ukatili mkuu "

c. Mwenye majuto.

Baada ya kuwaacha wana wake, anarudi nyumbani baada ya miaka kadhaa na kukuta hali ya huko ikiwa mahame tu. Anakuta kaburi la mumewe tu, likiwa halijafyekewa kwa miaka mingi. Anaanza kazi ya kutafuta

walikokwenda wana wake. Kwa bahati nzuri, mwishowe wanapatana na wana wake wakiwa bado hai. Kwa miaka mingi, anaishi kwa majuto ya kuwaacha wana wake (uk 192-193).

12. LUNGA

Alikuwa mumewe Naomi.

a. Mwenye mapenzi kwa mkewe.

ni kwamba hili linauma na kudhalilisha zaidi kwani Lunga alijisabililia kwa hali na mali kumridhia na kumpendeza mkewe "

b. Mvumilivu.

Alijikaza na kuvumilia machungu yaliyomkumba alipoachwa na mpenzi wake Naomi. Uk 81,"lakini mkono wake ulimkataza kujidhalilisha zaidi. Alimeza fundi chungu la mate na kuamua kusalimu amri ya usaliti wa Naomi "

pia alivumilia kuwalea wanawe alioachiwa na mke wake. Uk 81,"mwaka mmoja wa kwanza ulikuwa mgumu mno "

c. Mlezi mwema.

".Lunga ilibidi kuwa baba na mama wa watoto wake, na hilo usilione kama jambo jepesi, Hakuwaacha watoto wake kama alivyofanya mkewe Naomi.

13. UMULKHERI (UMU)

Ni dadake Dick na Mwaliko.

a. Ni msomi.

Tunamwona kuwa anasomea Shule ya upili ya mtende. Uk 82."Ninasomea Shule ya upili ya Mtende "

Uk 85,"Huenda akapata pa kuishi na hata kuyaendeleza masomo yake!"

b. Ni mwenye busara

Anapowakosa ndugu zake, anawatafuta kila mahali, na hatimaye kupiga ripoti kwenye kituo cha polisi kuhusu kupotea kwa watoto wao.

c. Ni mwenye upendo.

Anawapenda ndugu zake, na hivyo, anatia bidii kuwatafuta waliko kwenda, kwa kupiga ripoti kwenye kituo cha polisi. Uk 85,"fikra za ndugu zake zilimfanya kuzizima na hata kuishiwa na nguvu "

d. Mpenda haki.

Alijitahidi kutafuta haki yake na ndugu zake, na kuamua kuulinda utu wake kwa hali na mali uk 85,"Nitapigana kwa jino na ukucha kuulinda utu wangu. Nitatafuta haki ilikojificha "

e. Mwenye bidii.

Tunaona kuwa anaamka asubuhi na mapema kwenda kuitafuta haki yake.

Uk 85,"Asubuhi moja mbichi ilimpata Umu kwenye kituo cha gari moshi, akiwa amewasili kutoka mlima wa Simba, yu katikati ya mji "

f. Mpenda Dini.

Tunapata kuwa Umu aliweza kuhudhuria ibada jijini na wazazi wake kila jumapili. Uk 85,"Kila alipokuja jijini Jumapili alikuwa akaandamana na wazazi wake kwa ubada"

g. Mwenye huruma na utu.

Anawahurumia sana vijana wa mtaani, na kutaka kuwasaidia. Anamwomba mamake pesa kidogo aweze kumsaidia kijana mmoja. Uk 86,"Umu alitia mkono ndani ya mfuko wa dangirizi yake, akatoa shilingi mia mbili alizokuwa amedunduliza kutokana na mapeni aliyokuwa akipewa na baba yake kama masurufu, akampa mvulana mmoja ombaomba "

14. SAUNA

Ni kijakazi aliyekuwa akiwaangalia Umu, Mwaliko na Dick utotoni wao.

a. Si mwaminifu

Kijakazi huyu alitoweka na watoto, kinyume na matarajio ya kuwaangalia wana hao. Uk 84,".ilibainika kuwa wanuna wake walikuwa wametekwa nyara na Sauna"

b. Katili Anawapeleka watoto aliowateka nyara kwa bibi mmoja ambaye aliwatumia binadamu kama malighafi "

15. HAZINA

Huyu alikuwa kijana wa mtaani aliyekuwa akiombaomba mapeni huko barabarani, na alisaidiwa na Umu kwa pesa alizozitumia kununulia mkate.

a. Mwenye heshima.

Anamshukuru sana Umu baada ya kumpa pesa za kununua mkate. Uk 86,"Poa sana sistee, we ni mnoma. Siku moja nitakuhelp

b. Ni msomi.

Alienda shuleni na kupata elimu. Uk 88,"Nilipelekwa shuleni nikasoma, nina elimu japo akali. Amesomea upishi na huduma za hotelini katika chuo.

c. Mwenye upendo/urafiki wa dhati.

Anamwita Umu anapomwona, kwa kukumbuka wema aliomtendea wakati mmoja. Hazina alimpeleka Umu kwenye hoteli na kumpa chakula mpaka akashiba. Aliahidi pia kumsaidia Umu, na akampeleka kwao

nyumbani. Uk 89,"Hazina alimwahidi Umu kuwa atamsaidia. Alimpeleka moja kwa moja hadi kwenye makao yao, akamjulisha kwa mama aliyesimamia makao hayo "

16. JULIDA

Ni mama aliyesimamia makao yaliyokuwa ya wana wa mitaani.

a. Mwenye utu na upendo

Anamkaribisha kwa upendo Umu, na kumpa tumaini. Uk 89,"Julida alimgusa Umulkheri begani na kumwambia, 'usijali mwanangu. Hapa patakuwa penu kwa muda "

b. Mwenye huruma.

Kwa kumgusa Umu begani, anaonyesha kuwa anamhurumia mwana huyu kwa yaliyomfika.

17. KAIRU

a. Ni mvumilivu.

Kulingana na jinsi anavyomwambia Umu, inaonekana kuwa yeye ameyapitia magumu, na kuyavumilia. hujapitia tuliyo yapitia. Tuliwendwa ya kutendwa "

b. Ni msomi.

Ingawa anajipata katika hali ya ufukara uliozidi, mamake anajaribu kuzungumza na mwalimu mkuu baada yake kufukuzwa shuleni kwa ajili ya kukosa karo. Jambo hili linamsaidia kuendeleza masomo yake shuleni kama wanafunzi wengine. Uk 93."Hata karo yangu imebidi amlilie mwalimu mkuu amruhusu alipe kidogo kidogo hadi mwisho wa mwaka "

Pia tunapata kuwa walipofika huku, Kairu alikuwa katika darasa la sita, na kwa sasa, ako katika kidato cha pili. Hii ina maana kuwa amekuwa akiendeleza masomo yake kwa ufasaha. Uk 92,"nilikwenda hapo nikiwa katika darasa la sita, sasa ni katika kidato cha pili "

18. MZEE KAIZARI

Alikuwa babake Mwanaheri, na Lime.

a. Mwenye Busara.

Aliyajenga maisha ya familia yake upya baada ya kutoka msituni na kurudi nyumbani. Uk 93,"baada ya kurudishwa nyumbani kutoka msitu wa mamba, baba yangu mzee Kaizari aliweza kuyajenga maisha yetu upya "

b. Mwenye mapenzi kwa familia yake.

Aliweza kuijengea familia yake nyumba pale ambapo waliishi zamani. Baada ya mkewe kutoweka, tunamwona Mzee Kaizari akitia bidii sana katika kumtafuta kwao na pia mjini. Uk 96,"Baba alikwenda kumtafuta mama kwao asimpate baba alifululiza mjini kumtafuta mama, majuto yamemjaa kifua "

c. Mvumilivu.

Anapompata mkewe akiwa ameaga dunia, alivumilia uchungu wa kumpoteza ampendaye, na akamzoazoa na kumzika pamoja na wanawe. Uk 96,"Baba alizoazoa kilichobakizwa na uozo, tukakizika "

19. MWANAHARI

Huyu ni mwanawe mzee Kaizari.

a. Ni mpenda mashairi.

Anawaelezea wenzake kuwa alijaribu kupalilia kipawa chake cha kughani mashairi mepesi uk 93.

b. Ni msomi.

Anaendeleza masomo yake pamoja na wenzake, akina Kairu.

c. Ni mvumilivu.

Anayapitia mambo machungu tangu kuachwa na mamake, mpaka wakati walipomzika katika kaburi la sahu. Barua aliyoiandika mama kabla ya kutoweka ilimtonesha kidonda rohani mwake.

20. LIME

Ni ndugu yake Mwanaheri, na wote wawili ni wana wake Mzee Kaizari.

a. Ni msomi.

Walisoma pamoja na dada yake huko kijijini. Uk 93."mimi na ndugu tulirudi shuleni mle mle kijijini mwetu tu "

b. Ni hodari katika michezo ya kuigiza.

Uk 93,"Lime alikuwa hodari katika michezo ya kuigiza -ile ya kitoto "

c. Mcheshi.

Alipendwa sana shuleni kwa ucheshi wake. Uk 93,"Alikuwa mcheshi sana, kwa hivyo kutokuwepo kwake shuleni kuliwafanya watoto kumpeza "

21. KANGARA.

a. Mkiukaji haki za watoto.

Bii kangara anakiuka haki za watoto kwa kuwashika na kuwauza katika madanguro, na kwa matajiri, ili wawe watumishi, na kutumika kama alabiashara haramu. Uk 157,"Bi. Kangara alifanikiwa kupata wasichana wa kuuza katika madanguro, wavulana wa kuwapelekea matajiri ambao walishiriki katika ulaguzi wa dawa za kulevya, na wafanya kazi katika makasri ya matajiri, na katika mashamba ya mikahawa na michai " Uk 158,"mabibi hawa walifikishwa mahakamani na kushtakiwa kwa kosa la ukiukaji wa haki za watoto "

b. Mwanabiashara haramu.

Anafanya biashara haramu ya kuwauza watoto, na baadaye, anakamatwa na kufungwa gerezani miaka saba ".wakarambishwa miaka saba gerezani na kazi ngumu "

22. SAUNA.

Wanafanya kazi pamoja na Bi. Kangara.

a. Mlaguzi wa binadamu.

Wanafanya kazi ya kuwauza watoto pamoja na Bi. Kangara Uk 157,"Hatimaye ulaguzi wa binadamu uligeuka ukawa ngozi yake "

b. Mwenye bidii.

Alifanya kazi yake kwa bidii, Uk 157, "Sauna alianza kazi yake. Ni kazi iliyompa pato kubwa sana, hata akataka kusahau yaliyopita na kuwasamehe walezi wake.

c. Mtumwa.

Alifanya kazi chini ya masharti yake Bi. Kangara. Uk 157."Hatimaye, ulanguzi wa binadamu uligeuka kuwa ngozi yake. Na sasa yu tayari kushika tariki kutekeleza utumwa mwingine wa Bi. Kangara "

MASWALI TARAJIWA KUHUSU WAHUSIKA.

1. Mzee Kaizari ni mhusika mwenye manufaa mengi katika jamii. Tetea kauli hii kwa kutolea umuhimu wake kama unavyojitokeza kwenye riwaya hii (alama 20).

2. Taja sifa kumi za mhusika Ridhaa kama zinavyojitokeza kwenye riwaya hii (alama 20).

3. Taja umuhimu wa wahusika wafuatao katika kuwasilisha maudhi (alama 20).

a. Sauna.

b. Bi. Kangara.

c. Lime

d. Umulkheri.

4. Mhusika Hazina ametumika kudhihirisha maisha ya vijana yalivyo huko mitaani. Kulingana na matukio yanayomkumba mhusika huyu, tolea mapendekezo ambayo yangeweza kufuatwa Hi kuwasaidia vijana wengine kama hawa (alama 20)

5. Taja sifa zake Umulkheri kama zinavyojitokeza katika riwaya hii (alama 7).

6. Taja sifa zake Lunga na umuhimu wake katika kupitisha maudhui ya riwaya hii (alama 20).

7. Mwandishi wa riwaya hutumia wahusika kama vyombo vya kuwasilisha maudhui yake kwa msomaji. Kwa kurejelea riwaya ya Choji la Heri, eleza maudhui yanayopitishwa kupitia kwa mhusika Ridhaa (alama 20).

8.

- a. Ni nini tofauti kati ya mhusika mkuu na mhusika mwingine asiye mkuu (alama 2)
- b. Kwa kurejelea riwaya ya Choji la Heri, taja wahusika watano wakuu, na watano wasio wakuu (alama 5)
- c. Taja sifa tano za mhusika mkuu yeyote (alama 5)

9.

- a. Eleza sifa tano za mhusika Kairu katika riwaya hii (alama 5)
- b. Kairu ametumika na mwandishi kupitisha maudhui yepi? Eleza (alama 10).

10.

- a. Mhusika Naomi ametumika na mwandishi katika kuwasilishha maudhui kadhaa kwa msomaji. Kwa kutolea mifano, thibitisha haya (alama 10)
- b. Taja sifa tatu za mhusika Billy (alama 3).
- c. Eleza umuhimu wa mhusika Billy katika kuwasilisha maudhui kwa msomaji (alama 2).

MAUDHUI.

Maudhui ni jumla ya mawazo yote yanayozungumzwa pamoja na mtazamo wa mwandishi juu ya mawazo hayo. Hujumuisha mawazo na mafunzo tofauti yaliyomsukuma

1. MAUDHUI YA MIGOGORO

Migogoro ni mivutano na mikinzano mbalimbali katika kazi ya fasihi. Migogoro huweza kuwa kati ya wahusika, familia zao, matabaka tofauti, nyadhifa mbalimbali, kiuchumi, nafasi katika jamii au hata kisiasa. Aina za migogoro katika riwaya hii.

- a. Kuna mgogoro kwenye familia ya Mzee Mwimo Msubili, kwa sababu familia yake ilikuwa kubwa na hakuitosheleza kwa chakula. Uk 9,"Wingi wa vinywa vya kulishwa ulizua uhasama, migogoro na hata uhitaji mkubwa "
- b. Mgogoro wa kijamii unajitokeza baada ya mkoloni kupuuza sera za Mwafrika. Uk 10,"Hatua ya mkoloni ya kupuuza sera za Mwafrika za umiliki wa ardhi na kuamua kujumuisha pamoja ardhi iliyomilikiwa na mtu binafsi na kuuidhinisha umiliki huu kwa hatimiliki, ilivuruga mshikamano wa kijamii "
- c. Kulijitokeza mgogoro shuleni wakati Ridhaa aliitwa 'mfuata mvua',na kutengwa na wenzake. Walimwona kama mwizi. Uk 10,"Wewe ni mfuata mvua. Hatutaki kucheza nawe. Umekuja hapa kutushinda katika mitihani yote. Wewe ndiwe unayetuibia kalamu zetu "
- d. Ridhaa alijipata katika hali ya mgogoro na nafsi yake. Uk 12,"Miguu yake sasa ilianza kulalamika pole pole parafulu za mwili wake zililegea, akaketi juu ya ya wapenzi wake. Baada ya muda wa mvutano, wa hisla na mawazo, usingizi ulimwiba.

e. Kulikuwa na mgogoro uliosababishwa na wanasiasa, juu ya nani atakaye kuwa kiongozi wa jamii, kati ya mwanamke mwananume. Uk 19,"Mijadala hii ilizua na kukuza migogoro isiyomithilika "

f. Mgogoro mwingine ulijitokeza kati ya raia na wanapolisi, wakiwa katika harakati zao za kuweka amani. Uk 19,"Mchezo wa polisi kukimbizana na raia ulianza katika mchezo huo mamia ya roho zisizo na hatia zilisalimu amri chini ya pambaja za risasi na mapigo ya rungu, vitoa machozi navyo vikafanya kazi barabara.

g. Nyamvula anajikuta katika mgogoro wa nafsi yake, wakati ambapo imani yake inakinzana na kazi ya kuwa askari. Uk 62,"Kulingana na Nyamvula, kuwa askari wa vita kulikinzana na imani yake, hasa kwa vile Nyamvula alisema ni born again. Mwangeka alimsisitizia kuwa kulinda usalama si sawa na kuua " Katika ukurasa wa 38 Tila anaitaja migogoro kadha katika Tamthilia ya Hussein. Tamthilia hii ya Mashetani ninayorejelewa ina migogoro mingi sana kama: migogoro ya kisiasa, kiuchumi, na pia ya kijamii.

"Tila: Nadhani umesahau baba. Suala hili ulisema limeshughulikiwa katika kazi za kifasihi kama vile Mashetani, ile tamthilia ya Hussein inayoisawiri migogoro ya kisiasa, kiuchumi na kijamii ya baada ya ukoloni Isitoshe, mwalimu alitaka tu kuonyesha kwamba upo uhusiano kati ya mfumo wa kiuchumi na mfumo wa kisiasa alituambia kwamba mfumo wa kiuchumi hudhibitiana na mfumo wa kisiasa. Utawala huteuliwa makusudi kuendeleza mfumo uliopo wa kiuchumi kwa maslahi ya watawala na tabaka ambalo linazimiliki nyenzo za uzalishaji mali "

2. UMASIKINI

Umaskini ni ukata. Ni hali ya kukosa fedhamali nk. Tunapata kuwa waafrika wanajikuta katika hali ya umasikini;

a. Uk 7,"Waafrika waliobahatika kuwa na makao yao binafsi walipata sehemu ambazo hazingeweza kutoa mazao yenyewe; na bila shaka hali yao iliweza kutabirika; kuvyazwa kwa tabaka la wakulima wadogowadogo, maskini, wasio na ardhi " Uk 25,"Nyinyi ndio vikaragosi wanaotumiwa na wasaliti wa nia zetu kuendelea kutudidimiza kwenye lindi hili la ukata "

b. Ridhaa pia anajikuta kwenye lindi la umaskini baada ya mali yake yote kuchomwa, ikiwemo familia yake. Uk 1,"Ridhaa alisimama kwa maumivu makali, mikono kairudisha nyuma ya mgongo wake uliopinda kwa uchungu. Macho yake yaliyotanda ukungu alikuwa kayatunga juu angani, akitazama wingu la moshi lililojikokota kwa Kedi na mbwembwe; wingu lililomwonyesha na kumkumbusha ukiwa aliozaliwa nao na ambao alihofia kuwa angeishi na kuzikwa nao"

c. Tunapata pia kuwa watu wengi wanaiaga dunia wakijaribu kujikomboa kutokana na hali hii ya ukata, wanapoenda kuchota mafuta kwenye lori ambalo limebingirika kisa na maana alienda kuwaokoa watu ambao walikuwa wakiipora mafuta kutoka kwenye lori, ambalo lilikuwa limebingiria Inasemekana kuwa umaskini uliwasukuma watu hawa kuchukua kisichokuwa haki yao!"

3. USHIRIKINA

Hii ni hali au tabia ya watu kuamini mambo ya utamaduni ambayo mara nyingi, yanajihusisha na uchawi.

a. Ridhaa anaposikia milio ya bundi, anaamini kuwa milio hii ina maana iliyofichika. Uk 1,"Anakumbuka mlio wa kereng'ende na bundi usiku wa kuamkia siku hii ya kiyama. Milio hii ndiyo iliyomtia kiwewe zaidi kwani

bundi hawakuwa wageni wa kikaida katika janibu hizi " Uk 2,"Ninashangaa ni vipi daktari mzima hapo ulipo unajishughulisha na mambo ya ushirikina.

4. NDOA

Haya ni maafikiano rasmi baina ya mume na mke ili waweze kuishi pamoja.

a. Kuna ndoa kati ya Ridhaa na Terry. akamgeukia mumewe tena na kusema, ...laiti Ridhaa angalijua kwamba hii ndiyo mara yake ya mwisho kuzungumza na mpenzi mkewe. Tunapata kuwa Ridhaa ana mwoa Terry, uk II "Baadaye aliamua kuasi ukapera, akapata mke, Terry "

b. Mwangeka alikuta na Lily Nyamvula katika Chuo kikuu na kumwoa. Walibarikiwa na mtoto mmoja kwa jina Becky. Ndoa hii haikudumu kwani Lily na Becky waliangamia kwenye janga la moto.

c. Baada ya ndoa ya mwanzo kusambaratika, Mwangeka alimwoa Apondi. Walibarikiwa na mwana wa kiume kwa jina Ridhaa.

d. Mwangemi alimwoa mwanamke kwa jina Neema. Hawakufaulu kupata mwana wao kindakindaki japo walipanga mwana wao kwa jina Mwaliko.

e. Kangata alikuwa na mke wake kwa jina Ndarine. Walibarikiwa na wana wafuatao. Lunga Kiriri, Lucia Kiriri na Akelo Kiriri. Lucia Kiriri — Kangata-,alikuwa ameolewa katika ukoo wa Waombwe ambao awali walikuwa maadui sugu wa ukoo wa Anyamvua. Ndoa hii ilipata pingamizi sana kutoka kwa ukoo mzima lakini kutokana na Msimamo imara wa Kangata ndoa hii ilisimama. Watu wa ukoo wa kina Kangata walishangaa ni kwa nini mwana wao akaozwa kwa watu ambao huvaa nguo ndani nje na pia huzaa majoka ya mdimu ambayo ni machoyo kupindukia.

f. Kaizari alikuwa na mke kwa jina Subira. Walibarikawa na mabinti wawili, Lime na Mwanaheri.

g. Lunga alikuwa na mke kwa jina Naomi. Walikuwa na wana watatu, Umu, Dick na Mwaliko. Ndoa hii haikudumu kwani Naomi alimwacha Lunga na kwenda mjini alikokuwa shangingi kwelikweli.

h. Pete na Fungo- tunaelezwa kuwa Pete alipoingia darasa la saba alipashwa tohara nao wajombake wakapokea posa na baadaye mahari kutoka kwa buda mmoja kwa jina Fungo aliyemuoa kama bibi wa nne. Ndoa hii haikudumu kwani Pete alihiari kumwacha baba huyu.

5. MAUTI

Hii ni hali ya kuiaga dunia wahusika wengine wanakutana na janga hili la mauti, ilhali wengine walio wakuu hawapatani nalo.

a. Uk 2;Mamake Ridhaa aliiaga dunia na Ridhaa anakumbuka jinsi mamake alivyokuwa akimwambia "Moyo wa Ridhaa ulipiga kidoko ukataka kumwonya dhidi ya tabia hii ya kike ya kulia Pindi mtu akabiliwapo na vizingiti ambavyo ni kawaida ya maisha, ukamkumbusha maisha maneno ya marehem mama yake siku za urijali wake "

b. Terry na wana wake wanakumbana na janga la kifo baada ya kuchomwa wakiwa ndani ya nyumba yao. Uk 3,"uuuuu!uuuuu!jamani tuisaidieni!uuuuu!uuuuu! Mzee Kedi usituue!sisi tu majirani!maskini wanangu!maskini

mume wangu!"

c. Tunapata pia kuwa Kangata na mkewe Ndarine wanakumbana na mauti. Uk 66; "Miaka mitano imepita. Kangata na mkewe Ndarine wameipa dunia kisogo "

d. Baada ya Lunga kuachwa na mkewe, alikazana kuwalea watoto wake lakini baadae akaiaga dunia. Uk 82; "Kabla ya mwisho wa mwaka huo, Lunga alifariki na kuwaacha watoto wake mikononi mwa kijakazi wake "

6. UKOLONI MAMBO LEO

Ukoloni mamboleo ni zao la uongozi mbaya. Viongozi waanzilishi wa mataifa yaliyopata uhuru hawakuzua sera na mikakati mwafaka ya kuhakikisha nchi zao zimepata kujisimamia kiuchumi. Katika Chozi la Heri, Waafrika wenyewe wanajifanya wakoloni juu ya waafrika wenzao, ambao wako chini yao kitabaka au kisiasa kwa mfano

a. katika ukurasa wa 5, mashamba ya Waafrika yananyakuliwa na watu binafsi baada ya wakoloni kwenda, nao waafrika wanawekwa mahali pamoja ili kuishi katika hali ya ujamaa "Lakini baba, wewe siwe uliyeniambia kuwa mashamba ya Theluji nyeusi yalikuwa milki ya wakoloni? na sasa yanamilikiwa na nani? Si mwana wa yule mlowezi maarufu ambaye wewe hunitajia kila mara? Maekari kwa maekari ya mashamba katika eneo la kisiwa bora yanamilikiwa na nani? Si yule myunani aliyewageuza wenyeji kuwa maskwota katika vitovu vya usuli wao?"

b. Katika ukurasa wa 24 tunapata kuwa vijana wanakufa kwa mitutu ya bunduki wanapojaribu kujikomboa kutokana na ukoloni wa Mwafrika. Walipigania uhuru wa tatu, ambao ni ukombozi kutokana na uongozi wa Mwafrika "Baada ya muda mfupi, vifua vyao vilikabiliana na risasi zilizorashiwa vifua hivyo kama marashi, vifua vikawa havina uwezo dhidi ya Shaba, vijana wakaanguka mmoja baada ya mwingine, wame kufa kifo cha kishujaa, wamejitolea mhanga kupigania uhuru wa tatu"

7. UKOLONI MKONGWE

Huu ni ukoloni uliokuwa wa Waingereza, kabla ya Afrika kupata uhuru.

a. Tunapata kuwa mkoloni anapata fursa ya kuendeleza kilimo katika sehemu za mashamba ya Waafrika zilizotoa mazao mengi. Uk 7, "Mustakabali wa ukuaji wetu kiuchumi uligonga mwamba wakati sheria ya mkoloni ilipompa mzungu kibali cha kumiliki mashamba katika sehemu zilizotoa mazao mengi. Ukengeushi wa ardhi ukatiliwa muhuri, umilikajia wa ardhi na Mwafrika katika sehemu hizi ukapigwa marufuku; si mashamba ya chai, si ya kahawa yote yakapata wenyeji wageni dau la mwafrika likagonga jabali.

b. Katika ukurasa wa 7 tunasoma; "Waafrika waliobahatika kuwa na makao yao binafsi walipata sehemu ambazo hazingeweza kutoa mazao yenyewe; na bila shaka hali yao iliweza kutabirika; kuvyazwa kwa tabaka la wakulima wadogowadogo, maskini, wasio na ardhi. Nadhani unaweza kukisia hali ilivyokuwa kwa familia nyingi za kiafrika. Kama vile baba Msumbili alivyokuwa akisema, jamii yetu iligeuka kuwa hazina kuu ya wafanyakazi ambamo wazungu wameamua kuchukua vibarua kupalilia mazao yao" Tunaona kuwa wazungu bado waliwatumia waafrika kama wafanyakazi mashambani 'mwao', ambayo walinyakua kutoka kwa waafrika.

8. UTAMAUISHI

Hii ni hali ya wahusika kukata tamaa katika maisha yao au katika jambo fulani.

a. Wakulima wanakata tamaa baaa ya kutopata waliyotarajia baada ya kupata mazao yao. Uk 6; "Sijui ni kwanini hatujaweza kujisagia kahawa au chai yetu itakuwaje mbegu ziwe zetu, tuchanike kukuza zao lenyewe, kasha tumpelekee mwingine kwenye viwanda vyake, aisage tuuzia hiyo hiyo kahawa na chai kwa bei ya kukatiha

9. ELIMU

Haya ni mafunzo yanayotolewa na jamii kwa watu wake. Elimu yaweza kuwa rasmi na kutolewa darasani, au iwe sio rasmi ambayo hutolewa kwenye mazingira ya kawaida yasiyo kuwa ya shuleni au darasani.

a. Katika ukurasa wa 10; Ridhaa aliungana na vijana wengine kwenda shuleni kupata elimu "Ridhaa alikuwa mmoja wa waathiriwa wa hali hii. Anakumbuka jinsi siku ya kwanza shuleni alivyotengwa na wenzake katika mchezo wao wa kuvuta, mchezo wa kusukuma vifuniko vya chupa ya soda kwa ncha za vidole vyao "Uk 11; "

b. Ridhaa alipea kwenye anga za elimu, akabisha kwenye milango ya vyuo, akafika kilele cha ufanisi alipohtimu kama daktari "

c. Mwaliko pia anaendeleza masomo yake hadi akafikia kiwango cha Chuo kikuu. Uk 149; " Hata alipohitimu masomo yake ya kidato cha nne na kujiunga na Chuo kikuu kusomea shahada ya isimu na lugha, Mwangemi na Neema walijua kuwa juhudi zao za malezi hazikuambulia patupu "

d. Mwangeka anapatikana akienda shuleni kupata Elimu. Tunaambiwa kuwa Jumamosi moja, Mwangeka alikuwa ametoka shuleni, na siku hizo walimu walikuwa wameng'ang'ania kuwafunza Jumamosi wanafunzi waliokaribia 'ICU',kama walivyoliita darasa ala nane (uk 59).Mwangeka anaonekana kuendeleza masomo yake hadi Chuo kikuu na baadae kuajiriwa kazi (uk 62.)

e. Lunga Kiriri Kangata naye anapata elimu yake, kwani tunapata kumuona kama amri-jeshi wa uhifadhi wa mazingira walipokuwa shuleni. Tunaambiwa kuwa kila Ijumaa wakati wa gwaride, Lunga angehutubia wanafunzi wenzake na walimu kuhusu swala la mazingira (uk 67-68).

f. Umulkheri pia anaenda kupata elimu yake katika shule. Tunapata mwalimu wake akijaribu kumrejesha Umu darasani wakati fikra zake zinapo ondoka katika shughuli za masomo. Tunapata pia kuwa kwa hali ambayo Umu alikuwa akiishi, mwalimu mkuu wa Shule ya Tangamano, anamsajili kuwa mwanafunzi huko, kwa hisani yake na kwa ushauri wa wizara ya elimu (uk 78).Umulkheri anayaendeleza masomo yake hadi Chuo kikuu, anapoenda ughaibuni kusomea huko (uk 128).

g. Mhusika Pete pia anatumika katika kuwasilisha maudhui ya elimu, ingawa elimu yake inagonga mwamba baada ya kuozwa kwa mzee mmoja aliyeitwa kuwa katika darasa la saba, wazazi wake walipomuoza kwa mzee huyu.

h. Baada ya Naomi kuhangaika kwa miaka mingi akiwatafuta watoto wake, anaamua kuanzisha biashara ndogo karibu na Chuo kikuu cha Mbalamwezi, na kazi anayoifanya ni kuwapigia wasomi chapa na kuisarifu miswada yao. Kwa hivyo, tunapata kuwa maudhui haya ya elimu yanajitokeza pia, kwa kuwepo kwa Chuo kikuu (uk 193).

10. UONGOZI

Haya ni madaraka anayopewa mtu ya kusimamia au kuongoza shughuli fulani. Anayepewa mamlaka haya anakuwa ndiye kiongozi. Uongozi waweza kuwa mbaya au uongozi mzuri.

a. Tunapata kuwa watu wanachagua viongozi wanaotaka, na kampeni pia zinafanywa kwa njia ya kutupa vikaratasi ovyo ovyo. Uk 12;"Sasa ameanza kuelewa kwa nini wiki iliyopita vikaratasi vilienezwa kila mahali vikiwatahadharisha kuwa mna gharika baada ya kutawazwa kwa Msumbi (kiongozi) mpya. "Siku ile baada ya kutawazwa kwa kiongozi mpya, kiongozi ambaye kulingana na desturi za humu mwetu, hakustahili kuiongoza jamii ya Wahafidhina, kisa na maana alikuwa mwanamke, mbingu zilishuka "

11. MAPENZI.

Hii ni hali ya mvuto na upendo alionao mtu kwa mtu mwingine. Pia nia hisia ya upendo anayokuwa nayo mtu kuhusu mtu mwingine.

a. Ridhaa alimpenda sana mkewe Terry na wana wake. "Polepole parafulu za mwili wake zililegea, akaketi juu ya ma. jivu-la, juu ya miili ya wapenzi wake "

b. Tunapata kuwa kuna mapenzi kati ya Mwangeka na baba yake Ridhaa. Haya ni mapenzi ya mzazi kwa mwanawe, Ridhaa alimpenda sana mwanawe Mwangeka kwani ndiye pekee tu aliweza kuepukana na janga la mauti kwa familia yote yake Ridhaa. Mapenzi haya yanadhihirika wakati Ridhaa anamlaki mwanawe kwenye uwanja wa ndege anapokuwa akirudi nyumbani kutoka ughaibuni. Wanaonekana wakikumbatiana kwa muda na Mwangeka kujitupa kifuani mwa babake, - na wanashikana kukutu. Pia wanazungumza kimoyoyo kuhusu jinsi maisha yao yamekuwa; kwa kweli haya ni mazungumzo ya wapendanao (uk 46- 47).

c. Maudhui ya mapenzi pia yanajitokeza kati ya Billy na sally. Sally alikuwa msichana ambaye Billy alichumbia kwao, na kisha akamleta katika nchi hii ya kifaraka ili kumuonyesha mahali wangeweza kuishi baada ya kufunga akida. Kwa bahati mbaya, Billy anasalitiwa na mpenzi wake sally na kuambiwa kuwa jumba lenyewe ni kama kiota cha ndege, mahali ambapo yeye hawezi akaishi hata kuwe vipi (uk 80).

d. Tunapata pia kuna mapenzi kati ya Subira na wanawe Mwanaheri na Lime. Hili linajidhihirisha baada ya Subira kumwandikia barua mpenzi mwanawe Mwanaheri. Haya ni mapenzi ya uzazi lakini Subira anawasaliti wanawe (uk 95.)

e. Pia kuna mapenzi kati ya Umulkheri na wazazi wapya wa kupanga, Mwangeka na mkewe Apondi anaowapata baadae. Mwangeka na Apondi wanampenda sana Umu ni kusema kuwa ni baraka za Mungu za kumfidia mwana wao aliyeaga dunia. Umulkheri naye anawapenda sana hawa wazazi wake wapya kwani waliweza kumlipia hafi karo. Pia waliweza kumponya uchungu aliokuwa nao moyoni wa kuachwa na wazazi wake (uk 117-118)

f. Kuna mapenzi yanayojidhihirisha katika familia hii ya Mwangeka na Apondi, kwa wana wao. Wakati umulkheri anafikiwa na wakati wa kwenda kuyaendeleza masomo yake ughaibuni, wanamsidikisha hadi kwenye uwanja wa ndege. Mapenzi makali yanajidhihirisha wakati kila mmoja wao analia machozi kwa kuachana na Umu alipokuwa akiliabiri ndege Tumaini (uk 128).

g. Kuna mapenzi kati ya Mwaliko na wazazi wake wa kupanga ambao ni Bwana Mwangemi na Bii Neema,

ambao hawakuwa na uwezo wa kukilea kizazi chao, na hatimaye wakaamua kumpanga mwana huyu ili awe wao rasmi. Hawa wawili wanampenda sana Mwaliko, naye Mwaliko anawapenda kama wazazi wake halisi (uk 166-167).

h. Naomi anawapenda sana wana wake ingawa alikuwa amewasaliti kwa kuwaacha wakiwa wachanga. Ameishi kuwatafuta walikopotelea kwa miaka mingi, lakini mwishowe, anawapata wana wake bado wako hai na wamejiendeleza sana kimaisha na kimasomo. Anawaomba msamaha huku akiwa na uchungu mwingi rohani mwake. Wana wake wanamsamehe mwishowe kwa mapenzi waliyokuwa mamayao (uk 192-193)

12. TEKNOLOJIA

Haya ni maarifa ya sayansi na matumizi yake katika mitambo, vyombo na zana katika viwanda, kilimo, ufundi, au njia za mawasiliano.

a. Kuna matumizi ya vyombo vya habari (runinga) ambavyo ni mazao ya teknolojia mpya. Uk 12; "Katika fikra zake ambazo tangu hapo zilikuwa macho, alikumbuka taarifa ya habari kupitia kwenye runinga, taarifa ambayo japo ilitangazwa miaka minne iliyopita, ilikuwa kana kwamba anaisikiliza sasa "

b. Katika ukurasa wa 49 tunapata haya; "Nilipoona yaliyotokea humu kupitia kwa runinga, na mitandao mingine ya kijami; ubadhilifu wa mali, uchomaji wa watu kama makaa, msongamano na magonjwa katika kambi, kasha barua meme iliyonijua kuhusu msiba uliotupata, niliingiwa na kihoro kisicho na kifani " Matumizi ya runinga na mitandao ya kijamii na pia matumizi ya barua meme, ni uvumbuzi wa teknolojia katika mawasiliano.

13. UFEMINISTI / TAASUBI YA KIUME

Hii ni hali ambapo mwanamke anajidhalilisha ama anadhalilishwa katika jamii. Mwanamke hapewi nafasi katika jamii, ama anajiona kuwa kiumbe dhaifu mwenye hana uwezo.

a. Katika ukurasa wa 16 tunasoma; "Siku ile baada ya kutawazwa kwa kiongozi mpya, kiongozi ambaye kulingana na desturi za humu mwetu, hakustahili kuiongoza jamii ya wahafidhi 82 na, kisa na maana, alikuwa mwanamke.

b. Katika ukurasa wa 3; "Huku ni kujiumbua hasa. Unyonge haukuumbiwa majimbi; ulitunukiwa makoo " Bibi alikuwa akimwelezea Ridhaa kuwa unyonge haukuumbiwa 'majimbi' ambao ni wanaume, bali uliumbiwa 'makoo', yaani wanawake. Hivyo basi tunapata kuona kuwa jamii pia iliwadhalilisha wanawake tangu zamani.

c. Katika ukurasa wa 8; "Mzee mwenye wake na wana wengi alihesabiwa kuwa mkwasi kwelikweli basi wake hawa hawakuchelea kutimiza amri ya maumbile, wakapania kuujaza ulimwengu " Tunapata kuwa wanawake wanadhalilishwa kwa kuonekana kana kwamba jukumu lao kuu katika jamii ni kuijaza dunia au kuzaa wana. Mwanamke hapewi nyadhifa za umuhimu katika jamii ila tu kazi yake ni kuoleka na kujaaliwa na wana wengi awezavyo.

d. Katika ukurasa wa 45; "Viongozi wengi wa awali walibwagwa chini na vijana chipukizi. La kuhuzunisha ni kwamba wengi walishindwa kabisa kukubali ushinde, hasa yule ambaye alikuwa anagombea kilele cha uongozi. Kulingana naye, nafasi hii iliumbiwa mwanamume, na kupewa mwanamke ni maonevu yasiyovumilika "Katika hali hii, jamii haikukubali wanawake kuwa viongozi, bali cheo hiki cha uongozi kilikuwa

cha jinsia ya uanaume.

e. Katika ukurasa wa 149; "Maisha yangu na Fugo yalikuwa kama ya ng'ombe aliyetiwa shemere na kufungwa nira pamoja na punda ambaye anakaidi kusonga. Ule unene wake, lile kituzi lililotoka kwenye makwapa yake makuza na kufudikiza kote chumbani, ule wivu wa mke mwenzangu wa pili, kule kukemewa na kuchekwa na watoto wa mke wa kwanza yote yalininyong' onyeza na kuniumbua. Nilichukia jaala aliyonipa mama kwa kujali maslahi yake tu, nilichukia nguvu ya maumbile iliyoniweka kwenye jinsia ya kike, nilichukia kitoto nilichohimili kwenye mji wangu hata miezi tisa ilipotimia na kupata salama, niliamua kwamba kwa mzee Fungo hakuniweki tena. Na unadhani anakwenda wapi? Utawezaje kujitunza wewe na mtoto wako na hali bibi yako ndiye huyo, hana hanani, na wazazi wako walafi walikuuza kwangu ili wapate pesa za kuwasomesha ndugu wako watano wa kiume? Aliuliza Fungo " -tukio hili linatuonyesha wazi jinsi mwanamke amedhalilishwa katika jamii. Kwanza, mamake mtoto huyu msichana anamwoza kwa mzee mwenye wake wawili, (Mzee Fungo), ili aweze kupata pesa za kuwalipia vijana wake karo ya shule. Msichana anaonekana kutokuwa na umuhimu ya kupelekwa shuleni ili kupata elimu, ilhali yeye mwenyewe aliazimia kuendeleza masomo yake. Maazimio yake ya elimu yanagonga mwamba baada ya kuozwa ka mzee Fungo ambaye anamtesa na mwishowe kumtaliki na kitoto kichanga. Msichana huyu mchanga pia anapitia machungu kwenye ndoa yake kwa kuchekwa na kudharauliwa na wake wenza'- na wana wao.

f. Katika ukurasa wa 154; "Mlaani shetani" Sauna aliuambia moyo wake, 'unajua kuwa mimi sikuumbiwa ujalaana, walimwengu ndio walinifinyanga upya, wakanipa moyo wa ujabari. Fikiria u kigoli, kifua ndio kinaanza kuvuvumka, kisha unaamka usiku kumpata baba yako, ba-ba-ya-ko, kwenye chumba Chako cha malazi. Anakutenda ya kutendwa. Asubuhi huna hata uso wa kumtazamia yeyote, wala kinywa cha kumwambia mamako kuhusu feli uliyotendewa. Na utamwambiaje mja huyu ambaye daima ni mwanamke taa, atakalo baba yeye huliridhia bila swali, na ikitokea kwamba atauliza swali, anakuwa mpokezi wa makonde, vitisho na matusi? Hebu yatie haya kwenye mizani; baada ya mwezi mmoja unaanza kushikwa na kisulisuli, kichefuchefu cha asubuhi nacho kinakuandama. Fikra zako za kitoto zinakutuma kuwaza kuwa ni malaria au homa ya matumbo. Unamwambia mama yako ambaye anaonekana kushtuka kiasi. Mama anapokupeleka hospitali, anapasuliwa mbarika, nawe limbukeni hujui lolote. Mnapofika nyumbani, anakuhoji, nawe hujui kuficha lolote, unamwambia imekuwa mazoea baba yako kukuhujumu kila apatapo nafasi " "Hili haliwezi kukubalika! Kujipagaza uzazi na ulezi katika umri huu, tena mzazi mwenzio si mwingine, ila baba yako?" Tukio hili la kufadhaisha linatendeka kwa kumdhaliisha mwanamke. Tunaona kuwa mamake Sauna hana uhuru wa kuzungumza kwake, wala kuuliza maswali, na iwapo ameuliza swali, inakuwa ni vita au kichapo kutoka kwa mumewe. Sauna naye anadhalilishwa kwa kubakwa na babake mzazi, wala sio mara moja. Hatimaye anapata mimba ya babake mzazi. Jambo hili linamdhaliisha sana Sauna hivi kwamba heshima yake yote inapotea, na hawezi kuzungumza na mama au baba yake.

14. UMENKE

Ni hali amabapo mwanamume hapewi nafasi katika jamii. Mwanamume amedhalilisha katika jamii na nafasi yake haitambuliki.

a. Katika Riwaya tunapata haya; "Haiwezekani! hili haliwezekani! Itakuwa kama kile kisa cha yule kiongozi wa kiimla wa kike-yule anayesimuliwa katika visakale vya majirani wetu - Kumbuka jinsi katika enzi hiyo ya kiistimari wanaume walivyotumikishwa! si Sisi tuliokuwa tukitifua udongo mashambani huku wanawake kama majeta wanakaa na kututumikisha?" Uk 17; "Fikiria suala la jinsia 'Na usidhani ni jinsia nyingine, ni dada zetu

tu. Vyombo wa habari na vikao vya wapigania haki vinapigania elimu ya mtoto wa kike, haja ya kuwainua akina mama kiuchmi, hukumu ya kifo kupitishwa dhidi ya mwanamume, hata mume atakayepatikana na kosa la kumbaka mke wake. Uk 20

b. "Nakumbuka asubuhi ya pili baada ya mtafaruku kuanza. Nilikuwa sebuleni na wanangu tukitazama runinga. Mara nikaskia; 'Hakuna Amani bila kumheshimu mwanamume. Hatuwezi kukubali haya. Hata mizimu itatucheka!'

15. SHERIA

Hizi ni kanuni zinazotungwa na jumuiya fulani kwa mfano bunge au jamii fulani ili kuratibu shughuli za jumua inayohusika, na adhabu pindi kanuni hizo zikikiukwa.

a. Uk 20; "Wengine waliokuwa jasiri walidiriki kuingia kwenye maduka ya wafanyabiashara wa kihindi, kiarabu na hata Waafrika wenzao, wakapora walichoweza kabla ya kukutana na mkono mrefu wa utawala "

b. Uk 82,tunapata kuwa Umulkheri anaenda kwenye kituo cha polisi kupiga ripoti kuhusu kupotea kwa ndugu zake Dick na Mwaliko. Jambo linatuonyesha kuwa kuna sheria ambayo inafuatwa na raia, na pia kwa uwepo wa kituo cha polisi "Mimi ni Umulkheri Lunga. Ninasomea Shule ya Upili ya Mtende. Nimekuja kutoa taarifa kuhusu kupotea kwa ndugu zangu Dick na Mwaliko'alisema Umu huku amemkazia macho askari wa zamu, kwa kuhofia kutosikika "

c. Uk 22,Wananchi wanaahidiwa kuwa wale ambao walipata mali ya uma kwa njia isiyo halali watapambana na mkono dhabiti wa sheria "Waliogawiwa au kununua mali ya uma kwa njia za udanganyifu watakabiliana na mkono mrefu wa sheria "

d. Uk 158,Bi. Kangara na Sauna wanatiwa mbaroni kwa kufanya biashara haramu "Polisi walipopashwa habari kuhusu maficho ya Bi. Kangara, walishika tariki moja kwa moja hadi nyumbani kwake ambako waliwatia mbaroni Bi. Kangara na Sauna, mabibi hawa walifikishwa mahakamani na kushtakiwa kwa kosa la ukiukaji wa haki za watoto, wakarambisha miaka saba gerezaani na kazi ngumu "

16. UONGOZI MBAYA

Haya ni maudhui yanayojitokeza wakati viongozi wanapofanya shughuli zao za uongozi kwa njia isiyofaa. Haya husababisha kuteseka kwa wanajamii au raiya wa kawaida.

a. Uk 21; "Maeneogatuzi yenu yanahitaji mabarobaro kama nyinyi kulisukuma gurudumu la maendeleo'. Hapa ndipo unashangaa utarudi kwenye shamba lipi na tangu hapo familia yako uliacha ikiishi kwa msaada wa wale wale waliotoka mbali kule walikotoka, wakapewa maelfu na maelfu ya ekari, wakajenga viwanda na maduka ya biashara, wengine wakalima mashamba makubwa makubwa huku wakidai kuwa ni njia ya kuwahakikishia wenyeji hali ya kujitosheleza kwa chakula. Kumbe wanakuja kutufukarisha Zaidi!Tunapolalamika kashafa za unyakuzi wa hata vikata vidogo tulivyo navyo, tunapozwa roho kwa, tumeunda tume ya kuchunguza kashafa hii. Waliogawiwa au kununua mali ya uma kwa njia za udanganyifu watakabiliana na mkono dhabiti wa sheria; Ni wazi kuwa mwanainchi wa kawaida hadiriki kuziona ripoti za tume hizi au tuseme ripoti hizi huwa wageni wa rafu za makavazi ya kitaifa!" Tunapata kuwa uongozi uliopo ni wa kuwanyanyasa raia wa kawaida ka kunyakua mashamba yao, na kuahidi kuwa kuna tume za

kushughulikia mambo hayo, ilhali haziko.

17. UOZO WA MAADILI YA JAMII

Hii ni hali ambapo maadili ya jamii yamepunguka kwa kiasi kikubwa, na hivyo mambo yanayofanywa katika jamii hiyo si ya kukubalika. Tazama mifano michache ifuatayo ya uozo huu.

a. Ubakaji. Hili ni jambo ambalo limepatikana katika jamii na husababishwa na ukosefu wa maadili mema ya wanajamii. Katika ukurasa wa 25 tunasoma; "Kisha genge hili la mabarobaro watano lilifululiza hadi walipokuwa maskini mabinti zangu wawili, Lime na Mwanaheri. Sikuweza kuvumilia kuona unyama waliotendewa. Nilijaribu kwa jino na ukucha kuwaokoa lakini likawa suala la mume nguvuze! Mahasimu hawa walitekeleza unyama wao na kuniacha bila kunigusa, niuguze majeraha ya moyo " Wasichana hawa wawili walibakwa hadharani huku baba yao akitazama bila uwezo wa kuwasaidia.

b. Ulanguzi wa dawa za kulevya. Tunapata kuwa Dick anaifanya kazi ya kusafirisha dawa za kulevya kutoka nchi moja hadi nyingine, na hii ni biashara ambayo inafanywa na vijana wengi, na kuwafanya wengine kuingia kwenye mtego ya polisi na kuelekea kutumikia kifungo chao gerezani. Uk 119;120. "Siku hiyo kiwewe kilikuwa kimemkumbatia kwani kazi ya kubeba dafina kama walivyoita biashara haramu ambayo kalazimishwa kufanya siku hizo, ilikuwa imewaingiza wengi kwenye nyavu na madema ya polisi, wakatiwa mbaroni "Dick amesafirisha maelfu kwa maelfu ya vifurushi vya dawa hizi. Mwanzoni hakuwa mraibu wa dawa hizi lakini ilibidi ajizoeshe, kwa usalama wake mwenyewe, kwani mara nyingi ilibidi kuzimeza dawa zenyewe ili kwenda kuzitapika kwenye masoko ughaibuni "

c. Uporaji, wizi na ukatili. Haya ni matendo ya kuchukua mali au milki ya mtu mwingine na kutaka kuimiliki bila idhini na kwa njia ya mabavu. Tunapata kuwa mali ya watu binafsi yanaharibiwa, kwa mfano nyumba na mali yote ya Ridhaa yanateketezwa, wakiwemo watoto wake na mkewe pia. Pia, mali ya wananchi kama mashamba yananyakuliwa na wanaachwa bila chochote. Katika ukurasa wa 25, tunapata kuwa mabarobaro wanavamia watu na kuwafanyia unyama, "Kabla hajajibu lolote, alikuwa amekula mikato miwili ya sime, akazirai kwa uchungu "

d. Uendelezaji wa biashara haramu. Bi. Kangara walifanya baiashara haramu ya kuwauza watoto na vijana. Uk 157; "Safari yake ilipata mkondo mwingine baada ya polisi kupata fununu kuhusu njama ambazo yeye na Bii Kangara walikuwa wakiendesha. Mabibi hawa walikuwa na mtandao ambao kazi yake ilikuwa kuwauza watoto na vijana "uk 84; "Sauna alikuwa Chui ambaye hakupigwa na mshipa kujifanya mwema kwa waajiri wake ili aaminiwe, naye apate fursa ya kuwaiba watoto na kuwapeleka kwa bibi mmoja ambaye aliwatumia ka biashara ya nipe nikupe, na katika ulaguzi wa dawa za kulevya " Uk 151; "Zao la muungano huu lilikuwa kuzaliwa kwa mwanangu wa pili. Huyu yumo mtaa wa Sinyaa ambako nilikuwa ninaishi baada ya kupigwa putwe na Nyangumi, mkewe wa halali amemrudia. Analelewa na ndugu yake Inabidi hali iwe hivi kwani Sina pesa za kumlipia kijakazi, na vinywa hivi viwili lazima vilishwe. Na usidhani hata kitoto hiki cha pili sikujaribu kukiangamiza. Kwa kweli ukaidi wa kijusi chake ndio mwokozi wacho. Mwishowe nilimwendea daktari ambaye, badala ya kunisaidia, alikilaani kitendo changu na kuniambia kwamba nisimtie katika majaribu " Uk 151; "Hiki kilichonilaza hapa nacho kina roho Zaidi ya saba. Ni kijalaana ambacho nilikiokota katika shughuli za uuzaji pombe. Nadhani mmoja kati ya walevi waliozoea kuja kwenye baa nilimoajiriwa kuuza pombe aliniwahi nishai zikiwa zimenilemea, yakatokea ya kutokea, akaniachia ujira wangu wa kuaifriti hiki "

e. Uavyaji mimba. Tunapata kuwa uavyaji wa mimba ulikuiwa umekidhiri sana, - na hili ni jambo lisilokubalika katika jamii na pia katika maandiko matakatifu. Msichana huyu (Sauna) anapata mimba kiholela na kujaribu awezavyo kuiavya, na mwishowe, baada ya kushindwa kuavya mimba, anaamua kujiua. Katika ukurasa wa shetani' Sauna aliuambia moyo wake, 'Unajua kuwa mmi Sikuumbiwa ujalaana, walimwengu ndio walinifinyanga upya, wakanipa moyo wa ujabari. Fikiria u kigoli, kifua ndio kinaanza kuvuvumka, kasha unaamka usiku kumpata baba yako, ba-ba-ya-ko, kwenye chumba Chako cha malazi. Anakutenda ya kutendwa. Asubuhi huna hata uso wa kumtazamia yeyote, wala kinywa cha kumwambia mamako kuhusu feli Uliyotendewa. Na utamwambiaje mja huyu ambaye daima ni mwanamke taa, atakalo baba yeye hiliridhia bila swali, na ikitokea kwamba atauliza swali, anakuwa mpokezi wa makonde, vitisho na matusi?Hebu yatie haya kwenye mizani; baada ya mwezi mmoja unaanza kushikwa na kisulisuli, - kichefuchefu cha asubuhi nacho kinakuandama fikra zako za kitoto zinakutuma kuwaza kuwa ni malaria au homa ya matumbo.

Unammwambia mama yako ambaye anaonekana kushtuka kiasi. Mama anapokupeleka hospitali, anapasuliwa mbarika, nawe limbuke ni hujui lolote. Mnapofika nyumbani, anakuhoji, nawe hujui kuficha lolote, unamwambia imekuwa mazoea baba yako kukuhujumu kila apatapo nafasi ' "Hili haliwezi kukubalika!Kujipagaza uzazi na ulezi katika umri huu, tena mzazi mwenzio si mwingine, ila baba yako?"

f. Mapenzi kati ya baba mlezi na bintiye. Babake Sauna anafanya mapenzi na mwanawe apatapo nafasi, na mwishowe, Sauna anapata mimba. Hili ni jambo ambalo halijakubalika katika jamii na pia ni jambo la kufadhaisha sana na lenye kuleta laana. Mbele ya Mwenyezi Mungu, ni jambo linalofaa pigo kubwa sana na hata mauti. Jambo hili lindhihirisha uozo wa maadili ulioko katika jamii na umefichika sana.

g. Kutupwa kwa watoto wachanga Katika ukurasa wa 162 tunasoma hapa ameokotwa na binti huyu kwenye jaa la taka, 'alisema askari, 'Huenda akataka kukueleza kadhia yenyewe, 'akaongeza "Asante sana Neema, kwa utu wako, 'akasema mtawa huyu, 'Kitoto hiki kimepata kwao. Hapa, tutakiita Nasibu, Nasibu Immaculata - Najua itatokea familia hitaji itakayokuja kumpanga kama mwanao " Hili linatudhihirishia jinsi jamii imekuwa na mazoea ya kutupa wu ovyo ovyo bila kujali kuwa hao ni binadamu. Haswa wasichana wadogo wanapopata mimba bila ya kujipanga, wakishindwa kuavya mimba, wanaelekea kukitupa kitoto hicho kichanga punde tu baada ya kujifungua.

18. DINI

Hii ni imani inayohusiana na kuwepo kwa Kiumbe mwenye nguvu Zaidi kuliko viumbe wengine (Mungu). Haya ni maudhui yaliyojitokeza kwenye kitabu hiki kwa njia zifuatazo;

a. Katika Uk 31 tunasoma, "Shirika la makazi bora lilikuwa limejitolea kuja kuwajengea wakimbizi nyumba bora. Misikiti na makanisa nayo yalikuwa yamekusanya magunia ya vyakula kuwalisha wahasiriwa wa hali hii ya tandabelua; ...sote tulikaa tukitunga macho barabarani tukisubiri jinsi waumini wanavyoambiwa wasubiri kuja tena kwa Masiya " Pia katika Uk 32 tunasoma kuwa, "Nilikumbuka kifungu kimoja katika sala za waumini(wakati nilipokuwa nikihudhuria ibada),kilichosema, ninawapa Amani mani yangu nawaachia "

19. UFISADI

Huu ni utumiaji mbaya wa mali ya uma. Pia ni ubadhilifu wa mali ya serikali au chama.

a. Katika Uk 41 tunapata kuwa kuna tume za kupigana na ufisadi ambazo zinaundwa, na jambo hili ni ishara kuwa kuna ufisadi unaoendelezwa "Je, ni tume ngapi za kuchunguza kashfa za kifisadi ambazo

zimeundwa?Hizo si juhudi za kupigana na ufasadi?"

b. Pia katika uk 13,"Uchukuzi wa milungulu pia ni aina ya ufasadi katika serikali "Wengine walionekana wakitoa milungulu hadharani, wengine wakatishia kuishtaki wizara husika kwa kile walichokiita ukiukaji wa haki za umiliki mali "

20. DEMOKRASIA

Huu ni mfumo wa utawala ambao viongozi wake huchaguliwa kwa njia ya kupiga kura.

a. Katika ukurasa wa 19 tunasema, "Viongozi wenyewe baada ya kupiga kura, walijikalia makwao, na kuendelea kuwatazama masabaha wao kwenye runinga wakiendelea kuzozana!"

21. MABADILIKO

Hii ni hali ambapo mambo yanaenda kinyume na jinsi yalivyokuwa yakienda mbeleni. Hali ya kufanya mambo inabadilika na kuwa tofauti ya kawaida yake.

a. Katika ukurasa wa 10; "Hatua ya mkoloni ya kupuuza sera za Mwafrika za umiliki wa ardhi, na kuamua kujumuisha pamoja ardhi iliyomilikiwa na mtu binafsi, na kuidhinisha umiliki huu kwa hati miliki, ilivuruga mshikamano wa kijamii. Katika sera ya kijadi ya umiliki na matumizi ya ardhi, raiya wote, hata wageni, walikaribishwa na kugawiwa mashamba, hivyo kupata mbinu ya kuyaendeshea maisha. Sera mpya ya umilikaji nafsi wa ardhi ilimaanisha kwamba wale waliokosa pesa za kununulia mashamba wangekosa mahali pa kuishi. Na hata wale waliobahatika kuwa na pesa za kununulia mashamba daima walichukuliwa kama wageni wasiopasa kuaminiwa Tunapata kuwa mfumo uliokuwepo hapo awali wa kumiliki mashamba barani Afrika ulipigwa marufuku na kukawa na mfumo mpya wa umiliki wa mashamba uliohusisha kupewa kwa hati miliki. Haya ni mabadiliko yanayokuja katika jamii.

b. Katika ukurasa wa 11; "Pengine hata ni mzaha tu. Kesho nitakurudisha shuleni. Nitazungumza na mwalimu ili awaelekeze Zaidi 'Huo ndio uliokuwa mwanzo wa maisha ya heri kwa Ridhaa. Baada ya mwalimu kuzungumza na wanafunzi na kuwasisitizia umuhimu wa kuishi pamoja kwa mshikamano dhihaka na masimangoyaliisha "Kuna mabadiliko yanayofanyika katika shule baada ya mamake Ridhaa kuzungumza na mwalimu wake kuhusu umuhimu wa kuwajua wa nafunzi ushirikiano na kuishi kwa umoja. Mabadiliko haya yanakuwa ya maana sana kwa Ridhaa kwani elimu yake inaendelea kwa ufasaha na anahitimu hadi chuo kikuu.

c. Katika ukurasa uo huo wa 11 tunasoma; "Mimi binafsi nimefanya juu chini kuhakikisha kuwa kijiji kizima kimepata maji ya mabomba. Eneo ambalo awali likiitwa Kalahari, sasa limetwaa rangi ya chanikiwiti. Miambakofi, mivule na miti mingine mingi imepandwa. Mvua inanyesha majira baada ya mengine "Haya ni mabadiliko yanayofanyika katika mtaa huu ambao ulikuwa hapo awali umekauka sana lakini baada ya maji ya mabomba kufikishiwa watu, tunapata kuwa kunabadilika na ile hali ya kuwa jangwa inaisha, miti mingi inapandwa na hata mvua nyingi kunyesha.

d. Katika ukurasa wa 84,"Maisha ya Umu yalichukua mkondo mpya. Siku ile baada ya kuwapigia polisi ripoti, ilibainika kuwa wanuna wake walikuwa wametekwa nyara na Sauna "

e. Maisha ya Ridhaa pia yanachukua mkondo mpya au kubadilika wakati familia yake inapoangamia kwenye

janga la moto, na mali yake yote kuishia hapo. Maisha yaliyokuwa ya furaha pamoja na familia yake yanabadilika na kuwa uchungu mtupu na kilio cha kufiwa na wapenzi wake.

f. Katika ukurasa wa 40 tunasoma; "Ridhaa: Na nani akasema viongozi waliopo hawajajikuna wajipatapo?Huoni hata wahasiriwa wa magonjwa sugu kama vile iri na hata UKIMWI wana dawa za bei nafuu za kuwawezesha kudhibiti hali hizi?Je, serikali haijaanzisha sera ya elimu bila malipo kwa Shule zote za msingi?Haijagharamia karo za Shule za kutwa katika Shule za upili?kumbuka pia na ule mradi wa kuhakikisha kuwa kila mwanafunzi kuanzia darasa la kwanza ana kipakatalishi chake?Ushaona?Hivi karibuni, nchi inafikia ile vision 2030 hata kabla ya 2030 yenyewe!Je, ni tume ngapi za kuchunguza kashfa za kifisadi ambazo zimeundwa?Hizo si juhudi za kupigana na ufasadi?" Maelezo haya yote yanatuonyesha jinsi taifa limepiga hatua mbele kimaendeleo. Kumekuwa na mabadiliko mengi sana katika serikali na pia hali ya maisha ya raia, bila kusahau elimu.

g. Katika ukurasa wa 63 tunasoma; "Usicheze na binadamu apatapo nyenzo ya kujiinua!kabla ya miaka miwili kuisha, mahali hapa palikuwa pamepata sura mpya-majumba yenye mapaa ya vigae, misitu ya mihindi na miharage, maduka ya jumla, viduka vya rejareja almuradi kila mtu alijifunga mkaja kutunisha kibindo chake; kufidia alichokuwa amekipoteza hapo awali "Haya ni mabadiliko yanayoendelea katika msitu wa Mamba. Tunaambiwa kuwa msitu huu uligeuka na kuwa nyumbani mwa maelfu ya watu waliogura makwao bila tumaini ya kurudi. Maduka na majumba yanajengwa, na ile hali ya kuwa msitu inabadilika, na mashamba ya watu ndiyo yanayoonekana kwa sasa.

h. Pia katika ukurasa wa 148 tunasoma; "Maisha yangu yalichukua mkondo mwingine nilipojiunga na darasa la saba. Katika jamii yangu, inaaminika kuwa msichana akishaisha kupashwa tohara, ameingia utu uzimani, hivyo ataipaka familia yake tope ikiwa ataendelea kuozea kwao bila mume "

22. UHARIBIFU WA MALI NA MAZINGIRA

Assumpta K.Matei amejikita katika maudhui ya uharibifu wa mazingira na pia mali ya watu binafsi.

a. Katika ukurasa wa 20 tunasoma; "Nchi ya Wahafidhina ilitwaa sura mpya. Misafara kwa misafara ya watu waliohama kwao bila kujua waendako ilizipamba barabara na vichochoro vya Wahafidhina. Mizoga ya watu na wanyama, magofu ya majumba yaliyoteketewa kwa moto, na viunzi vya mimea iliyonyong'onyezwa na moto ilijikita kila mahali; uharibifu wa mali na mazingira ukashamiri "

b. Katika ukurasa wa 20 tunapata; "Mara hali ilibadilika, nikaona wote wameyazingira magari barabarani na kuanza kuyawasha moto kana kwamba wanayachoma rtiabiwi ya taka!...Magari yaliwaka moto bila kujali kilichomo ndani " Matukio haya yanatuonyesha jinsi mali ya watu binafsi ilivyoharibiwa na vijana, kwa kuteketezwa moto.

23. UJAALA

Haya ni maudhui ambayo huhusisha mambo yanayofanyika kwa uwezo wake Mwenyezi Mungu. Binadamu hana uwezo wa kuyabadilisha mambo haya, na hayezi kuyaepuka kwa njia yoyote ile. Assumpta K.Matei ametumia maudhui haya katika kazi yake ya fasihi kwa njia hizi;

a. Katika ukurasa wa 8 tunasoma; "Ridhaa hakuwa mkazi asilia wa msitu wa Heri. Alikuwa 'mfuata

mvua',kama walivyoitwa walowezi na wenyeji kindakindaki. Hakupachagua mahali hapa, majaaliwa yalitaka, na majaaliwa yana nguvu!" Ridhaa hakujichagulia kuishi kule, ila alijikuta humo kwa nguvu zake Maulana ambazo haziwezi kuepukika.

b. Katika ukurasa wa 128 tunasoma; "Hata waliposikia kwa mbali sauti ikitangaza kuwa abiria wanaoabiri ndege Tumaini waanze kuingia, walijua jaala ilikuwa imewakutanisha, kwamba hawatawahi kutengana tena " Haukuwa uwezo wao kukutana, ila tu ni kwa uwezo wake Mungu.

24. UTAMADUNI

Hizi ni mila, desturi, asili, Imani na itikadi za watu fulani au jamii fulani. Lazima watu hawa ama jamii hii ifuate mila zake, ili kila mmoja atambulike kuwa mmoja kati ya hao watu ama wanajamii.

a. Katika ukurasa wa 8 tunasoma; "Unajua zama hizo hali ilivyokuwa!Mzee wenye wake na wana wengi alihesabiwa kuwa mkwasi kwelikweli. Basi wake hawa hawakuchelea kutimiza amri ya maumbile, wakapania kuuja ulimwengu!" Ulikuwa ni utamaduni wa kiasia kuoa wanawake wengi, na kuwa na familia kubwa uwezavyo, na kwa hayo, unakuwa mtu wa kuheshimiwa, na kuhesabiwa kati ya wakwasi wa jamii hiyo. Hii ni hali au tendo la watu wawili au zaidi kuungana na kusaidiana katika shughuli aidha za kikazi, ili kuafikia lengo moja sawa.

b. Katika ukurasa wa 9 tunasoma; "Ilipotokea kwamba kulikuwa na upungufu wa ardhi katika eneo Fulani, watu wangehama na kuishi na watu wa ukoo mwingine. Lilikuwa jambo la kawaida kuwapata watu wakiishi na kulima katika mashamba ya majirani, marafiki na jamaa. Baada ya kuyalima mashamba haya kwa muda, yaliishia kuwa yao. Hawakuhitajika kuyanunua kama wanavyofanya sasa " Tunapata kuona kuwa nyakati za hapo awali, kulikuwa na ushirikiano mkuu katika jamii, na kila mtu aliishi kwa udugu na mwenzake, wakafanya kazi pamoja, wakaishi pamoja, wakalima mashamba pamoja, na hivyo basi, ufanisi ukawa mkubwa sana.

26. UTABAKA

Hii ni hali ya kuwa na kundi fulani katika jamii linalotofautiana na kundi lingine katika jamii iyo hiyo, kwa misingi ya kiuchumi, kielimu na kadhalika. Utabaka mara nyingi hujitokeza wakati kunapopatikana matajiri na masikini katika jamii. Pia kuna matabaka ya wasomi, wafanyakazi, wafanya biashara, na kadhalika.

a. Katika ukurasa wa 14 uliopo ni ule wa hali, mazoea na silika. Hapa tulipo tupamwe na wamwe na walokuwa nacho na wachochole. Unaweza kusema kuna kiasi fulani cha usawa watu husema kuwa binadamu hawawi sawa ila kifoni! Kile ambacho hawajuia ni kwamba hata katika kifo, hamna usawa. Pana tofauti kati ya mandhari wanamofia. Kuna wanaokufa wakipewa na wauguzi katika zahanati za kijiji. Wapo wanaolala maumivu yao yakiwa yamefishwa ganzi kwenye hospitali za kifahari, wakiliwazwa na mashine, kila mmoja akihimiza wenzake kuushikilia kukutu uhai wa mheshimiwa huyu. Hawa wafapo sura zao huwa tulivu; wameziachilia huru roho zao kwa faraja. Huwezi kuzilinganisha nyuso zao na za wanaokufa kwa hamaniko wakizingirwa na jamaa ambao hawana hata hela za kununulia sindano ya kuingiza dawa mwilini!Kuna wale ambao hufia kwenye vitanda vya mwakisu vitongojini baada ya kupiga maji haramu. Hawa husemekana kuwa wamekuwa nzi ambao hufia dondani sio hasara. Hulaumiwa kwa kujitosa katika msiba wa kujiwekia. Tofauti hizi zote unazijua. Unajua pia kuna tofauti hata katika mitindo ya mazishi, viviga vinavyohusishwa na sherehe za mazishi na hata mavazi ya "mwenda zake" na wafiwa. Hata majeneza yenyewe huhitilafiana!" Kuna

matabaka mawili yaliyoangaziwa sana hapa, yale ya walala hoi, na walala heri. Matabaka haya mawili yanatofautiana sana kihali, na jinsi ya kufanya mambo yao.

27. UTALA

Hii ni hali ya mume mmoja kuwa na wake wengi, au Zaidi ya wawili. Hali hii inapatikana sana katika jamii za waafrika, na mzee huheshimiwa akiwa na familia kubwa Zaidi na wana wengi. Mtala ni mmoja wa wake wengi waliooleka kwa mume mmoja. Assumpta K. Matei anajikita katika maudhui haya kama tunavyo ona kutokana na mifano ifuatayo.

a. Katika ukurasa wa 7 tunasoma; "Baba yake yasemekana alikuwa na wake kumi na wawili. Unajua zama hizo hali ilivyokuwa! Mzee mwenye wake na wana wengi alihesabiwa kuwa mkwasi kwelikweli "

b. Katika ukurasa wa 148 tunasoma; "Wajomba zangu hawakuchelea kupokea posa na baadaye mahari kutoka kwa buda mmoja ambaye alinioa kama mke wa nne "

c. Katika ukurasa wa 151 tunasoma; "Zao la muungano huu lilikuwa kuzaliwa kwa mwanangu wa pili. Huyu yumo mtaa wa Sinyaa ambako nilikuwa ninaishi baada ya kupigwa pute na Nyangumi, mkewe wa halali amemrudia " Kutokana na hali hizi tofauti, tunapata kuona kuwa jambo la wanawake kuoleka kwa bwana mmoja lilikuwa limekithiri sana katika jamii.

28. MALEZI

Hii ni hali ya mzazi kumlea mtoto aliyemzaa au hata wa kupanga. Katika riwaya hii, swala la ulezi limejikita sana katika hali tofauti.

a. Kunao wazazi ambao wanawalea wana wao kwa njia inayofaa,

b. wengine baada ya kuwazaa wana wao, huwatupa kwenye majaa ya taka ili waage dunia.

c. Kunao wengine ambao baada ya kujifungua, na kutopata haja ya kuwa na malaika huyo, wanaamua kumtupa langoni la nyumbani mwa watoto wasiokuwa na wazazi ili mwana huyu aweze kutelekezwa na kulelewa huku na wasamaria hawa wema.

d. Kunao wazazi wengine ambao wanawalea wana wao katika hali ya umaskini, lakini baadae, watoto hawa wanakuwa ndio wa kuwasaidia wazazi wao. ".Lunga ilibidi kuwa baba na mama wa watoto wake, na hilo usilione kama jambo jepesi, Hakuwaacha watoto wake kama alivyofanya mkewe Naomi'

e. Tunapata kuwa kuna kina mama wengine ambao wanawaachia kina baba watoto ili wawalee. Haya ni malezi mabaya kutokana na wazazi wa kike.

MASWALI YA MARUDI

1.

a. Ujaala ni nini (alama 2).

b. Kwa kutoa mifano kutokana na riwaya hii, eleza jinsi ujaala umejitokeza katika jamii (alama 10).

2. Jadili maudhui haya kama yanavyo jitokeza katika riwaya ya Chozi la Heri (alama 20.)
 - a. Utamaduni.
 - b. Demokrasia.
 - c. Mapenzi.
 - d. Teknolojia.
3. Elimu ndiyo nguzo ya maendeleo katika kila jamii. Elimu pia imesababisho mabadiiko mengi katika jamii. Kwa kurejelea riwaya hii, jadifi kauli hii inoyohusiana na elimu (alama 20).
4. Janga la mauti au kifo limewaadhiri wahusika kadhaa katika riwaya hii. Kwa kurejelea wahusika kadhaa, eleza jinsi mauti yameadhiri kupitishwa kwa maudhui na mwandishi (alama 20).
5. Thibitisha jinsi maudhui ya ukoloni mkongwe na ukoloni mambo leo yanavyojitokeza katika riwaya hii ya Chozi la Heri (alama 20).
6. Ufeministi ni hali ya mwanamke kudhalilishwa katika jamii. Kwa kutolea mifano kutoka kwa riwaya hii, eleza jinsi ufeministi ulivyokidhiri katika jamii ya mwafrika (alama 20).
7. Kama walivyosema waswahili, umoja ni nguvu, utengano udhaifu; tetea kauli hii, huku ukiangazia riwaya ya Chozi la Heri (alama 20.)
8. Utala ni swala ambalo limejitokeza sana katika jamii za Kiafrika. Kwa kurejelea riwaya ya Chozi la Heri, eleza umuhimu na udhaifu wa utamaduni huu (alama 20).
9. "Bila shaka hill ni zoo lingine la husuda " Kwa kurejelea riwaya hii, elezea jinsi husuda ilileta balaa kwa wanajamii wa nchi hii ya kiafrika (alama 20).